

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Π.Μ.Σ. «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Κοινωνικές θεωρίες ελέγχου του αστικού χώρου.
Μία Κριτική προσέγγιση

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΚΣΑΡΙΔΗΣ

A.M : 0315M012

Τριμελής Επιτροπή:

Μαριάνθη Κοτέα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια (επιβλέπουσα)

Παναγιώτα Γεωργοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια

Χρήστος Ξανθόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής

Αθήνα, Μάρτιος 2018

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ :

Μαριάνθη Κοτέα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
(Επιβλέπουσα)

Παναγιώτα Γεωργοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Χρήστος Ξανθόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Παναγιώτης Ακσαρίδης, 2018

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην Πηνελόπη και τον Κωνσταντίνο

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την παρούσα διπλωματική ολοκληρώνεται μία μεγάλη περίοδος της ζωής του σπουδαστή-φοιτητή και ξεκινάει η περίοδος του επαγγελματία.

Ευχαριστώ ιδιαίτερα την καθηγήτριά μου Μαριάνθη Κοτέα Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου για την αμέριστη βοήθειά της κατά την εποπτεία του παρόντος πονήματος καθώς και την παροχή άφθονου πολύτιμου υλικού για την μελέτη και συγγραφή του. Την ευχαριστώ ιδιαίτερα, καθώς δε δίστασε παρά το πιεσμένο πρόγραμμά της να αναλάβει την επίβλεψη της διπλωματικής μου εργασίας και ήταν παρούσα κάθε στιγμή με τις γνώσεις και την καθοδήγησή της στη συγγραφή του παρόντος έργου. Επιτακτική κρίνεται να γίνει η μνεία στην βιβλιοθήκη του Παντείου Πανεπιστημίου για την παροχή εξειδικευμένου βιβλιογραφικού υλικού που να ανταποκρίνεται στο πεδίο έρευνας και μελέτης του παρόντος έργου, όπως και σε όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών αυτά τα δύο χρόνια για την μύηση στον επιστημονικό τρόπο σκέψης.

Τέλος ευχαριστώ πολύ την οικογένειά μου που με στήριξε έμπρακτα υλικά και πνευματικά σε αυτήν την δύσκολη περίοδο στο φοιτητικό μου έργο.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή.....	9
1. Αντικείμενο και σκοπός μελέτης.....	9
2. Διάρθρωση εργασίας.....	10
3. Εννοιολόγηση.....	11

Κεφάλαιο 1: Οικολογία και έλεγχος χρήσης χώρου

1.1. Η Σχολή του Σικάγο: Απαρχές.....	21
1.2. Φιλοσοφικές επιδράσεις.....	22
1.3. Η οικολογική προσέγγιση. Γέννηση της σχολής.....	23

Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό πλαίσιο προσέγγισης του ελέγχου του αστικού χώρου

2.1. Ευρωπαϊκή & Αμερικάνικη προσέγγιση.....	30
2.2. Διοίκηση και σχεδιασμός των πόλεων.....	34
2.3. Κατανόηση της εμπορευματοποίησης του χώρου.....	36

Κεφάλαιο 3 : Μέσα και ομάδες ελέγχου των πόλεων

3.1. Οικιστικές ζώνες στο Los Angeles: Νέο κέντρο	40
3.2. Περιφερειακή ζώνη.....	41
3.3. Ζώνη Εργατικών Κατοικιών, μεσαίες και ανώτερες ζώνες.	44
3.4. Τοξικός δακτύλιος	45
3.5. Προοπτική εφαρμογής των τεχνολογιών καταστολής και επιτήρησης.....	46

Κεφάλαιο 4 : Η επιδίωξη της ισότητας στις πόλεις

4.1. Εκβιομηχάνιση – αλλοτρίωση πόλης και υπαίθρου.....	50
4.2. Η ιδανική ύπαρξη του ανθρώπου στην πόλη και η πραγματικότητα.....	53
4.3. Πολεοδομικός στοχασμός για τις πόλεις του μέλλοντος.....	55
4.4. Παλαιές και σύγχρονες κοινωνικές θεωρίες για την αστικοποίηση και το δικαίωμα στην πόλη.....	59

Κεφάλαιο 5 : Ανισότητα και εξουσία στις πόλεις

5.1. Το δικαίωμα στην πόλη.....	62
5.2. Τι μέλλει γενέσθαι. Η αντίδραση των πολιτών.....	66
5.3. Ο ρόλος των ακινήτων στην κρίση των πόλεων.....	67
5.4. Σημερινή κατάσταση στην Αμερική και παγκοσμίως.....	68
5.5. Πιθανή λύση και παραδείγματα από το παρελθόν.....	71
Επίλογος.....	74

ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

<https://www.otherside.gr/2013/02/10-megalyteres-poleis-kosmou/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Ernest_Burgess

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της μελέτης μου είναι η διερεύνηση της χρήσης και διεκδίκησης του αστικού χώρου από διάφορες κοινωνικές και πολιτικές ομάδες προς όφελος της εκάστοτε κοινωνικής ομάδας. Υπό αυτό το πρίσμα αναλύονται οι κοινωνικές θεωρίες αστικού ελέγχου της νεωτερικής και μετανεωτερικής περιόδου με ποικίλες αναφορές στη διάρκεια της μελέτης.

Η εκβιομηχάνιση και αντικατάσταση της παραδοσιακής αγροτικής παραγωγής με τον κεφαλαιακό τρόπο συναλλαγής καθώς και η μετεγκατάσταση των αγροτικών πληθυσμών, κατά αριθμούς μη καταγεγραμμένους ποτέ ξανά στην ανθρώπινη ιστορία, γέννησε τερατώδεις μεγαλουπόλεις μέσα στις οποίες δημιουργήθηκαν εντάσεις, ανταγωνισμοί για την επικράτηση στο νεοσύστατο χώρο και ξέσπασαν συγκρούσεις. Αυτό το φαινόμενο των αστικών συγκρούσεων απασχόλησε ήδη από τον 19^ο αιώνα πολύ έντονα τη νέα επιστήμη της Κοινωνιολογίας και συγκέντρωσε το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια.

Μέσα από μια χρονολογική παρουσίαση των βασικών κοινωνικών θεωριών, πάνω σε θέματα αστικού ελέγχου και αστικών συγκρούσεων, επιχείρησα μία ενδεικτική παρουσίαση αυτού του φαινομένου. Ζητούμενο είναι να επιτευχθεί μία βαθύτερη κατανόηση των γενεσιουργών αιτιών αυτής της κατάστασης που παρατείνει και οξύνει αυτό το πρόβλημα διεθνώς έως και τις μέρες μας.

Λέξεις Κλειδιά

Κοινωνικός έλεγχος, αστικοποίηση, εξευγενισμός, οικολογία, κατοικία, ατομική ιδιοκτησία, καταμερισμός, μετανάστες, ανισότητα, πόλωση, εγκληματικότητα

Social Theories of Urban Spatial Control. A Critical Approach

Panagiotis Axaridis

ABSTRACT

The aim of my study is the investigation of the use and claim of urban space from various social and political groups in favour of each group. In this light, there are social theories of urban control both of modern and post-modern period analysed with plenty references during the study.

The industrialisation and replacement of the traditional rural production with a capitalistic way of exchange along with the relocation of rural populations by unprecedented numbers in human history, bore monstrous giga-cities within which tensions were created. This phenomenon of urban conflicts occupied since 19th century the interest of sociological community and centered the interest of public opinion especially in the last years.

Through a chronological presentation of the basic social theories, upon subjects of urban control and urban conflicts, i tried to present an indicative showcase of this phenomenon. It is to be achieved a deeper understanding of the origins of this situation that prolongs and worsens this issue until nowadays.

Key Words

Social control, urbanization, gentrification, ecology, residence, private ownership, division, Chicago School, immigrants, inequality, polarization, criminality

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Αντικείμενο και σκοπός μελέτης

Στην εργασία παρουσιάζω : πώς αρχής γενομένης από την οικολογική σχολή του Σικάγο που μίλησε για τον ανταγωνισμό που αναπτύσσεται μεταξύ των κοινωνικών ομάδων για τον έλεγχο του αστικού περιβάλλοντος το οποίο διακρίνεται σε «καλές» και «υποβαθμισμένες» περιοχές, έγινε το πέρασμα στον έλεγχο συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων κι επομένως η έννοια του «ελέγχου του αστικού περιβάλλοντος» άλλαξε σημασία. Σκοπός κι άρα χρησιμότητα της προσέγγισης είναι να διερευνηθεί ποιες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες άλλαξαν τη νοηματοδότηση της συγκεκριμένης έννοιας. Ή με άλλα λόγια το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο που τις δημιούργησε. Αυτή η αναζήτηση του πλαισίου συνιστά την «κριτική προσέγγιση» των κοινωνικών θεωριών, καθώς οι θεωρίες είναι προϊόντα της εποχής τους.

2. Διάρθρωση εργασίας

Η μέθοδος προσέγγισης που χρησιμοποιείται είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση μέσω της συλλογής βιβλιογραφικού υλικού. Η επιλογή των βιβλίων και κατ' επέκταση και η παρουσίαση των κεφαλαίων βασίζεται στο δίπολο της Αμερικάνικης και Ευρωπαϊκής Κοινωνιολογίας. Αυτός ο παραλληλισμός αποσκοπεί στην βαθύτερη κατανόηση του φαινομένου του ελέγχου στο άστυ, αρχής γενομένης με το πρώτο βιβλίο που αναφέρεται στη σχετικά πρόσφατη θεωρία περί της χρήσης της πόλης, της σχολής του Σικάγο. Η συγκεκριμένη θεωρία κρατεί τη πιο θετική στάση ως προς την ποιότητα και εξέλιξη του φαινομένου και συνιστούσε κατά το διάστημα του Μεσοπολέμου και ως τη δεκαετία του 1950 τη βασική θέση της Αμερικάνικης Κοινωνιολογίας. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι Ευρωπαϊκές θεωρίες που στέκονται πιο κριτικά στον έλεγχο του αστικού χώρου. Εξετάζεται η περίοδος της νεωτερικότητας και στο τέλος της ανάλυσης συζητείται πώς οι θεωρίες αυτές επιβεβαιώνονται στη μετανεωτερική εποχή. Όσον αφορά τη θεματολογία των βιβλίων, σε αυτά αντιμετωπίζεται ο χώρος της Καπιταλιστικής πόλης ως χώρος σύγκρουσης και ο καθένας ξεχωριστά από τους θεωρητικούς και κοινωνιολόγους δίνουν τη δική τους οπτική με σκοπό οι μελλοντικοί ερευνητές να μπορέσουν να βρουν τρόπους επίλυσης των αστικών προβλημάτων.

3. Εννοιολόγηση

Για να κατανοηθεί και να μπορέσει να παρουσιαστεί το φαινόμενο του αστικού ελέγχου στο παρόν παρατίθενται βασικές κοινωνιολογικές έννοιες που ορίζουν ακριβέστερα το θέμα και σκιαγραφούν την πορεία του φαινομένου.

ι. Αστικός χώρος και διαχωρισμός

Ο διαχωρισμός του αστικού χώρου συμβαίνει διότι η γη είναι περιορισμένη. Στις καπιταλιστικές πόλεις η γη είναι ιδιόκτητη, με το κάθε τμήμα γης να έχει διαφορετική αξία, που εξαρτάται από το μέγεθός του, την τοποθεσία του και τις τρέχουσες και πιθανές χρήσεις του. Η ιδιοκτησία της γης έχει πολλές χρήσεις που κυμαίνονται από βιομηχανικές έως οικιστικές. Ένα μεγάλο μέρος της γης περιέχει κτίρια και η μορφή αυτή περιέχει ιστορική κληρονομιά και νέες ευκαιρίες, που επηρεάζουν την αξία τους.

Στους ιδιόκτητους χώρους υπάρχουν διάφορα είδη ανθρώπινης δραστηριότητας που είναι αποτέλεσμα μιας ιστορίας αγώνων, ανταγωνισμού, σχεδιασμού και ρύθμισης. Είναι εν μέρει το αποτέλεσμα των τρόπων με τους οποίους οι άνθρωποι χρησιμοποιούν το χώρο στο παρόν.¹

Για την αστική κοινωνιολογία, την πιο σημαντική θέση κατέχει η μελέτη του διαχωρισμού των κοινωνικών ομάδων μέσω του διαίρεσης της χρήσης της γης. Συνεπώς, η κοινωνική ανισότητα εκφράζεται χωρικά. «Είναι πράγματι σπάνιο να βρεθούν εκατομμυριούχοι που ζουν δίπλα σε ανειδίκευτους εργάτες».²

Το αρχικό ενδιαφέρον για τη μελέτη του διαχωρισμού πήρε τη μορφή λεπτομερών μελετών ξεχωριστών πόλεων. Χαρακτηριστικό είναι το επίτευγμα της σχολής του Σικάγο να συστηματοποιήσει ένα γενικό μοντέλο κοινωνικού διαχωρισμού στη σύγχρονη πόλη. Ο Anthony Burgess, ένας εκ των θεμελιωτών της σχολής του Σικάγο, εισήγαγε έναν αριθμό αντιπροσωπευτικών ζωνών, οι οποίες βρίσκονταν σε μια νοητή ακτίνα γύρω

1 Mike Savage & Alan Warde, *Αστική Κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα*, Παπαζήσης, Αθήνα 2005, σ. 128.

2 Ό.π.

από το κέντρο της πόλης. Αυτές περιλαμβάνουν την Κεντρική Περιοχή Επιχειρήσεων (Central Business district) στη μέση, γύρω από την οποία υπήρχε μια «ζώνη μετάβασης» - μια περιοχή στην οποία κατοικούσαν οι πιο περιθωριακές ομάδες των κατοίκων της πόλης. Αυτή η περιοχή περιείχε γκέτο και ήταν κατά τον Burgess η «μαύρη ζώνη». Τέλος, έξω από αυτήν ήταν μια ζώνη εργατικής τάξης και τα προάστια της μεσαίας τάξης. Ξεκινώντας με το μοντέλο και την τεχνική του Burgess, αναπτύχθηκε μια ποικιλία τεχνικών μέτρησης και χαρτογράφησης: το μοντέλο χρήσης της γης, η κοινωνική ανάλυση περιοχών, η ανάλυση συντελεστών – με συγγένεια στις προσεγγίσεις της ανθρώπινης οικολογίας. Αυτό πρόσφερε μια βασική, περιγραφή τους κοινωνικής διαφοροποίησης μέσα στις πόλεις.³

Σταδιακά αναπτύχθηκαν πολλά μοντέλα ανάλυσης του κοινωνικού διαχωρισμού. Το μοντέλο της Σχολής του Σικάγο αναγνώρισε ζώνες που βρίσκονται γύρω από το κέντρο των πόλεων, με καθεμία να έχει τις δικές της εξειδικευμένες δραστηριότητες. Στον αντίποδα, άλλα μοντέλα εντόπισαν στις πόλεις περιοχές με συγκέντρωση δραστηριοτήτων που ξεκινούν από το κέντρο και επεκτείνονται και αλλού. Παράλληλα, αναδείχθηκε και ο εθνο-μειονοτικός διαχωρισμός πέρα από τον ταξικό.⁴ Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Αμερικής με το διαχωρισμό των λευκών και των μαύρων. Αντίθετα, οι ευρωπαϊκές πόλεις είναι λιγότερο διαχωρισμένες, με τις εθνικές μειονότητες να ζουν συγκεντρωμένες σε περιορισμένες περιοχές των πόλεων και να έχουν ελάχιστη επίδραση στα πολιτικά πρότυπα, λόγω του σχετικά μικρού αριθμού τους.⁵

Όπως συμπεραίνεται, ο αστικός έλεγχος οδηγεί σε φαινόμενα κοινωνικού διαχωρισμού και έντονης ανισότητας.

ii. Αγορές εργασίας και αγορές κατοικίας

Τα πρότυπα αστικού διαχωρισμού όμως δεν αποκαλύπτουν από μόνα τους τις αιτίες αυτών των ζητημάτων. Από τη δεκαετία του 1970 σημαντικό θέμα συζήτησης έγινε αν η τοποθεσία της κατοικίας εξαρτιόταν από τη θέση

3 Για την άποψη του Ley βλ. Mike Savage & Alan Warde, ό.π., σ. 132.

4 Βλ. Mike Savage & Alan Warde, ό.π., σ. 144 για την άποψη του Badcock.

5 Ό.π., σ. 130.

απασχόλησης ή αν έπρεπε να διερευνηθούν και άλλοι παράγοντες. Κατανοήθηκε ότι οι αστικές ανισότητες είναι εν μέρει αυτόνομες από αυτές της τάξης και χρειάζονται ξεχωριστή μελέτη.

Σε μελέτες που διεξήχθησαν τη δεκαετία του '80 το ενδιαφέρον στράφηκε στον τρόπο με τον οποίο οι διαδικασίες στέγασης και απασχόλησης δημιουργούσαν αστικές ανισότητες. Η πόλη θεωρήθηκε ως ένας μηχανισμός που ανακατανέμει το πραγματικό εισόδημα μεταξύ των κοινωνικών ομάδων με τον Badcock να δίνει ιδιαίτερη σημασία στη θέση ενός ατόμου στην αγορά εργασίας ως κυρίαρχο και καθοριστικό παράγοντα για την πρόσβαση στη στέγαση. Ακολουθούν σε σημασία οι θεσμοί της πόλης, οι παροχές εκπαίδευσης, η μαζική μεταφορά κτλ. Παράλληλα οι τοπικές και κεντρικές κυβερνήσεις παρεμβαίνουν πολλές φορές για να μετριάσουν την τάση συγκέντρωσης των προνομίων μέσω πολιτικών ανακατανομής του εισοδήματος, με αμφιλεγόμενα αποτελέσματα.⁶

iii. Η παραγωγή του κοινωνικού χώρου: προαστιακή αστικοποίηση και συγκέντρωση της αστικής τάξης

Παράλληλα κυριάρχησε η άποψη πως η πίεση των μεταναστών και των κατώτερων οικονομικά τάξεων από τις ανώτερες οφειλόταν καθαρά και μόνο σε οικονομικούς παράγοντες όπως την απασχόληση. Αντίθετα, οι Savage & Warde αναδιατύπωσαν την προβληματική του Harvey συνδέοντας τις μορφές της αστικής ανισότητας με ευρύτερες έννοιες όπως την τάξη, το φύλο και την εθνικότητα.

iv. Προαστιακή αστικοποίηση

Κατά τον 19^ο αιώνα, οι περισσότερες κατοικημένες περιοχές και πιο συγκεκριμένα αυτές που ανήκαν στην εργατική τάξη, βρίσκονταν σε κοντινή απόσταση από τους τόπους της εργασίας. Η έλλειψη μέσων μαζικής μεταφοράς οδηγούσε στην πρόσβαση στη δουλειά με τα πόδια. Αυτό διακόπηκε με τη διαδικασία της προαστιακής αστικοποίησης που συνέβη από

⁶ Mike Savage & Alan Warde, ό.π., σ.σ. 144-145.

τα τέλη του 19^{ου} αιώνα στη Βρετανία και τις ΗΠΑ. Σε αυτές τις χώρες η κατασκευή κατοικιών στα προάστια συνέπεσε με την εισαγωγή νέων μέσων μεταφοράς και άλλαξε τα δεδομένα.⁷

Η αποκέντρωση δηλαδή η προαστιακή αστικοποίηση, συνέβη κατά ταξικά κύματα. Πρώτα η αστική τάξη, ύστερα τμήματα των μεσαίων τάξεων και τελικά η εργατική τάξη άρχισαν να ζουν μακριά από το κέντρο της πόλης. Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία άτακτα εξαπλωμένων μητροπολιτικών περιοχών με έναν αρκετά ομοιογενή πληθυσμό κατοίκων πυρηνικών οικογενειών. Αυτό το γεγονός εικάζεται ότι ήταν η βάση για την άποψη πως η προαστιακή τοποθεσία παράγει συγκεκριμένους τρόπους ζωής. Παρόλα αυτά, η ομοιομορφία που προαναφέρθηκε παρατηρήθηκε ότι μειώνεται καθώς η κατοικία παλιώνει και πωλείται, αφού αλλάζουν οι απαιτήσεις. Δεν είναι τυχαίο πως η άνοδος των προαστίων ήρθε μαζί με την κυριαρχία της μεσοαστικής πυρηνικής οικογένειας.

Μαρξιστικές προσεγγίσεις

Σταδιακά κυριάρχησε η άποψη πως η ανάπτυξη των προαστίων αντιπροσωπεύει τη συνάντηση της προσφοράς με τη ζήτηση για ένα συγκεκριμένο τύπο κατοικίας και οικιστικού περιβάλλοντος καθώς οι άνθρωποι προτιμούν να ζουν σε ευρύχωρα σπίτια που έχουν λογική τιμή, με μόνη προϋπόθεση την άνετη μετακίνηση στην εργασία τους. Αυτή η επεξήγηση δημιούργησε όμως πολλά ερωτηματικά. Νέοι μαρξιστικοί προσανατολισμοί ανέδειξαν στο προσκήνιο την χρήση της κατασκευής αστικής υποδομής ως έναν τρόπο επίλυσης προβλημάτων υπερ-συσσώρευσης κέρδους και υπέρ-παραγωγής αγαθών στην οικονομία.⁸ Η κατασκευή των προαστίων επέτρεψε την επένδυση κεφαλαίου στο κατασκευασμένο περιβάλλον, λύνοντας έτσι το πρόβλημα της υπερ-συσσώρευσης. Ο μαρξιστικός προσανατολισμός διατύπωσε την άποψη ότι τα

⁷ Ό.π., σ.σ. 145-146.

⁸ Ρ. Στεφανάτου, *Φαινόμενα Gentrification: Διερεύνηση του Αστικού Εξευγενισμού στο Γκαζοχώρι και Σύγκριση με τη Διεθνή Εμπειρία* (Διπλωματική εργασία), Ε. Μ. Πολυτεχνείο, Αθήνα, 2010, σ.σ. 17-18.

προάστια έτειναν να αναδεικνύουν τον αποκλεισμό των τάξεων, αυξάνοντας την αλληλεγγύη των μεσαίων τάξεων και δημιουργώντας διάσπαση μέσα στην εργατική τάξη. Ο Walker υποστήριξε πως τα προάστια μπορούν να γίνουν χώροι στέγασης της μεσαίας τάξης και γι' αυτό και εκείνη ζει εκεί.⁹

Βεμπεριανή προσέγγιση της αστικοποίησης των προαστίων

Οι Βεμπεριανοί θεωρητικοί, ενώ δέχονται πολλούς από τους οικονομικούς παράγοντες που μόλις περιγράφηκαν, συνήθως δίνουν έμφαση στην αγορά κατοικιών. Κατά την άποψή τους, τα προάστια χτίστηκαν αρχικά για ιδιόκτητες κατοικίες πυρηνικών οικογενειών π.χ. μονοκατοικίες στην Αυστραλία και στις ΗΠΑ και παρουσίαζαν έναν παρόμοιο τρόπο ζωής. Παρατίθεται λοιπόν ο αστικός τρόπος ζωής με τον οποίο οι κατοικίες χρηματοδοτούνται, χτίζονται και κατοικούνται από ανθρώπους με παρόμοιο επίπεδο εισοδήματος.¹⁰

Η προσέγγιση των Σπουδών Φύλου (Gender Studies)

Οι θεωρητικοί των Σπουδών Φύλου (Gender Studies) αναδεικνύουν την ανισότητα μεταξύ των δύο φύλων με αφορμή την εξαφάνιση των υπηρετιών από τα μεσαία λαϊκά στρώματα όταν έγιναν οικονομικά ασύμφορες στη Βρετανία και ΗΠΑ μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο. Έτσι, οι γυναίκες της μεσαίας τάξης από διαχειρίστριες του σπιτιού που επέβλεπαν την εργασία πολλών υπηρετιών έγιναν νοικοκυρές, για να ολοκληρώσουν μόνες τους τις δουλειές του σπιτιού.¹¹ Ένα από τα παράγωγα της νέας κατάστασης ήταν η υιοθέτηση της οικιακής τεχνολογίας με πολλά καταναλωτικά αγαθά. Ωστόσο, οι νέες τεχνολογίες αντί να ξεκουράσουν, επιβάρυναν τη γυναίκα νοικοκυρά.¹² Και ενώ το επίπεδο ζωής αναβαθμίστηκε, η απομονωμένη νοικοκυρά των προαστίων περιορίστηκε στην ανατροφή των μικρών της

9 Βλ. Mike Savage & Alan Warde, ό.π., σ. 149.

10 Ό.π.

11 Στο ίδιο, σ. 150.

12 Στο ίδιο, σ. 151.

παιδιών.¹³ Σταδιακά η ανισότητα ενίσχυσε την προαστιακή αστικοποίηση καθώς τα προάστια αναδείχθηκαν επικερδής δουλειά για τους ιδιοκτήτες γης και αυτούς που τα έχτισαν προσελκύοντας αποκλειστικά τις μεσαίες τάξεις. Η θέση της γυναίκας στα προάστια επιβαρύνθηκε ακόμη περισσότερο καθώς η εγκατάσταση εκεί ενίσχυσε την πυρηνική οικογένεια και στέρησε από τη σύζυγο χρόνο και δικαιώματα όταν ο σύζυγος έφευγε για τη δουλειά στο κέντρο της πόλης και η ίδια έμενε στο σπίτι χωρίς τη βοήθεια υπηρετών.

Οι τρεις αυτές θεωρητικές γραμμές για την προαστιακή αστικοποίηση είχαν ως αποτέλεσμα πιο ενημερωμένες θεωρητικά αναλύσεις σε διαδικασίες όπως η συγκέντρωση της αστικής τάξης στο κέντρο, η ανάπτυξη των προαστίων και η γκετοποίηση. Οι διαδικασίες αυτές δείχνουν ότι τα πρότυπα κοινωνικού διαχωρισμού είναι δυναμικά και ότι η αστική ανάπτυξη ανακατατάσσει συνέχεια το μωσαϊκό της ανισότητας στη στέγαση. Υπάρχει, επομένως επιφύλαξη στο εάν υπάρχουν διεθνή πρότυπα ανισοτήτων μέσα στις πόλεις και κατ' επέκταση η γενίκευση είναι μάλλον ανακριβής.¹⁴

v. Η συγκέντρωση της αστικής τάξης

Η εκ νέου μετακίνηση των μεσαίων τάξεων, από το δεύτερο μισό του 20^{ού} αιώνα και αργότερα, προς τα κέντρα των πόλεων στη Δύση, ονομάστηκε *συγκέντρωση της αστικής τάξης* και αφορούσε τη διαδοχή της εργατικής τάξης από τη μεσαία τάξη. Το κέντρο της εκάστοτε πόλης αναζωογονήθηκε, απέκτησε ενδιαφέρον για κατοίκηση και επενδυτές αναμόρφωσαν ολόκληρες συνοικίες με σκοπό το κέρδος μέσω της επέκτασης της εγκατάστασης. Δημιουργήθηκαν έτσι τεράστιες περιουσίες στους μεσίτες που πουλούσαν τις σοφιστικές κατοικίες στην ανώτερη μεσαία τάξη.¹⁵

Υπάρχουν λοιπόν, περιοχές στις ΗΠΑ που έχουν χάσει την αξία τους και τις εγκαταλείπουν οι ιδιοκτήτες τους αλλά αργότερα ξαναποκτούν αξία. Έτσι η γη αγοράζεται σε απίστευτα χαμηλές τιμές και τα νέα σπίτια που θα

¹³ Όπως αναφέρεται από τους M. Savage & A. Warde, ό.π., σ. 152.

¹⁴ Ό.π.

¹⁵ Στο ίδιο, σ. 153.

φιλοξενήσουν τη μεσαία τάξη μπορούν να κατασκευαστούν με μεγάλα κέρδη. Αντίθετα, στη Βρετανία αυτό το φαινόμενο συναντάται σε πολύ μικρότερο βαθμό και ανοργάνωτα καθώς ο κάθε αγοραστής ανακαινίζει ξεχωριστά τις κατοικίες της εργατικής τάξης. Συνεπώς αναγνωρίζεται ότι υπάρχουν εμπορικά και παραγωγικά ενδιαφέροντα πίσω από το προσωπικό γούστο στην πόλη.

Από τη δεκαετία του '60 και μετά συντελέστηκε δραματική αλλαγή στο δημογραφικό προφίλ των νοικοκυριών. Για παράδειγμα, αυξήθηκε η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, το εκπαιδευτικό επίπεδο των ζευγαριών και κυρίως των γυναικών. Επικράτησαν οι νεαρές ανύπαντρες γυναίκες σε υψηλές επαγγελματικές θέσεις και αναβλήθηκε ο γάμος και η απόκτηση παιδιών. Η συγκέντρωση της αστικής τάξης σχετίστηκε λοιπόν με τις αλλαγές στα πρότυπα καριέρας των γυναικών, τη βαθμιαία εκπαιδευτική αναβάθμιση των γυναικών και την αλλαγή των δραστηριοτήτων που αφορούσαν τα εισοδήματα και τα έξοδα των οικογενειών. Ο Χάρβει είχε σημαντικό ρόλο στην ανάλυση των παραπάνω φαινομένων και συνέδεσε την εξέλιξη συγκεκριμένων αστικών χώρων με την ανάπτυξη των ίδιων των κοινωνικών ομάδων.¹⁶

vi. Αστική τάξη και πόλωση στην πόλη

Η συγκέντρωση της αστικής τάξης δημιούργησε δύο βασικά ερωτήματα σε σχέση με τον αστικό διαχωρισμό με το πρώτο να είναι εάν εντείνει ή μειώνει τον διαχωρισμό και το δεύτερο να είναι το πόσο οι σχέσεις του νοικοκυριού επιδρούν σε ευκαιρίες ανέλιξης ή οδηγούν σε κοινωνικό διαχωρισμό. Λόγω των συγκεκριμένων απόψεων είναι αναγκαίο να διασαφηνιστεί η αυθεντική διαδικασία πόλωσης. Μία πολύ καλή προσπάθεια διασαφήνισης είναι αυτή που υπονοεί ότι η κοινωνική πόλωση είναι :

16 M. Savage & A. Warde, ό.π., σ.σ. 159-160.

«(1) Η μετακίνηση κοινωνικών ομάδων σε δύο ξεχωριστούς πόλους λόγω της λειτουργίας μηχανισμού μίας απλής αιτίας. 2) Η ύπαρξη έντασης ή σύγκρουσης,...μεταξύ των δύο κοινωνικών ομάδων».¹⁷

Αυτό που απασχολεί τους σύγχρονους κοινωνιολόγους είναι κατά πόσο οι μειωμένες δαπάνες στην κοινωνική ασφάλιση, οι επιδοτήσεις και οι κοινωνικές παροχές έχουν αλλάξει εις βάρος των φτωχών. Με πεδίο μελέτης τις ΗΠΑ και τη Βρετανία, ερευνητές όπως ο Saunders έχουν φτάσει στο σημείο να μιλάνε για ισχυρή πόλωση της Βρετανικής κοινωνίας με διαχωρισμό βορρά και νότου, μεταξύ κέντρου και προαστίων, λευκών και μαύρων, μεταξύ εργαζόμενων και ανέργων.¹⁸ Παρόλα αυτά και πάλι προκύπτουν κενά από αυτή την διατύπωση διότι μπορεί και να είναι όλοι ικανοποιημένοι αν οι γηγενείς αντισταθούν στην νεοεισερχόμενη τάξη και βάλουν όρια στην αλλαγή.

Θεωρητικοί σαν τον Chriss Hamnett δίνουν νέα σημασία στον όρο πόλωση. Την ονομάζουν «κοινωνικο-ιδιοκτησιακή πόλωση (socio-tenurial polarization)» και την προσδιορίζουν ως την τάση ανθρώπων με περιορισμένους υλικούς πόρους να συγκεντρώνονται σε μεγάλα δημόσια κτίρια στο κέντρο της πόλης.¹⁹ Αυτό συνέβαινε για παράδειγμα έως τη δεκαετία του 1960 όταν αυτές οι κατοικίες θεωρούνταν ότι παρείχαν βελτιωμένη ποιότητα ζωής. Σταδιακά από το τέλος της δεκαετίας το δημογραφικό προφίλ αυτών των κατοίκων ήταν άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας, άνεργοι και εξαρτώμενοι από μέσα κοινωνικής ασφάλισης και προέκυψε μία κοινωνία, απομονωμένη από την καλή στέγαση και απασχόληση. Πλέον στις πόλεις οι πλούσιοι επαγγελματίες και οι διοικητικοί υπάλληλοι αγοράζουν καταναλωτικές υπηρεσίες που απαρτίζονται από χαμηλόμισθους εργαζόμενους στην πλειοψηφία τους μετανάστες όπως στο κέντρο της Νέας Υόρκης. Αυτό το γεγονός περιγράφει και ο Mike Davis για την πόλη του Λος Άντζελες και εξετάζει τις τεράστιες κοινωνικές ανισότητες των «λευκών προαστίων» και των περιοχών με τις συμμορίες στο κέντρο. Σε

17 Ό.π., σ. 165.

18 Στο ίδιο, σ. 164.

19 Στο ίδιο, σ. 166.

αυτή την περιγραφή κοινωνικής ανισότητας ταιριάζει περισσότερο η έννοια της πόλωσης σε παγκόσμιο επίπεδο.²⁰

vii. Η Επιβίωση των νοικοκυριών

Τέλος, σημαντικό στοιχείο για τη δημιουργία της κατώτερης κοινωνικής τάξης θεωρήθηκε η πιθανή άνθηση της ανεπίσημης οικιακής οικονομίας στις μεγάλες πόλεις. Σίγουρα αυτού του είδους η εργασία συναντάται κατά κόρον στα φτωχά νοικοκυριά ως εναλλακτικός τρόπος εισοδήματος. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η εργασία που γίνεται στο σπίτι να συνεισφέρει μαζί με αυτήν που ανταλλάσσεται με φίλους, γείτονες και συνεργάτες στη συντήρηση του νοικοκυριού. Κατά την άποψη πολλών σύγχρονων συγγραφέων αυτή η εργασία είναι πολύ σημαντική για τους στερημένους από κοινωνικές παροχές κατοίκους των ανεπτυγμένων κοινωνιών.

Σε έρευνα που διεξήχθη στις αρχές της δεκαετίας του '80 από τους Pahl & Wallace έγινε κατανοητό πως τα νοικοκυριά στα κέντρα των πόλεων είχαν αναπτύξει μία οικονομία αυτοεξυπηρέτησης.²¹ Ο Pahl παρατήρησε ότι παρά την φυλετική ανισοκατανομή του φόρτου εργασίας στα νοικοκυριά εις βάρος των γυναικών, η διαφορά παροχής υπηρεσιών συγκριτικά με τα πλούσια νοικοκυριά ήταν σαφώς μεγαλύτερη και εμφανέστερη. Έτσι δημιουργούνταν πόλωση ανάμεσα στα φτωχά και εύπορα νοικοκυριά.²² Έγινε κατανοητό πως ο κοινωνικός διαχωρισμός και η θυματοποίηση δεν έχουν μόνο οικονομικό πρόσημο αλλά και φυλετικό με τις γυναίκες να επωμίζονται τα περισσότερα βάρη και πιέσεις.

Στις επόμενες ενότητες παρουσιάζεται η γεωγραφική και η κοινωνική διάσταση του φαινομένου του αστικού διαχωρισμού. Οι κοινωνιολόγοι ερευνητές πέρασαν, από τη μελέτη της διαδικασίας του αστικού-κοινωνικού διαχωρισμού [σχολή του Σικάγο], στα αίτια που την προκαλούν [Davis, Harvey κ.ά.] και στις όψεις με τις οποίες

20 M. Savage & A. Warde, ό.π., σ. 168.

21 Όπως αναφέρεται στο βιβλίο των Pahl & Wallace από τους M. Savage & A. Warde, ό.π., σ. 172.

22 Στο ίδιο, σ.σ. 174-175.

παρουσιάζεται [διαχωρισμός κοινωνικών τάξεων, φυλών, μειονοτήτων-εθνοτήτων, γενεών, γένους (ανδρών-γυναικών)].

Η κοινωνική ανισότητα είναι έμφυτη στις καπιταλιστικές κοινωνίες. Φαινόμενα τους η προαστιακή αστικοποίηση και η συγκέντρωση της ανώτερης μεσαίας τάξης είναι πολιτισμικές επιπτώσεις της κοινωνικής συγκέντρωσης. Το προάστιο, το γκέτο και οι κλειστές περιοχές της μεσαίας τάξης είναι μέσω του διαχωρισμού, εκφράσεις ανισότητας.

Κεφάλαιο 1: Οικολογία και έλεγχος χρήσης χώρου

1.1. Η Σχολή του Σικάγο: Απαρχές

Κοινά αποδεκτός ως ο θεμελιωτής της Σχολής του Σικάγο, είναι ο Robert Park, μαθητής του George Simmel. Από αυτήν την περίοδο και το έργο του Simmel δημιουργήθηκε η κοσμοθεωρία της Σχολής του Σικάγο. Πυρήνας της μελέτης αποτέλεσε το ζήτημα του κοινωνικού ελέγχου. Σύμφωνα με τον Simmel, τα άτομα βρίσκονται συνεχώς αντιμέτωπα με πιθανές συγκρούσεις από την ένταξή τους σε διάφορες ομάδες, οι οποίες ασκούν κοινωνικό έλεγχο στο άτομο και το οδηγούν σε ηθικό δίλημμα υπό την πίεση των κανόνων ανταγωνισμού .

Ο Park εκτός από ερευνητής υπήρξε δημοσιογράφος νωρίτερα και αυτό καθόρισε τόσο τις θέσεις του για τις «μάζες» και τον κοινωνικό έλεγχο, όσο και τον τρόπο που έβλεπε τους μετανάστες, σε μια περίοδο κατά την οποία οι μετανάστες αλλά και οι πολιτικά στρατευμένες ομάδες κατηγοριοποιούνταν ως δημόσιος κίνδυνος. Στις μελέτες τους για την οικολογία της παραβατικής συμπεριφοράς οι δύο από τους σημαντικότερους ερευνητές της σχολής, οι Clifford R.Shaw και Henry D.McKay, όντας μέλη οικογενειών μεταναστών, είχαν βιώσει παρόμοιες εμπειρίες με τα άτομα που μελετούσαν. Παρότι πίστευαν πως η παραβατικότητα αποτελούσε εναλλακτικό τρόπο ανέλιξης προς την κορυφή και εμμέσως δικαιολογούνταν, εντόπισαν στις πόλεις μία έλλειψη συνεκτικών στοιχείων που θα ανέκοπταν τη συνέχιση των εγκληματικών συμπεριφορών και θα ένωναν την κοινωνία.²³ Επιπρόσθετα, ο Park θεωρούσε τις «μάζες» ως ένα βασικό και συνάμα δομικό στοιχείο της αμερικάνικης κοινωνίας και προς αυτήν την κατεύθυνση θα βοηθούσαν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι εφημερίδες των μεταναστών που ήταν συχνά πολιτικοποιημένες και επηρεασμένες από τα σοσιαλιστικά και αναρχικά ρεύματα.²⁴

23 Γιάννης Πανούσης, «Αντικοινωνική συμπεριφορά σε γκρίζο φόντο – Εγκληματικό περιβάλλον», στο *Κοινωνιολογία και Κοινωνικός Μετασχηματισμός στη σύγχρονη Ελλάδα*, Gutenberg, Αθήνα 2013, σ.σ. 153-173 ιδίως 159, 161-162.

24 “Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της παρέκκλισης και του εγκλήματος” 2013 http://crimevssocialcontrol.blogspot.com/2013/05/blog-post_3331.html

Αργότερα, οι Park και Burgess στο έργο *Εισαγωγή στην Επιστήμη της Κοινωνιολογίας* (1921) θίγουν το θέμα του κοινωνικού ελέγχου διαφωνώντας με την Ευρωπαϊκή παραδοσιακή άποψη ότι τα κοινωνικά προβλήματα διορθώνονται μόνο από το δίκαιο και το κράτος.²⁵

Οι εκπρόσωποι της Σχολής του Σικάγο, αντιμετωπίζουν τους εαυτούς τους ως «κοινωνικούς μηχανικούς», μεταρρυθμιστές που λαμβάνουν υπόψη τις κοινωνικές σχέσεις και εξελίξεις και χρησιμοποιούν αυτή η γνώση για να επιτευχθούν αλλαγές στην κοινωνία.

1.2. Φιλοσοφικές επιδράσεις

Στα πρώτα χρόνια της Σχολής υπήρχε έντονη η επιρροή του προτεσταντισμού και η ανάγκη της μεταρρύθμισης με φιλανθρωπική χροιά.

Παράλληλα η σχολή συνδέθηκε:

1) Με τη πραγματιστική φιλοσοφία του John Dewey στην οποία η πράξη έχει προτεραιότητα έναντι της θεωρίας και οι ιδέες, αποκτούν νόημα μέσα από την εφαρμογή και επαλήθευσή τους. Κυριαρχεί λοιπόν η φιλοσοφία της δράσης, της κοινωνικής παρέμβασης με στόχο την κοινωνική δικαιοσύνη.

2) Με τη θεωρία της συμβολικής διαντίδρασης του George Herbert Mead και κατά την οποία:

Ο “εαυτός” είναι το σημείο που εκδηλώνεται και αλληλεπιδρά το άτομο με τις ομάδες. Σταδιακά, μέσα από δοκιμές και λάθη ερμηνεύει τον κόσμο του μέσα από διάφορα κοινά σύμβολα, μπαίνει στην θέση του άλλου και γνωρίζει την κουλτούρα. Η σημασία των συμβόλων είτε είναι υλικά είτε άυλα κοινωνικοποιεί τα άτομα.

Και 3) ο Park επηρεάζεται έντονα από την Θεωρία της εξέλιξης των ειδών του Δαρβίνου.²⁶

25 “Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της παρέκκλισης και του εγκλήματος”
http://crimevssocialcontrol.blogspot.com/2013/05/blog-post_3331.html

26 [http://courses.arch.ntua.gr/fsr/H_Sxoli_kai_to_Sikago_\(A\).doc](http://courses.arch.ntua.gr/fsr/H_Sxoli_kai_to_Sikago_(A).doc)

1.3. Η οικολογική προσέγγιση. Γέννηση της σχολής

Η περίοδος του Μεσοπολέμου (1921 – 1935) αποτελεί την κρίσιμη καμπή για τις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του αστικού φαινομένου. Οι σημαντικές κοινωνικο-οικονομικές και δημογραφικές αλλαγές (εκβιομηχάνιση, έντονο μεταναστευτικό ρεύμα από την ευρωπαϊκή στην αμερικανική ήπειρο) και τα οξυμένα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι διογκούμενες αστικές μεγαλουπόλεις προβληματίζουν τους κοινωνικούς επιστήμονες. Η οικολογική προσέγγιση, γνωστή περισσότερο ως σχολή του Σικάγο, θέτει την περίοδο εκείνη τις βάσεις του αστικού προβληματισμού στην Αμερική.

Σύμφωνα με αυτήν, η ζωή των ανθρώπων συνδέεται με τα υπόλοιπα είδη και υπάρχει στις φυσικές συνθήκες. Γι' αυτό το λόγο επιχειρείται η ανάλυση και η αποκωδικοποίηση των κοινωνικών μηχανισμών που θεωρούνται απότοκα του ανταγωνισμού και του αγώνα επιβίωσης των ειδών στη φύση, αυτή τη φορά στα πλαίσια του ανταγωνισμού των κοινωνικών τάξεων στην πόλη.²⁷

Κάτι που δεν τονίζεται στη θεωρία της οικολογίας είναι ότι ο ανταγωνισμός δεν είναι ελεύθερος και πολλές φορές υπάρχουν αδύναμοι στο διαπραγματευτικό παιχνίδι. Σε αυτό συμβάλλει η περιορισμένη παροχή γνώσης, τα παιχνίδια εξουσίας των ισχυρών προς τους αδύναμους καθώς και τα μηχανοποιημένα μέσα παραγωγής και κατανάλωσης. Γενικά, οι οικολογικές σχέσεις είναι συνυφασμένες με συνεχείς διαμάχες, διαρκείς σχηματισμούς και όλα συνδέονται περίπλοκα στο γενικότερο σύστημα που περιβάλλει τους ανθρώπους. Άλλωστε κανένα ανθρώπινο οικοσύστημα δεν είναι ανεξάρτητο από τα υπόλοιπα (ανθρώπινα, ζωικά ή φυτικά) μία και η ανθρώπινη οικολογία αποτελεί κλάδο της ευρύτερης οικολογίας.²⁸

27 Κωνσταντίνος Κουτσοθανάσης, *Αστικοποίηση – προαστιοποίηση και πόλη: Κοινωνιολογική και κοινωνικοχωρική ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης*, σ. 34, <http://ikee.lib.auth.gr/record/134993/files/KOYTSOTHANASHSee.pdf.gr>

28 Σήλια Νικολαΐδου, *Η Κοινωνική Οργάνωση του αστικού χώρου*, Παπαζήσης, Αθήνα 1993, σ.σ. 178-179.

i. Η οικολογική θεωρία και η θεωρία της «κοινωνικής αποδιοργάνωσης»

Η χρήση του όρου *οικολογική* θεωρία δεν ενέχει τη σημερινή σημασία της προστασίας του περιβάλλοντος: Η οικολογική προσέγγιση της Σχολής του Σικάγο μελετάει την προσαρμογή των ατόμων στο κοινωνικό τους περιβάλλον κατά το πρότυπο του Δαρβίνου και παρατηρεί ότι, η πόλη αποτελεί ένα οικοσύστημα όπου αναπόφευκτα υπάρχουν διεκδικήσεις χώρου και συγκρούσεις. Οι παρατηρήσεις σχετικά με την κατανομή του εγκλήματος σε διάφορες περιοχές (ζώνες) της πόλης του Σικάγο και η διαπίστωση ότι υπήρχαν περιοχές με ιδιαίτερα αυξημένα αυτά τα ποσοστά (*delinquent areas*) δόμησαν τις βασικές θέσεις της οικολογικής θεωρίας της σχολής του Σικάγο.²⁹

Μέσα σ' ένα αστικό οικοσύστημα οι περισσότερες από τις υπάρχουσες σχέσεις εκδηλώνονται σε ένα συγκεκριμένο χώρο με τον οποίο υπάρχουν δεσμοί υλικοί και πνευματικοί για τους ανθρώπους. Αυτή η οργάνωση δομείται σταδιακά και είναι αποτέλεσμα μιας σειράς στόχων που θέτουν τα άτομα για τη ζωή τους και την ποιότητά της. Αυτή η επιδίωξη της αναβάθμισης του βιοτικού επιπέδου πηγάζει από όλες τις ομάδες της κοινωνίας και έχει ως στόχο την καλύτερη δυνατή λειτουργικότητα του χώρου για όλους και τις εκάστοτε ανάγκες τους.³⁰

Ο Robert Park ήταν αυτός ο οποίος παρομοίασε το φυτικό και ζωικό βασίλειο με τη δομή των ανθρώπινων κοινοτήτων και το κοινωνικό περιβάλλον ζωής και δράσης των ατόμων. Έχοντας επηρεαστεί από το χρόνο που είχε διαθέσει ως δημοσιογράφος στη μελέτη της γεωγραφίας και φυσιολογίας της πόλης στο τέλος έφτασε να την παρομοιάζει με ένα κοινωνικό οργανισμό λόγω των κοινωνικών φαινομένων που τράβηξαν την προσοχή του.

Κατά τρόπο ανάλογο με τις φυτικές κοινότητες έτσι και οι ανθρώπινες κοινότητες εμφανίζουν μια αξιοθαύμαστη ενότητα, η οποία μπορεί να βασίζεται σε φυλικά, εθνικά και άλλα χαρακτηριστικά. Αυτό που φαίνεται να ισχύει για τον Park ως προς την ομοιότητα και αντιστοιχία σε συνοχή και χαρακτηριστικά των δύο κοινοτήτων,

29 Βλ. Έφη Λαμπροπούλου, «*Η Σχολή του Σικάγο και η νεανική παραβατικότητα*» στο *Η Κοινωνιολογία της σχολής του Σικάγο*, Παπαζήσης, Αθήνα 2009, σ.259-285, ιδίως σ.259

30 Σήλια Νικολαΐδου, ό.π., σ. 179.

ισχύει και για την ευκολία που μπορούν να διαταραχθούν οι ισορροπίες τους από εξωγενείς παράγοντες. Στην οικολογία αυτή η συχνά αιφνίδια αλλαγή στις ισορροπίες προκαλείται από την εισβολή νέων ειδών, εν προκειμένω νέων ομάδων ανθρώπων μέσα στις γηγενείς ομάδες. Η διαδικασία αυτή έχει τρεις φάσεις. Πρώτα ξεκινάει η εισβολή των νέων ειδών, ακολουθεί η κυριαρχία επάνω τους και τελικά τα διαδέχεται και τα εξαφανίζει. [Σε αυτήν την περίπτωση υπάρχει δυστυχώς το ζωντανό παράδειγμα της Αμερικής με την εισβολή των λευκών στο έδαφος των ινδιάνων με αποτέλεσμα την μαζική εξόντωση και τον ξεριζωμό από τις πατρογονικές εστίες τους έως ότου σχεδόν εξαφανίστηκαν.]

Η αστική οικολογία ως πλαίσιο κοινωνικής διάδρασης

Η πόλη, κατά την ανθρώπινη οικολογία, είναι ένας κοινωνικός οργανισμός όπου τόσο η συμπεριφορά των ατόμων όσο και οργάνωση της κοινωνίας συνολικά, επηρεάζονται από την μόνιμη πάλη των ανθρώπων για επιβίωση. Η βιολογική αυτή διάσταση της ανθρώπινης οικολογίας έδωσε στον Park και τους συναδέλφους του ένα θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο θα βασίζονταν για να διεξάγουν τις έρευνές τους πάνω στους φυσικούς νόμους που διέπουν την πόλη του Σικάγο. Κατά τον Park στις ανθρώπινες κοινότητες, όπως στις φυσικές, κυριαρχεί ο νόμος της ζούγκλας. Ο ανταγωνισμός των ανθρώπων, σαν αυτόν μεταξύ των ειδών για τον έλεγχο μίας περιοχής είναι δεδομένος και σε πολλές περιπτώσεις σκληρός και απρόσωπος με σκοπό τον πλήρη έλεγχο συγκεκριμένων τμημάτων της πόλης.

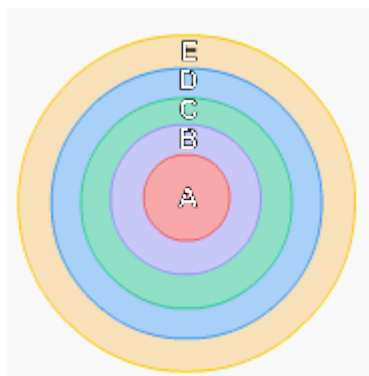
Δεν είναι τυχαίο ότι εκείνη την εποχή του Μεσοπολέμου μεσουρανούσε η θεωρία του κοινωνικού Δαρβινισμού [social Darwinism] στους οικονομικούς και όχι μόνο κύκλους καθώς αντλούσε τη σημασία του από τη θεωρία της ‘φυσικής επιλογής’ του Δαρβίνου. Αναγνώριζε τον μόνιμο ανταγωνισμό ανάμεσα στα άτομα, στις ομάδες, στα κράτη και στις ιδέες για την αξιοποίηση των λιγοστών διαθέσιμων πόρων και υποστήριζε την κοινωνική εξέλιξη των ισχυρών. Όντας επηρεασμένοι, οι θεωρητικοί της Σχολής του Σικάγο χρησιμοποίησαν για τις έρευνές τους και δανείστηκαν πολυάριθμους όρους και έννοιες από την οικολογική θεωρία που συμβάδιζαν με τη βιολογική απεικόνιση που ήθελαν να προσδώσουν στην ανθρωπογεωγραφία της πόλης.³¹

31 <http://www.efsyn.gr/arthro/o-koinonikos-darvinismos>, προσπελάστηκε 30/3/2018.

Απρόσωπος ανταγωνισμός

Όπως προαναφέρθηκε οι ανθρώπινες κοινωνίες διακατέχονται από τον απρόσωπο ανταγωνισμό [impersonal competition]. Αυτός ο ανταγωνισμός αφορά την εξασφάλιση καλύτερου χώρου μέσα στην πόλη για τους κατοίκους και τις δραστηριότητές τους. Δε θα μπορούσε λοιπόν αυτό το φαινόμενο να μη βρίσκεται στον πυρήνα της ανάλυσης της ανθρώπινης οικολογίας. Σύμφωνα με τους ειδικούς, η εμφάνιση του ανταγωνισμού σχετίζεται άμεσα με τους μηχανισμούς κι άρα κανόνες της αγοράς. Η σταδιακή διαφοροποίηση των αξιών της γης ανά περιοχή στις πόλεις διαμόρφωσε τις οικιστικές προοπτικές των πολιτών και θεωρήθηκε η αιτία του οικιστικού διαχωρισμού [segregation], ενώ η κυριαρχία [dominance] μιας κοινωνικής ομάδας σε μια περιοχή αποδόθηκε στην οικονομική της υπεροχή.³²

Παράλληλα, οι σχέσεις εργασίας και ανταλλαγής αγαθών ανάμεσα στα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες ονομάστηκαν *συμβιωτικές*. Οι συμβιωτικές σχέσεις που επικεντρώνονταν σε συγκεκριμένες περιοχές, οδηγούσαν τους θεωρητικούς της Σχολής στην αναγνώριση τους ως φυσικών περιοχών [natural areas]: «χωρικών ενοτήτων που τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους – φυσικά, οικονομικά, πολιτισμικά – είναι το αποτέλεσμα της ασεδιάστης λειτουργίας των οικολογικών και των κοινωνικών διεργασιών». Οποιαδήποτε αλλαγή στο συσχετισμό δυνάμεων ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες και τις σχέσεις τους μεταμόρφωνε την πόλη και προσέδιδε ή αφαιρούσε αξία από την εκάστοτε περιοχή δημιουργώντας μία εν δυνάμει ρευστή κατάσταση.³³

- A) Κεντρική περιοχή δουλειών
- B) Μεταβατική ζώνη
- C) Οικιστική ζώνη χαμηλής τάξης
- D) Οικιστική ζώνη μεσαίας τάξης
- E) Οικιστική ζώνη ανώτερης τάξης

³²Paul Knox – Steven Pinch, *Κοινωνική Γεωγραφία των πόλεων*, Σαββάλας, Αθήνα 2009, σ.σ. 290-292.

³³Robert Parc, Ernest Burgess, Robert McKenzie, *The City*, University of Chicago Press 1925, Chicago and London, σ.σ. 63-79.

Το χωρικό μοντέλο

Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία που είχε στη διάθεσή της η σχολή εκείνη την περίοδο, ο Burgess συνέταξε ένα μοντέλο με στόχο να αποτελέσει τον καταστατικό χάρτη για την κατανόηση της πόλης από τους μεταγενέστερους ερευνητές και πολεοδόμους, το επονομαζόμενο χωρικό μοντέλο. Αυτό το μοντέλο ανέλυε την επιλογή του χώρου κατοικίας και τους τύπους των κοινωνικών ομάδων που εγκαθίσταντο σε περιοχές του Σικάγο και έδινε την εικόνα της ύπαρξης ομόκεντρων ζωνών. Όπως διατυπώθηκε, η κάθε ζώνη απαρτιζόταν από κατοίκους της ίδιας οικονομικής κατάστασης αλλά διέφερε από τις υπόλοιπες ζώνες κ.ό.κ., ενώ δεν έλειπαν και κάποιοι ετερόκλητοι θύλακες εντός των ζωνών σαν το Γκέτο και την Chinatown. Αυτοί οι θύλακες συναντώνται στη ζώνη μετάβασης [zone in transition] από τον ένα κύκλο στον άλλο και κατά τον Burgess αντανakλούν τις ‘συμβιωτικές’ σχέσεις των ποικίλων εθνοτήτων με τα διαφορετικά γλωσσικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Σε αυτή τη ζώνη συγκεντρώνεται όλη η ανομία και η εγκληματικότητα και γίνεται ο πονοκέφαλος της αστυνομίας που ασκεί δυνάμεις καταστολής. Κεντρική ζώνη της πόλης ήταν το εμπορικό κέντρο γύρω από το οποίο περιστρέφονταν όλη η αγορά και η οικονομία.³⁴

Η επόμενη ζώνη είναι η βιομηχανική και σχεδόν πάντα αποτελείται από την παλαιά οικιστική ζώνη που τώρα έχει υποβαθμιστεί και έχει χάσει την αξία της. Σε αυτήν υπάρχουν οι λιγότερες κατοικίες συγκριτικά με όλο το υπόλοιπο πολεοδομικό συγκρότημα και εκεί συγκεντρώνονται οι μετανάστες και οι ασθενείς οικονομικά ομάδες έως ότου μπορέσουν να μετακινηθούν σε καλύτερη περιοχή. Η Τρίτη ζώνη είναι η περιοχή που εδράζονται οι εργατικές κατοικίες και η τέταρτη συγκεντρώνει τις πλουσιότερες τάξεις. Τέλος, στα προάστια, τα οποία είναι η Πέμπτη ζώνη, ζουν οι εργαζόμενοι που ταξιδεύουν με διάφορα μέσα για να πάνε στη δουλειά τους, οι επονομαζόμενοι commuters.³⁵

Βασικό κλειδί για την ερμηνεία των προβλημάτων παραβατικότητας της μεταβατικής ζώνης υπήρξε η έννοια της *κοινωνικής αποδιοργάνωσης* που

34 Σήλια Νικολαΐδου, ό.π., σ.σ. 179-192.

35 Να σημειώσουμε, βέβαια, ότι κανείς από τους ερευνητές της Σχολής του Σικάγο δεν θεώρησε αυτό το κυκλικό μοντέλο ως σταθερό και ανελαστικό, αγνοώντας την πληθώρα των παραγόντων – και των φυσικών συμπεριλαμβανομένων – οι οποίοι μπορεί να επηρεάσουν την ανάπτυξη μιας πόλης.

μεταφράζεται στην έλλειψη ηθικού κώδικα συμπεριφοράς (επιδοκιμασία ή αποδοκιμασία από την τοπική κοινωνία, σεβασμός κ.ά). Η εξάπλωση της βιομηχανίας και η συνεχής εισροή και εναλλαγή μεταναστών ενέτειναν το φαινόμενο της κοινωνικής αποδιοργάνωσης και δημιούργησαν συγκρούσεις μεταξύ διαφόρων ομάδων, προβλήματα που εξακολουθούν να υπάρχουν ως τις μέρες μας στις πόλεις. Κατά συνέπεια, η εγκληματικότητα απορρέει από διαδικασίες που συντελούνται στο εσωτερικό της κοινότητας και στη συνέχεια εξωτερικεύονται ως βία και διαπάλη.³⁶

Μετά από την κατανόηση της μορφής και της εμφάνισης τέτοιων προβλημάτων είχε έρθει η ώρα να προταθούν νέες μορφές κοινωνικού ελέγχου οι οποίες να μην θα ήταν παρεμβατικές αλλά όχι κατασταλτικές για τις ταλαιπωρημένες από τις διαμάχες κοινότητες. Έτσι προέκυψε το *Πρόγραμμα προστασίας των περιοχών του Σικάγο* (CAP, *Chicago Area Project*) των Shaw και McKay, στο οποίο οι κάτοικοι μυούνταν στον αμερικάνικο - συμβατικό τρόπο ζωής για να ενταχθούν ευκολότερα και γρηγορότερα στην κοινωνία. Κατ' αυτό τον τρόπο προέκυπτε αναδιοργάνωση της κοινότητας ώστε να προληφθεί η εγκληματικότητα.³⁷

ii. Η πράξη. Αδυναμίες της οικολογικής προσέγγισης

Το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, καθώς η θεωρία των συστημάτων έγινε όλο και πιο χρήσιμο εργαλείο των πολεοδομών, ανέκυψε μια έντονη ανάγκη κριτικής.

Η ερμηνεία του γεωγραφικού υλικού από τους Shaw και McKay συνέδεσε την ύπαρξη υποβαθμισμένων περιοχών με τους οικολογικούς νόμους και έτσι η βιομηχανική εισβολή νομιμοποιούνταν σαν κάτι το φυσικό. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να εμφανιστεί ο κίνδυνος της αποδοχής των φαινομένων της πόλης ως κάτι οργανικά συνδεδεμένο με το χώρο της και να μην υπάρχουν και πολλά περιθώρια για μεταβολή αυτής της κατάστασης. Επιπλέον, η οικολογική προσέγγιση παρέλειψε να μελετήσει τους οικονομικούς παράγοντες που συνέτειναν με τη σειρά τους στη δημιουργία εγκληματικών περιοχών και θεώρησε τη μεταβατική ζώνη ως αναπόσπαστο τμήμα της ανάπτυξης της πόλης.

36 “Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της παρέκκλισης και του εγκλήματος” 2013

http://crimevsocialcontrol.blogspot.com/2013/05/blog-post_3331.html

37 George Ritzer, *Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία*, Κριτική, Αθήνα 2012, σ.σ. 93-102.

Το σίγουρο είναι πως η σχολή του Σικάγο επηρέασε άμεσα και σε εκτεταμένο βαθμό τους επιστήμονες στην ανάλυση της πόλης είτε σε ζητήματα της κατοικίας είτε σχεδιασμού της πόλης. «Οι εκφραστές της αμερικάνικης πολιτικής για την κατοικία πίστεψαν ότι θα μπορούσαν να επέμβουν στην εξέλιξη των πόλεων κατευθύνοντας και ελέγχοντας τους μηχανισμούς ανάπτυξής τους, μηχανισμούς που είχαν αναλυθεί από τους ερευνητές της Σχολής του Σικάγο».³⁸ Μετά τη δεκαετία του 1950 οι απόψεις και οι πολιτικές άλλαξαν και νεότεροι ερευνητές σαν τον Duncan, ανακάλυψαν και άλλους παράγοντες που συνέβαλλαν στη διαμόρφωση και διαφοροποίηση των αστικών κέντρων. Εισήχθησαν νέοι ορισμοί και κατευθύνσεις και αναδείχθηκε η σημασία των ψυχο-κοινωνιολογικών παραγόντων. Αυτό που έγινε κατανοητό, μετά από όλη την προβληματική της περιόδου που προηγήθηκε, ήταν ότι υπήρχαν πολλά κενά στην κατανόηση της συμπεριφοράς των κατοίκων των πόλεων κάτι στο οποίο συνέτεινε η εικόνα του χάους και της αναρχίας.

³⁸ Σήλια Νικολαΐδου, ό.π., σ. 189.

Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό πλαίσιο προσέγγισης του ελέγχου του αστικού χώρου

Τα δύο ρεύματα αστικών θεωριών που διαμορφώθηκαν στην Ευρώπη και Αμερική κατά τον 19^ο και αρχές του 20^{ου} αιώνα άλλαξαν ριζικά το πολεοδομικό πρότυπο και κατ' επέκταση την αναδυόμενη αστική τάξη και τον τρόπο ζωής της στο κλεινόν άστυ. Παλαιότερες ταξικές, πολιτιστικές και ιδιοκτησιακές διαφορές ήρθαν στην επιφάνεια και νέες συγκρούσεις ανέκυψαν απασχολώντας τους κοινωνιολόγους όλων των ιδεολογικών ρευμάτων εντονότερα από ποτέ.

2.1. Ευρωπαϊκή & Αμερικάνικη προσέγγιση

- i. Ευρώπη: Στην Ευρώπη και κυρίως στη Γερμανία του 19^{ου} αιώνα η ιστορική προσέγγιση του τρόπου ζωής στην πόλη, λόγω της ανάδυσης του κεφαλαιοκρατικού συστήματος παραγωγής στη Δ. Ευρώπη, νωρίτερα στο 18^ο αιώνα, έκανε απαραίτητο τον προσανατολισμό της έρευνας στο «θεσμικό» επίπεδο της αστικής ανάπτυξης, δηλαδή στους θεσμούς και την οργάνωση των πόλεων κτλ. Παράλληλα, διαμορφώνεται η μαρξιστική θεωρία (ιστορικός υλισμός) από τους Μάρξ και Ένγκελς και το σοσιαλιστικό κοινωνικο-πολιτικό σύστημα ως το αντίπαλον στο κεφαλαιοκρατικό.

Οι προσεγγίσεις του Βέμπερ, Μάρξ και άλλων Ευρωπαίων θεωρητικών

Οι ευρωπαϊκές πόλεις λόγω της ποικιλομορφίας τους παρουσίασαν αναλυτές με διαφορετικούς προσανατολισμούς. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι οι ευρωπαϊκές πόλεις έχουν μεσαιωνικές ρίζες ενώ οι αμερικάνικες είναι αναμφισβήτητα προϊόν του σύγχρονου βιομηχανικού συστήματος. Μέσα σε αυτό το κλίμα η αποϊεροποίηση των ευρωπαϊκών πόλεων με τον διαφωτισμό και η απομάκρυνση του Δυτικού πολιτισμού από τις προκαταλήψεις και την Ιουδαιοχριστιανική θρησκεία σε πιο κοσμικές κατευθύνσεις ασύμβατες με τις μη κοινωνικά συγκροτημένες πόλεις της ανατολής, οδήγησαν τον Μαξ Βέμπερ (M. Weber) στην διατύπωση της εξορθολογιστικής προσέγγισης της πόλης. Ο Βέμπερ ο οποίος αποτελεί και τον βασικό αντίποδα στους Μάρξ – Ένγκελς 1) δεν δέχεται ότι οι

κοινωνικές και ιστορικές εξελίξεις έχουν οικονομική αφετηρία και διατρανώνει ότι 2) η κοινωνιολογία αποτελεί επιστήμη που μελετά και κατανοεί χωρίς να έχει ενεργό ρόλο στα τεκταινόμενα της πόλης. Κατά συνέπεια, υιοθετεί την ιστορική προσέγγιση της εξέλιξης της Δυτικής πόλης, ιδιαίτερα στην περίοδο του Μεσαίωνα και αναγνωρίζει την ύπαρξη των νέων δυνάμεων που εκτόπισαν τις παραδοσιακές εξουσίες των βασιλέων και των ευγενών.³⁹

Παράλληλα, μέσα στην ευρωπαϊκή παράδοση εκτός του Βέμπερ, ξεχωρίζουν τρεις επιμέρους προσεγγίσεις: α) του Sjöberg (1961) με την θεώρηση της τεχνολογίας ως το στοιχείο κλειδί στην διαδικασία της αλλαγής της πόλης. Όπως πιστεύει αυτό θα ήταν αδύνατο να συμβεί στην αγροτική κοινωνία άλλων εποχών και ανήκει αποκλειστικά στην αστική-βιομηχανική πόλη. β) του Ράισμαν (1964) που πιστεύει ότι η αστικοποίηση στηρίζεται σε αναπτυξιακά πρότυπα με τέσσερις βασικές μεταβλητές: τη δημογραφική ανάπτυξη της πόλης, τη βιομηχανοποίηση, την εμφάνιση της μεσαίας τάξης και την έξαρση του εθνικισμού. Γ) του Ντύος (1968) που εστιάζει στη σημασία της λεπτομερούς προσέγγισης των πόλεων, με έμφαση στην οικονομική και πολιτική οργάνωσή τους.

Ο Γερμανός κοινωνιολόγος Ταίνις (F.Tönnies) και ο Ντυρκέμ στη Γαλλία, τοποθετούν το επίκεντρο μελέτης στην κοινότητα, δηλαδή τις απλές μορφές κοινωνικής ζωής και στην κοινωνία που είναι οι σύνθετες και σύγχρονες μορφές κοινωνικής ζωής, ως δύο βασικά σημεία της συλλογικής ζωής στην κοινωνία. Η κοινωνία είναι συνυφασμένη με τη δημόσια ζωή, το σύνολο. Αυτό που είναι ιδιαίτερα σημαντικό μέσα στα συμπεράσματα του Ταίνις είναι το γεγονός πως απουσιάζει η βούληση και η ενότητα στην κοινωνία, επικρατεί η απομόνωση και η ένταση προς όλους, σε αντίθεση με την κοινότητα. Σε αντιστοιχία προς την ενότητα της κοινότητας στην κοινωνία συναντάται η συμφωνία μεταξύ των ατόμων και των ομάδων.⁴⁰ Ομοίως, ο Ντυρκέμ παρουσιάζει μία θεωρία με τα ίδια συμπεράσματα. Αφορμώμενος από τον καταμερισμό της εργασίας ορίζει την κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη ως κριτήρια ομαδοποίησης των κοινωνιών. Όταν μέσα στις κοινωνίες

39 Ιωάννης Φραγκόπουλος, (2008). Για μια κοινωνιολογική προσέγγιση του χώρου της πόλης μέσα από το έργο των κλασικών: Marx, Weber, Durkheim. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 126, 3-38. <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/9888>

40 Παναγιώτης Κανελλόπουλος, Ο Φερδινάνδος Τöennies και η Κοινωνιολογία, Αρχείο Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, Αθήνα 1926, τ. Στ', σ. 315.

επικρατεί το εμείς έναντι του εγώ, υπάρχουν οι δεσμοί μηχανικής αλληλεγγύης. Αντίθετα, όταν η κοινωνικοποίηση συντελείται από τις ατομικές δράσεις και από τον αυξανόμενο καταμερισμό της εργασίας οι δεσμοί είναι οργανικής αλληλεγγύης. Για τον Ντυρκέμ ο καταμερισμός της εργασίας είναι το μέσο αξιολόγησης μιας κοινωνίας. Η πόλη ως συγκεντρωτικός χώρος υλικής πυκνότητας συνοδεύεται από θετικές μορφές συλλογικής ζωής με θεμελιώδη την έννοια της ελευθερίας ενώ οι θεσπισμένοι κανόνες και νόμοι την εξασφαλίζουν. Κατά τον Ντυρκέμ η πόλη είναι το πεδίο ανάπτυξης συλλογικών 'ηθικών' μορφών ζωής μέσω της ατομικής δράσης και των οργανικών δεσμών αλληλεγγύης. Κατά τη γνώμη του, η κοινωνική μορφολογία και τα κοινωνικά φαινόμενα οφείλουν να μελετηθούν και να κατανοηθούν από τον κοινωνικό επιστήμονα. Συνεπώς η παρατήρηση της κοινωνίας και του αστικού τρόπου ζωής οφείλει να παρατηρηθεί ώστε να προκύψουν ασφαλή συμπεράσματα.⁴¹

Η μαρξιστική προσέγγιση: σε εντελώς διαφορετικό μοτίβο κινείται η μαρξιστική προσέγγιση, η οποία βασίζεται στην ιστορική και την κοινωνική μελέτη. Ενδιαφέρεται για την πόλη μόνο ως το πλαίσιο εξέλιξης των κοινωνικών διαδικασιών και όχι για την πόλη ως αυτόνομη πραγματικότητα. Στο έργο «Η Γερμανική ιδεολογία» οι Μάρξ και Ένγκελς διατυπώνουν μερικές από τις πιο βασικές ιδέες τους σχετικά με την εμφάνιση και το ρόλο της πόλης, όπως είναι η αντίθεση πόλης-υπαίθρου και ο καταμερισμός της εργασίας ανάμεσα σε παραγωγή και εμπόριο. Προτεραιότητα δίνεται στην πόλη ως το κέντρο δημιουργίας της συσσώρευσης κεφαλαίου και εκμετάλλευσης των παραγωγικών δυνάμεων (τα εργαλεία, τα υλικά, το κεφάλαιο, η γνώση εργασίας).⁴²

Ακολουθώντας το θεωρητικό σχήμα των Μάρξ και Ένγκελς βλέπουμε τη μεσαιωνική πόλη να εμφανίζεται, αντίθετα από την κατεχόμενη από τους φεουδάρχες ύπαιθρο, σαν νησίδα συντεχνιών ελεύθερων πολιτών, τεχνιτών και εμπόρων, η οποία

41 www.academia.edu/1493970/Durkheim_και_Νεωτερικότητα

42 Κάρολος Μαρξ, Φρήντριχ Ένγκελς, *Η Γερμανική Ιδεολογία*, Guttenberg, Αθήνα 1997, τ. Α', σ.σ. 61-68.

μετεξελίχθηκε σε βιομηχανική - κεφαλαιοκρατική πόλη.⁴³ Η αστική ζωή βρίσκεται μόνιμα συνυφασμένη με το εμπόριο και τη βιομηχανία.⁴⁴

Κατά την προσέγγιση της Μαρξιστικής θεωρίας, η επιχειρηματική διοίκηση και ο σχεδιασμός των πόλεων γίνεται με βίαιη υφαρπαγή του δημόσιου και του συλλογικού χώρου, μέσω του εξευγενισμού της πόλης (gentrification) και τις τεράστιες κοινωνικές ανισότητες στις σχέσεις ιδιοκτησίας της εποχής της νεωτερικότητας.⁴⁵

- ii. Αμερική: Η αμερικάνικη παράδοση (την οποία λαμβάνει ως αφετηρία το παρόν έργο) εστιάζει στο γεωγραφικό στοιχείο αντλώντας τα μοντέλα της από την οικολογία φυτικών και ζωικών οργανισμών, όπως έγινε στην «οικολογική σχολή». Είναι μέρος των μη Μαρξιστικών – υλιστικών κοινωνικών θεωριών. Κατατάσσεται στις θεωρίες που δίνουν σημασία στις «αντικειμενικές συνθήκες» (π.χ. το φυσικό και κατασκευασμένο περιβάλλον, τη δημογραφία) χωρίς να υπερτονίζεται ο ρόλος των κοινωνικών ή πολιτιστικών αξιών. Δομικό ρόλο διαδραματίζει η βασική οικολογική προσέγγιση των Park και Burgess και οι παραλλαγές τους μέσα στις θεωρίες αστικού και αγροτικού τρόπου ζωής. Η οικολογική αυτή προσέγγιση εμφανίζει μία αναλογία ανάμεσα στη βιολογία και την ανθρώπινη συμπεριφορά. Σε αντίθεση με τη «θεσμική» προσέγγιση η οικολογία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο συγκεκριμένο, σ' αυτό που θα μπορούσε να παρατηρηθεί μέσα στην πόλη. Αυτό βέβαια οδηγεί αναπόφευκτα από το πεδίο των εννοιών στο επίπεδο του χώρου – το γεωγραφικό, όπου η παρατήρηση είναι πραγματικότητα.⁴⁶

Χαρακτηριστική διαφορά των δύο προσεγγίσεων είναι ότι για την Αμερικάνικη αντίληψη περί του χώρου, οι πόλεις ως δημιούργημα του καπιταλισμού και όσα συμβαίνουν γύρω από τη χρήση της γης είναι φυσικά φαινόμενα μη αποτρέψιμα.

43 Ονομασία της ιστορικής περιόδου από την εποχή του Διαφωτισμού ως το τέλος του 20ού αιώνα. Χαρακτηριστικά της στοιχεία είναι η χρήση μηχανών, η ανάπτυξη της επιστήμης, η ανάπτυξη αστικών κέντρων και η ανάδυση πολυεθνικών επιχειρήσεων. Στο :<https://el.wiktionary.org/wiki/Νεωτερικότητα>.

44 Ανρί Πιρέν, *Οι πόλεις το Μεσαίωνα*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003, σ.σ.143,155.

45 Tom Slater, *Gentrification of the City*, Blackwell Publishing, N. Jersey 2011, σ.σ. 572-577.

46 Η πόλη στο κεφαλαιοκρατικό σύστημα, Μαρξ, Ένγκελς, Βέμπερ, Παρκ, Μπέρτζες, Κάστελς, Λόζκιν, Σίμι, Λεφέβρ, Οδυσσέας, Αθήνα 1977, σ.σ. 10-16.

Απουσιάζει η προβολή της δυναμικής και μεταβαλλόμενης πλευράς του φαινομένου του ελέγχου του αστικού χώρου και η προσέγγιση περιορίζεται σε βιολογικούς και όχι κοινωνικούς κανόνες, με το χώρο να καθίσταται παθητικό πεδίο διεκδίκησης και συγκρούσεων.⁴⁷ Εν αντιθέσει, στο Μαρξισμό η γη κατέχει ιστορική συνέχεια σε όλη την ανθρώπινη ιστορία, δεν εμφανίζεται στο προσκήνιο στη βιομηχανική εποχή. Η χρήση της μεταβάλλεται αλλά η εκμετάλλευση της γης ως προϊόντος αγοραπωλησίας υφίσταται ανέκαθεν.⁴⁸

2.2. Διοίκηση και σχεδιασμός των πόλεων

Υλιστικές προσεγγίσεις (οικολογική ανάλυση)

Οι οικολογικές μελέτες της πόλης γίνονται με κύριο στόχο την ταξινόμηση των αστικών περιοχών ανάλογα με την κοινωνική σύνθεση των κατοίκων, τα φυσικά χαρακτηριστικά των περιοχών και τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα. Έτσι έχουμε τη διάκριση ζωνών ή τομέων της πόλης σε περιοχές κυριαρχίας της βιομηχανίας, της μεσαίας ή της εργατικής τάξης, των εθνικών μειονοτήτων με τη χαμηλή μονοκατοικία, το συγκρότημα διαμερισμάτων ή τα δημόσια κτίρια, τα νοικιασμένα διαμερίσματα ή γραφεία κλπ. Τέλος, συγκροτείται η ιδέα των αλληλοσυνδεόμενων συστημάτων με δεδομένη τη σχέση που έχουν οι περιοχές και οι άνθρωποι μεταξύ τους. Αυτός είναι και ο λόγος που η θεωρία των συστημάτων έχει χρησιμοποιηθεί από την πολεοδομία ως μέσο επίλυσης των προβλημάτων της πόλης διότι υπάρχει η πεποίθηση ότι οι λειτουργίες της πόλης σχετίζονται συστηματικά και μπορούν να καθοριστούν.

Η διαίρεση υλικής και πνευματικής εργασίας, πόλης και υπαίθρου. Το σύστημα των συντεχνιών

Ο βαθμός ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, του καταμερισμού της εργασίας και των παραγωγικών σχέσεων ορίζει την ποιότητα και τον χαρακτήρα των εθνών. Αυτό σημαίνει ότι ο καταμερισμός της εργασίας μέσα σ' ένα έθνος οδηγεί πρώτα στο

47 Βίλμα Χαστάογλου, *Κοινωνικές Θεωρίες για τον αστικό χώρο. Κριτική Ανάλυση*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1982, σ.σ. 62-63.

48 Ό.π., σ. σ. 10-11.

χωρισμό της βιομηχανικής και εμπορικής από τη γεωργική εργασία με συνέπεια το χωρισμό πόλης και υπαίθρου και τη σύγκρουση των συμφερόντων τους. Η παραπέρα ανάπτυξη του καταμερισμού οδηγεί στο χωρισμό της εμπορικής από τη βιομηχανική εργασία, στην κατάτμηση των θέσεων στη δουλειά κ.ο.κ.⁴⁹ Το αποκορύφωμα του καταμερισμού της υλικής και πνευματικής εργασίας έρχεται με τον χωρισμό πόλης και υπαίθρου, την μετάβαση, από τη φυλή στο κράτος, στο έθνος και τον πολιτισμό.

Αυτή η μετάβαση συνεπάγεται οργάνωση στην πόλη, δηλαδή αυτό-διοίκηση και κατ'επέκταση ανάγκη εφαρμογής πολιτικής γραμμής. Σε εκείνο το σημείο έγινε φανερό, για πρώτη φορά, η διαίρεση του πληθυσμού σε δύο μεγάλες τάξεις, την αστική και την αγροτική. Έχουμε λοιπόν την πόλη όπου συγκεντρώνεται ο πληθυσμός, επικεντρώνονται οι οικονομικές συναλλαγές και συναντάται ένας σχετικά ορθολογικός τρόπος οργάνωσης και θεσμών, ενώ στην ύπαιθρο υπάρχει η απομόνωση. Και στις δύο περιπτώσεις το άτομο υποτάσσεται με τον καταμερισμό της εργασίας, σε μια συγκεκριμένη δραστηριότητα που του επιβάλλεται και γεννώνται συγκρούσεις ενώ το πρωταρχικό του μέλημα είναι η αύξηση της ατομικής του ιδιοκτησίας. Ο χωρισμός πόλης - υπαίθρου μπορεί να κατανοηθεί σαν το χωρισμό του κεφαλαίου από τη γαιοκτησία, με βάση μονάχα την εργασία και την ανταλλαγή.⁵⁰

Φεουδαρχία

Όπως είναι γνωστό, η φεουδαρχική ιδιοκτησία εμπεριείχε μία σχέση ανάμεσα στη γη και τους ανθρώπους. Ο άρχοντας και η γη μαζί του προσωποποιούνταν. Ο δούλος εξαρτιόταν από τη γη και όλοι δένονταν με τον άρχοντα-προστάτη του οίκου με σχέσεις υποτέλειας αλλά και σεβασμού προς τον ευγενή και τη γη. ήταν ξεκάθαρες και εμποτισμένες με μία συναισθηματικότητα χωρίς την εμπλοκή του χρήματος. Με τη βιομηχανική επανάσταση όλα αυτά αλλάζουν. Σταματάει η προσωπική σχέση του ιδιοκτήτη με την ιδιοκτησία του και ο “γάμος από συμφέρον αντικαθιστά το γάμο τιμής” με τη γη να εμπορευματοποιείται και να χάνεται από τον άνθρωπο. Με την εξαφάνιση της φεουδαρχίας η γη δεν έχει πλέον άρχοντα όπως το χρήμα που δεν έχει αφέντη.

49 <https://bestimmung.blogspot.gr/2014/01/marx-engels.html>

50 Η Γερμανική Ιδεολογία, Κ. Μάρξ-Φ. Έγκελς, Guttenberg, Αθήνα 1997, τ.Α' σ. 144

Εκβιομηχάνιση

Όταν η βιομηχανία αποκτήσει μεγάλη δύναμη (όπως στην Αγγλία, προσθέτει ο Μάρξ), αρπάζει από τη μεγάλη ιδιοκτησία τη γη και τα προϊόντα της και τα πωλεί στην παγκοσμιοποιημένη αγορά. Η πόλη γίνεται φανερά ο χώρος εμπορευματοποίησης της ιδιοκτησίας, της ανταλλαγής αγαθών και ο άνθρωπος μετατρέπεται σε μηχανή της παραγωγής και κατανάλωσης. Σταδιακά αναπτύσσεται η επίθεση ενάντια στην ατομική ιδιοκτησία και αλλοτριώνεται ο άνθρωπος σε μία αποθέωση των προσωπικών του αναγκών και των μέσων για την ικανοποίησή τους. Στην καρδιά της πόλης λοιπόν, ο κινητός πλούτος (χρήμα-κεφάλαιο) υποσκελίζει τον φυσικό της γης με το γόητρο της φυσικής ιδιοκτησίας να χάνεται.⁵¹

2.3. Κατανόηση της εμπορευματοποίησης του χώρου

Η σύγχρονη εκμετάλλευση του αστικού χώρου και οι πτυχές της κοινωνικής ζωής που συνδέονται με αυτήν μπορεί να γίνει κατανοητές αν δούμε ιστορικά πώς ο χώρος εμπορευματοποιείται στις καπιταλιστικές κοινωνίες. «Στις προ-καπιταλιστικές κοινωνίες, αν και παρουσιάζονταν αρκετές διαφορές, στην πόλη και στην ύπαιθρο τόσο η γη όσο και η κατοικία ή δεν ήταν μεταβιβάσιμες (δηλαδή δε μπορούσαν να αλλάξουν ιδιοκτήτη) ή η μεταβίβασή τους υπόκεινταν σε περιορισμούς».⁵² Με την εμφάνιση του καπιταλισμού όμως, όλα έγιναν μεταβιβάσιμα.

Αυτό είχε αρκετές επιπτώσεις όπως:

1) Την αστικοποίηση, δηλαδή τη δημιουργία τεχνητού περιβάλλοντος και την πληθυσμιακή έκρηξη στις πόλεις με τη βιομηχανία να εξαλείφει τις διαφορές μεταξύ πόλης και υπαίθρου. Αυτό συμβαίνει γιατί η γεωργία εκβιομηχανοποιείται και γίνεται άλλη μία ανελεύθερη εργασία παραγωγής ενώ η κοινωνική ζωή των ανθρώπων παντού ομογενοποιείται. Από εκείνη τη στιγμή και αργότερα η πόλη και η ύπαιθρος διαφέρουν μόνο στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του χώρου και όχι στα

51 Μαργαρίτα Δρίτσα, *Θέματα οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας της Ευρώπης*, ΕΑΠ, Πάτρα 2008, σ. 75.

52 Anthony Giddens, *ό.π.*, σ. 75

ανθρωπολογικά/κοινωνικά και ονομάζονται το «Κτισμένο περιβάλλον» και το περιβάλλον του «ανοιχτού χώρου» αντίστοιχα.

2) Τον εκφυλισμό της ανθρώπινης φύσης λόγω της διαχωρισμένης ζωής από τη φύση στο κτισμένο και αποστειρωμένο από τον έξω κόσμο περιβάλλον των καπιταλιστικών κοινωνιών. Η διά βίου εργασία μέσα σ' ένα εμπορευματοποιημένο αστικό περιβάλλον οξύνει αυτό το πρόβλημα.⁵³

3) Η απομόνωση και γκετοποίηση των γειτονιών φτωχών και συνήθως ανειδίκευτων πληθυσμών και την συγκέντρωση σε άλλες περιοχές των καταρτισμένων, των διανοούμενων που απαρτίζουν τις διοικητικές υπηρεσίες δημιουργώντας ταξικά στρώματα και κάστες.

Ωστόσο, εδώ προκύπτει ένα βασικό ερώτημα. Αν το «τεχνητό περιβάλλον» είναι εγγενές στοιχείο της καπιταλιστικής κοινωνίας, τότε πρέπει για να κατανοηθεί να εξεταστεί όλη η κοινωνία συνολικά.⁵⁴ Ο διαχωρισμός ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο αναπόφευκτα διαιρεί την κοινωνική ολότητα. Η επιμέρους διαίρεση σε υλική και διανοητική εργασία οδηγεί με τη σειρά της σε μη υγιείς εξαρτήσεις τον άνθρωπο στερώνοντας του το δεσμό με τη φύση. Επικρατεί περιορισμός στη ζωή, στη συνείδηση και στην δημιουργικότητα. Αισίως, η πόλη γίνεται τόπος όπου ανταποκρίνονται βιοτικές ανάγκες και παράγεται ψυχαγωγία ως αντιδιαστολή με το χαμένο ελεύθερο χρόνο και τις ανικανοποίητες πνευματικές ανάγκες. Εντός της ανακύπτει, μεταξύ άλλων, το αίτημα για σχολεία, δημόσια υγιεινή και κοινωνική πρόνοια και παράγονται και ανταλλάσσονται τα αγαθά καθώς και καταναλώνονται. Η φύση βαθμιαία εξουσιάζεται από τον άνθρωπο εξ' ολοκλήρου και αντί να αισθάνεται πιο ελεύθερος από ποτέ, γίνεται δυστυχισμένος Όπως αναφέρει ο Μάρξ η αλλοτριωμένη εργασία «αποξενώνει τον άνθρωπο από το σώμα του, από τη φύση όπως υπάρχει έξω απ' αυτόν, από την πνευματική του ουσία, την ανθρώπινη ουσία του».⁵⁵

53 David Harvey, *Social Justice And the City*, London, Arnold, 1973, σ.σ.26-27 & 91-95.

54 Anthony Giddens, *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1989, σ.σ.65-68.

55 Karl Marx, *Theories of Surplus Value: Pt. 2*, London 1969, σ.76.

Αλλοτρίωση αστικής ιδιοκτησίας και παραγωγής

Από τον 17^ο αιώνα και έπειτα στις μεσογειακές πόλεις συντελείται μία δραματική μεταμόρφωση. Αυτό που δεσπόζει στις νεωτερικές πόλεις είναι η αξία χρήσης και ανταλλαγής της γης ώστε να ανταποκρίνεται στους νόμους της ανάγκης, ενώ τη σχέση των φεουδαρχών και των χωρικών αντικαθιστά η αφύσικη και αλλοτριωμένη σχέση μεταξύ των κεφαλαιούχων, των συντεχνιών και των εργαζομένων.

Η πόλη, όπως είναι φανερό, γίνεται, από τη βιομηχανική επανάσταση και έπειτα, ο νέος τόπος εξουσίας, με ηγέτη την αστική τάξη που έχει πλουτίσει, ως νέος ολιγάρχης. Οι μεγάλοι κεφαλαιούχοι όπως ο νέος βασιλιάς της ζούγκλας, ελέγχουν περιοχές, αγοράζουν εδάφη και παραμερίζουν τις υπόλοιπες κοινωνικές τάξεις. Η τοποθεσία και τα φυσικά πλεονεκτήματα μίας περιοχής υφίστανται υπερεκμετάλλευση και το κέρδος εισρέει στο κεφάλαιο αντί να διαμοιραστεί ισόποσα τους κατοίκους της περιοχής - τα έμβια όντα του τεχνητού οικοσυστήματος.

Όταν ο βιομήχανος - καπιταλιστής καταφέρει να ιδιοποιηθεί ακίνητη ιδιοκτησία και κεφάλαιο, φτάνει ακόμα και να αποκλείσει τους εργάτες από τη γη τους. Το παλιό φεουδαρχικό μονοπώλιο παραχωρεί τη θέση του στο νέο καπιταλιστικό μονοπώλιο και προκύπτουν νέες συμμαχίες. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες η ιδιοκτησία του εδάφους κερδίζει εκ νέου επιρροή καθώς το έδαφος από γήπεδο γίνεται πλέον οικόπεδο και ξαναεμφανίζονται πρόσοδοι, που αντιστοιχούν στις γαιοπροσόδους των αγροτικών εδαφών (τοποθεσία, εργαλεία - εξοπλισμός). Αναπόφευκτα, δημιουργείται σύγχυση στους κατοίκους που πιστεύουν πως είναι ιδιοκτήτες κάποιου αγρού, χωρίς να είναι τελικά ούτε χωρικοί ούτε αστοί.

Από τη στιγμή που η πόλη γίνεται πεδίο καταμερισμού εργασίας (παραγωγικές δυνάμεις), τεχνικού καταμερισμού (καταμερισμός στις μονάδες παραγωγής) και κοινωνικού (καταμερισμός στην αγορά) υπάρχει γεννώνται ανισότητες και προοδευτικά συγκρούσεις.⁵⁶

56 Ανρί Λεφέβρ, *Μαρξισμός και πόλη*, Αθήνα Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 2006, σ.σ. 25-43.

Κεφάλαιο 3

Μέσα και ομάδες ελέγχου των πόλεων

Στο βιβλίο ‘‘Πέρα από το Blade Runner, Αστικός έλεγχος=Η οικολογία του φόβου’’ του Mike Davis(1988) δίνεται μία ενδεικτική εικόνα τι συμβαίνει στην άλλη άκρη του Ατλαντικού στο αστικό περιβάλλον της Αμερικής και συγκεκριμένα στο Λος Άντζελες. Χρησιμοποιείται η επιστημονική φαντασία ως μέσο πρόληψης και αντίστασης στον κυβερνοφασισμό του άμεσου μέλλοντος. Επιπλέον, παρουσιάζεται η ανθρώπινη οικολογία με άμεσες αναφορές στη σχολή του Σικάγο και δίνονται οι ζώνες επιβίωσης των διαφόρων κοινωνικών τάξεων μέσα στην πόλη.

Σε αυτό το σημείο έρχεται ξανά στο προσκήνιο η παραδοσιακή δομή της Βορειοαμερικάνικης πόλης του πίνακα ζωνών του Burgess με τις αντίστοιχες κοινωνικές τάξεις και κατοικίες. Δύο καθοριστικά γεγονότα οδήγησαν στη συγγραφή του κειμένου: η εξέγερση (riot) της άνοιξης του ‘92 που μετέβαλλε το Λος Άντζελες σε πεδίο μάχης προκαλώντας την επέμβαση τακτικού στρατού στο κέντρο της πόλης καθώς και η δημοσίευση του «Στρατηγικού Σχεδίου του Downtown», της χωροταξικής μελέτης για το πολυεθνικό Λος Άντζελες της νέας Χιλιετίας. Στο Beyond Blade Runner ο συγγραφέας σκιαγραφεί το αστικό τοπίο του σύγχρονου Λός Άντζελες και επικεντρώνει την κριτική του στα εκφυλιστικά αστικά φαινόμενα – την ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου και την τεχνητά καλλιεργούμενη υστερία της «ασφάλειας», που ενισχύει την γκετοποίηση και την ταξική πόλωση.

Η επαναχαρτογράφηση του πίνακα των πέντε ομόκεντρων ζωνών του M. Davis στο Blade Runner «διατηρεί παρόμοιες οικολογικές συνιστώσες όπως το εισόδημα, η αξία της γης, η κοινωνική τάξη και φυλή αλλά προσθέτει έναν καινούργιο καθοριστικό παράγοντα: τον φόβο».⁵⁷

57 Mike Davis, *Πέρα από το Blade Runner, Αστικός Έλεγχος: Οικολογία του φόβου*, Future, Μετάφραση Γιάννης Χαραλαμπίδης, Αθήνα 1998, σ.12.

3.1. Οικιστικές ζώνες στο Los Angeles: Νέο κέντρο

Συγκρότηση και έλεγχος

Για να γίνει κατανοητό τι συμβαίνει, αρκεί να παρατηρηθεί προσεκτικά η ψύχωση που έχει καταλάβει τη σημερινή κοινωνία για προσωπική ασφάλεια. Πλέον η κοινωνική μόνωση έχει μόνο αντίπαλο δέος τον τρόπο της μεσαίας τάξης προς την κλιμακούμενη φορολογία ενώ τα προνόμια των πολιτών χάνονται. Καθώς επιδεινώνεται η ποιότητα της ζωής στο Λος Άντζελες πολλές κοινωνικές ομάδες υιοθετούν στρατηγικές επιβίωσης.⁵⁸

Παρατηρείται μια επιστροφή της επιβολής της εξουσίας από τους λίγους – εκλεκτούς, της Επιτροπής των 25 στη συγκεκριμένη περίπτωση, που σβήνει ολόκληρες γειτονιές για να δημιουργήσει ένα καινούργιο πυρήνα μέσα στην πόλη ώστε να προσελκύσει επενδύσεις. Κάποιοι από τους βασικούς καταλύτες στην επιτυχία της αναγέννησης του κέντρου της πόλης (γνωστό και ως Downtown LA) ήταν η δημιουργία φραγμάτων, άτυπων τειχών απροσπέλαστων από πεζούς με αποτέλεσμα την απομόνωση του νεόδμητου πυρήνα και την αλλαγή των τιμών της γης χωρίς να υπάρξει ιδιαίτερη αντίδραση από το κοινό.⁵⁹

Η ειρωνεία είναι ότι κατοπινές εξεγέρσεις αντιστασιακών ομάδων, όπως της άνοιξης του 1992, φαίνεται να επιβεβαιώνουν την προνοητικότητα των εμπνευστών του Downtown να καταστεί απόρθητο φρούριο για το ευρύ κοινό και παράλληλα κρίνουν επιτακτική την ανάγκη να παρθούν ακόμα πιο αυστηρά μέτρα ασφάλειας.

Τις ταραχές του 1992 συμπλήρωσαν η οικονομική ύφεση, οι περικοπές στο κράτος πρόνοιας, η αποστροφή προς τους μετανάστες εργάτες, η αποτυχία του αστυνομικού ελέγχου και μια δραματική εγκατάλειψη της πόλης από τις μεσοαστικές οικογένειες.

Για να εξασφαλιστεί η επιτυχία του νέου Downtown λήφθηκαν πρόσθετα μέτρα που θα παρέτειναν εσαεί τη λειτουργικότητα του νέου σχεδίου και προστέθηκαν νέοι

⁵⁸ Mike Davis, ό.π., σ. 14.

⁵⁹ Ό.π., σ.σ.15-16.

ρυθμιστές ως τοποτηρητές της καινούργιας πραγματικότητας. Όπως σε ένα φυσικό οικοσύστημα υπάρχει αλληλουχία ειδών και η ηγεμονία κάποιων έναντι άλλων σε έναν αγώνα για επιβίωση και εξουσία έτσι και στο Λός Άντζελες εδραιώνεται ένας τεχνητός κύκλος ζωής, στηριζόμενος στο φόβο, εξ'ού και ο ορισμός από τον συγγραφέα του ελέγχου του L.A. ως την οικολογία του φόβου.

i. Αστυνομία

Εξ'άκρας συλλήψεως του νέου κέντρου η αστυνομική διεύθυνση του Λος Άντζελες (LAPD-Los Angeles Police Department), έγινε ο κεντρικός παράγοντας στη διαδικασία σχεδιασμού του Downtown. Από εκείνη τη στιγμή και μετά δεν υπήρχε κανένα σημαντικό πρόγραμμα για την πόλη το οποίο να πραγματοποιούνταν χωρίς τη συμμετοχή της.

ii. Εκτεταμένη βιντεοσκόπηση

Η προσπάθεια διαφύλαξης του νέου πυρήνα επεκτάθηκε ακόμη και στα υπόγεια γκαράζ, τους ιδιωτικούς πεζόδρομους, τους πλατείες κ.ο.κ. Έτσι η επιτήρηση κατέστησε την περιοχή κυριολεκτικά ένα *σαρωμένο τοπίο* που θα καθόριζε σε ποια μέρη οι εργαζόμενοι και οι τουρίστες θα αισθάνονται ασφαλείς.

iii. Κτίρια παγίδες θανάτου

Τα ψηλά κτίρια γίνονται πύργοι με παγίδες που χρησιμοποιούν την τεχνολογία στο έπακρο για να ανιχνεύουν την παραμικρή ύποπτη κίνηση.⁶⁰

3.2. Περιφερειακή ζώνη

Εκτός του επιτηρούμενου πυρήνα βρίσκεται η περιφερειακή και ελεύθερη από τα πυρά ζώνη των αποκλεισμένων, η ζώνη των γκέτο. Στο αυθεντικό σχήμα του Burgess, αυτή ήταν μία 'μεταβατική ζώνη' πυκνοδομημένη με φτηνές κατοικίες, παλιές βιομηχανίες και χαρτονένια σπίτια που στέγαζε οικογένειες νέων μεταναστών και εργένηδες εργάτες.⁶¹ Αυτό φαίνεται να ισχύει μέχρι ένα σημείο και στο Λός

60 Στο ίδιο σ.σ. 16-18.

61 Στο ίδιο σ.19.

Άντζελες, με τις γειτονιές χαμηλόμισθων Ισπανόφωνων να αποτελούν τη πιο πυκνά δομημένη περιοχή του πολεοδομικού ιστού. Επιπλέον, όπως και στο Σικάγο το 1920, αυτή η ζώνη είναι η γενεσιουργός περιοχή νεανικών συμμοριών του δρόμου. Αποτελεί την πιο επικίνδυνη ζώνη στην πόλη, με τις περισσότερες ανθρωποκτονίες σε ολόκληρες τις Η.Π.Α. και είναι η βάση εξόρμησης των συμμοριών προς τα παλιά προάστια. Το εμπόριο των ναρκωτικών βασιλεύει, η κάθε φτώχογειτονιά έχει τους άρχοντές της και η αστυνομία σηκώνει τα χέρια ψηλά μη μπορώντας να ελέγξει άλλο την κατάσταση. Από τα μαγαζιά μέχρι και τα σχολεία τα κτίρια έχουν μεταμορφωθεί σε οχυρά και κρατητήρια ψυχών αντίστοιχα.⁶²

Ταυτόχρονα παρατηρείται άλλο ένα παράδοξο. Τα προγράμματα ομοσπονδιακής επιδότησης και οργανωμένης δημόσιας κατοικίας, κοντεύουν να ομοιάσουν με τα χωριά, που φυλακίστηκε ο αγροτικός πληθυσμός του Βιετνάμ. Αυτή τη φορά όμως, αυτό δεν συμβαίνει εκτός των Η.Π.Α. αλλά μέσα στην καρδιά της χώρας! Τέλος, η πολιτεία επιτρέπει στους υπεύθυνους των προγραμμάτων στέγασης να ξεσπιτώνουν τις οικογένειες όσων θεωρούνται πιθανοί εγκληματίες. Οι περιοχές αυτές που ασκείται ο κοινωνικός έλεγχος ονομάζονται “περιοχές κοινωνικού ελέγχου” (ΠΚΕ) και όπως ο Μισέλ Φουκώ θα έλεγε, αναδύεται στην πόλη, ένα ακόμη “πειθαρχικό καθεστώς”, στον εικοστό αιώνα αυτή τη φορά.⁶³ Επιδιώκεται μία ομοιογένεια από πειθαρχημένα άτομα που επιβλέπει ένας αυστηρός δάσκαλος και χαρακτηρίζονται από υπακοή στις εντολές του.⁶⁴

ι. Περιοχές ειδικού νομικού καθεστώτος

Όλη η νότια Καλιφόρνια φαίνεται να καθίσταται περιοχή *ειδικού νομικού καθεστώτος* με περιοχές μέσα στις οποίες επιβάλλονται αυστηρές ομοσπονδιακές/κρατικές ποινές για τελεσμένα εγκλήματα γύρω από δημόσια ιδρύματα.⁶⁵ Ο φόβος και η καχυποψία ενεδρεύει πλέον παντού και όχι μόνο στις εποπτευόμενες ζώνες. Οι καταυλισμοί των αστέγων ελέγχονται με τον “περιορισμό” τους στη συνωστισμένη περιοχή Nickle (Ανατολικό Λος Άντζελες) όπως την αποκαλούν οι κάτοικοι της

⁶² Στο ίδιο σ.σ.18-19.

⁶³ Στο ίδιο σ.24.

⁶⁴ Michael Foucault, *Επιτήρηση και Τιμωρία, Η Γέννηση της φυλακής*, Ράππα, Αθήνα 1989, σ.σ.194-195 & 217,221.

⁶⁵ Mike Davis, *ό.π.*, σ.25.

ευρύτερης περιοχής.⁶⁶ Η δραματική αύξηση του άστεγου πληθυσμού έχει γεμίσει τα εγκαταλειμμένα οικόπεδα και τις γειτονιές του εσωτερικού δακτυλίου με εξαθλιωμένο κόσμο αλλά το LAPD φροντίζει να στέλνει πίσω στο Nickle τους εκτοπισμένους και μακριά από τους δημόσιους χώρους.⁶⁷

Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 φαίνεται να οργανώνεται στην περιοχή της πολιτείας του Λος Άντζελες ένα κυνήγι “μαγισσών” και εκδηλώνεται μαζική υστερία εναντίον των ασθενέστερων οικονομικά ομάδων, των μεταναστών και των αστέγων που προβάλλονται ως δημόσιος κίνδυνος. Αυτή η περιθωριοποίηση μέσω της δημιουργίας περιοχών κοινωνικού ελέγχου δεν περιορίζεται μόνο στην περιοχή του Λος Άντζελες αλλά είναι έτοιμη να εξαπλωθεί μετά την εξέγερση του 1992 σε ολόκληρη την νότια Καλιφόρνια.⁶⁸

ii. Τεχνολογική ηγεμονία

Στη σημερινή εποχή του ηλεκτρονικού πολιτισμού και της ηλεκτρονικής οικονομίας, οι πόλεις της νότιας Καλιφόρνιας φαίνεται να μετατρέπονται σε μία αστική κυβερνο-ηγεμονία. Ο πλήρης έλεγχος με κάμερες και κτίρια φρούρια, πάρκα και πλατείες με κλειστό σύστημα παρακολούθησης φαίνεται να απουσιάζει μόνο σε ελάχιστα σημεία. Όπως η βιομηχανική πόλη των αρχών του 20^{ου} αιώνα, μεταβλήθηκε σε ένα γκέτο οικισμού/εργασίας, τώρα μεταβάλλεται σε ένα «ηλεκτρονικό γκέτο στο πλαίσιο της αναδυόμενης πόλης της πληροφορικής».⁶⁹

Οι νέες τεχνολογίες για άλλη μία φορά ενέχουν την τάση να χρησιμοποιηθούν από τους συντηρητικούς και τους νεοφιλελεύθερους ως μέσο επιβολής και συγκεντρωτικής εξουσίας και να εισάγουν τον κοινωνικό εγκλεισμό ως εναλλακτική λύση αντί της οικοδόμησης των ακριβών οικονομικά φυλακών, όπως οι τεχνολογίες που περιγράφει στο αποκαλυπτικό «1984» ο Τζώρτζ Όργουελ.⁷⁰

66 Αποτελεί την περιοχή με το υψηλότερο ποσοστό Λατίνων μεταναστών στις Η.Π.Α. (96.8% του συνολικού πληθυσμού) με το 27.2 % του πληθυσμού να ζεί κάτω από τα όρια της φτώχειας. https://en.wikipedia.org/wiki/East_Los_Angeles,_California

67 Mike Davis, ό.π., σ.25.

68 Στο ίδιο, σ.σ. 26-27.

69 Στο ίδιο, σ.38.

70 Το ύφος, του σπουδαίου αυτού έργου του Όργουελ, είναι γεμάτο από περιγραφές ολοκληρωτικών και απολυταρχικών πρακτικών και ενέταξε στο σημερινό λεξιλόγιο λέξεις

iii. Το διττό πρόσωπο του Λος Άντζελες

Στον αντίποδα του ηλεκτρονικού φόβου και της ανισότητας, το Λος Άντζελες παρουσιάζει την εικόνα ενός παράλληλου κόσμου, του κόσμου του θαύματος και του πολιτισμού που προσπαθεί να εξευμενίσει τους κατοίκους & τουρίστες και ταυτόχρονα να σταθεί κοινωνικό αντίβαρο στο σκληρό πρόσωπο του αβυσσαλέου ελέγχου της πόλης. Είναι χαρακτηριστική η αφθονία των εικονικών τοπίων – θεματικών πάρκων τα οποία συναντώνται στην ευρύτερη περιοχή καθώς και η κυριαρχία του τουρισμού/ των ξενοδοχείων και της διασκέδασης μέσα στην αστική ζούγκλα του LA. Ωστόσο, οι τουρίστες φαίνεται πως έχουν αρχίσει να κουράζονται με αυτήν την κατάσταση και γίνονται όλο και πιο απρόθυμοι να διακινδυνεύσουν μια περιπέτεια μέσα σε αυτόν τον αστικό χώρο. Τα προβλήματα πλέον δε μπορούν να κρυφθούν από κανένα.⁷¹

3.3. Ζώνη Εργατικών Κατοικιών, μεσαίες και ανώτερες ζώνες

Άλλο ένα πρόγραμμα το οποίο έχει εφαρμοστεί και θέτει ερωτηματικά είναι το επονομαζόμενο ‘‘Επιτήρηση Γειτόνων’’ με περισσότερα από 5.500 κτίρια επιτηρούμενα λόγω εγκληματικότητας. Το πρόγραμμα, σύλληψη του πρώην αρχηγού της αστυνομίας Ed Davis, έχει βρει εκατοντάδες μιμητές στη Βόρεια Αμερική και σε Ευρωπαϊκές χώρες. Εφαρμόζεται σε όλη την περιοχή των ιδιοκατοικιών της κεντρικής πόλης και σε παλαιότερα προάστια βιοτεχνιών, γνωστά ως ‘‘Ζώνη εργατικών κατοικιών’’ του Burgess. Εκεί ένα δίκτυο άγρυπνων γειτόνων, καθοδηγούμενο από τον διοικητή του τετραγώνου τους, εποπτεύει επί εικοσιτετραώρου βάσης τα σημεία με αυξημένο δείκτη εγκληματικότητας και αποτελεί τον προμαχώνα για τα ευπορότερα προάστια που έχουν οχυρωθεί από πίσω τους. Η κατάσταση αυτή θυμίζει ταινίες γουέστερν τους δεκαετίες του ’60 με το LAPD στο ρόλο του σερίφη. Κατά μία άλλη γλαφυρή περιγραφή ενός αστυνομικού εκτός υπηρεσίας οι γείτονες είναι οι άποικοι και ο στόχος είναι να βάλουν τις άμαξες σε κύκλο και να απωθήσουν τους Ινδιάνους μέχρι να έρθει το ιππικό – το LAPD στην περιπτωσή αυτή – να τους σώσει.

όπως *ψυχρός πόλεμος, Μεγάλος Αδελφός, Αστυνομία Σκέψης* κ.λ.π.
https://el.wikipedia.org/wiki/Τζώρτζ_Όργουελ
71 Mike Davis, 1998, ό.π., σ.σ., 38-40.

Ωστόσο, εδώ ανακύπτει το ερώτημα ποιος είναι σε θέση να αποφασίσει ποια συμπεριφορά είναι “ύποπτη” και ποιος είναι ο εγκληματίας. Επιπρόσθετα, υπάρχει ο κίνδυνος το πρόγραμμα να επιστρατεύσει νέους πολίτες και να τους μετατρέψει σε πληροφοριοδότες της αστυνομίας.⁷²

Σε αυτήν την περιοχή της τέταρτης και πέμπτης ζώνης οι Αγγλοσαξωνικής καταγωγής ηλικιωμένοι κάτοικοι μεσαίων εισοδημάτων, ελέγχουν τα πάντα και μπορεί να γίνει λόγος για γεροντοκρατία. Κάθε γειτονιά μοιάζει οχυρωμένη στη δική της «κηρήθρα» και οι τοπικοί σύλλογοι πληρώνουν για ιδιωτική αστυνόμευση.⁷³

Τα ηλικιωμένα ζευγάρια είναι ένθερμοι υποστηρικτές των κοινοτήτων περιορισμένης πρόσβασης και η πόλωση που αναπτύσσεται είναι πιο οξεία από ποτέ, ιδιαίτερα ανάμεσα σε νέους φτωχούς και ηλικιωμένους πλούσιους. Από τη στιγμή που οι πολίτες άνω των 65 ετών αποτελούν το μεγαλύτερο μερίδιο του εκλογικού σώματος οι εκάστοτε κυβερνήτες της Νότιας Καλιφόρνιας προσαρμόζουν τις δημοσιονομικές πολιτικές τους στα γούστα των ψηφοφόρων τους. Οι Ασιάτες και οι Λατίνοι μετανάστες παραμερίζονται στον τομέα της εκπαίδευσης, της εργασίας και στερούνται πολιτειακά δικαιώματα. Όσο αντιμετωπίζονται σαν απειλή για τις αξίες της Αμερικάνικης κοινωνίας η κατάσταση μοιάζει δύσκολο να αλλάξει και μοιραία μία εξέγερση πλησιάζει.⁷⁴ [Η περίπτωση του γηρασμένου ηλικιακά δημογραφικού προφίλ αυτών των περιοχών και όλων των προβλημάτων που τις συνοδεύουν μοιάζει να είναι ένα πρελούδιο για όλο τον πλανήτη και τον ανερχόμενο γηράσκοντα πληθυσμό του και χρήζει περαιτέρω μελέτης.]

3.4. Τοξικός δακτύλιος

Ως τώρα αναλύθηκε τι συμβαίνει στις ενδοαστικές ζώνες του LA και του ομοκεντρικού σχήματος του Burgess. Είναι εξίσου σημαντικό αυτό που συμβαίνει και στην περιφερειακή ζώνη της πόλης. Σε αντίθεση με το Blade Runner στο οποίο η πόλη περιτριγυριζόταν από ένα απίθανο τοπίο καταπράσινων δασών ο χρονικός ορίζοντας

72 Στο ίδιο, σ.σ.30-33.

73 Στο ίδιο, σ.σ.34.

74 Στο ίδιο, σ.σ.35-37.

του 2019 για το Λος Άντζελες μοιάζει περισσότερο δυστοπικός από ποτέ.⁷⁵ Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του μεταμοντέρνου γεωγράφου Edward Soja, η νότια Καλιφόρνια είναι ήδη περιορισμένη, μέσα σε μια περίμετρο εκτεταμένης ερήμου, από τεράστιες στρατιωτικές αεροπορικές βάσεις, περιοχές στρατιωτικών δοκιμών και στρατιωτικούς καταυλισμούς ερήμου.⁷⁶ Τέτοιου είδους εφιαλτική περιφέρεια σχηματίζεται γύρω από την έρημο του LA.

Αυτή τη φορά πνιγμένο μέσα στις αποθήκες αποβλήτων του και με τις ακτές του μολυσμένες το Los Angeles εξάγει την κρίση και σε άλλες περιοχές πλησίον του, όπως στην Baja της Καλιφόρνιας, με δραματικές επιπτώσεις τόσο για τα περιβάλλοντα οικοσυστήματα καθώς και για τη ζωή των κατοίκων της πολιτείας, μηδενός εξαιρουμένου. Σε βάθος χρόνου είναι μαθηματικά βέβαιη η υποβάθμιση ολόκληρης της Αμερικάνικης Δύσης και εν μέρει του Μεξικού.

[Τέτοια φαινόμενα περιβαλλοντικής υποβάθμισης μαζί με πολλά ακόμα που δεν έχουν αναφερθεί στη πρόσφατη ιστορία καταδεικνύουν το σκληρό πρόσωπο του καπιταλισμού ο οποίος δε διστάζει να μετατρέψει τεράστιες εκτάσεις γης σε αποθήκες αποβλήτων και νεκροταφεία ζώων και φυτών. Το τίμημα της καταστροφής της φύσης μοιάζει ασήμαντο μπροστά στην εξυπηρέτηση οικονομικών συμφερόντων. Η διαρρηγμένη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον οδηγεί σε αποτρόπαιες πράξεις τον άνθρωπο, τον αυτό-καταστρέφει ενώ η φύση πέφτει θύμα της ανθρώπινης απληστίας.]

3.5. Προοπτική εφαρμογής των τεχνολογιών καταστολής και επιτήρησης

Η επιβίωση των νέων τεχνολογιών επιτήρησης και καταστολής είναι αβέβαιη στην Αμερική του 21^{ου} αιώνα πλέον. Με την πληθυσμιακή έκρηξη που αναμένεται να κορυφωθεί τις επόμενες δεκαετίες θα ασκηθεί μεγάλη πίεση στις νεοσύστατες δομές των πόλεων και πολλοί ειδικοί πιστεύουν ότι οι mega-πόλεις του Τρίτου Κόσμου, θα

75 M.Davis, ό.π., σ. 40.

76 Edward Soja W., *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*, Verso, London & New York 1989, σ.σ. 225-229.

προξενήσουν περιβαλλοντικές ζημιές και οι ίδιες θα ταλαιπωρηθούν από αστικούς εμφυλίου πολέμους.

Καθώς εξασθενεί η ουτοπία της ιδανικής πόλης το ίδιο φαίνεται να συμβαίνει και με την πίστη σε μια ειρηνική κοινωνική αλλαγή. Η βία της εξέγερσης του 1992 δημιούργησε τις βάσεις για ένα μελλοντικό ανταρτοπόλεμο μεταξύ των συμμοριών και της αστυνομίας. Η δομή της πόλης του LA προσφέρει ένα ιδανικό πεδίο δράσης για τον μελλοντικό αστικό τρομοκράτη όπως το περιβάλλον του τροπικού δάσους ή οι κορυφές των Άνδεων προσφέρουν κάλυψη και προστασία στους guerrillero.⁷⁷ Όπως αναφέρει ο Davis: «Με τον συνεχή εκφυλισμό των κέντρων των πόλεων σε τριτοκοσμικές εγκληματουπόλεις, η τεχνολογία ασφαλείας ούτε σύσσωμη δε θα μπορέσει να προστατεύσει τη φοβισμένη μεσαία τάξη. Το Λος Άντζελες αποτελεί παράδειγμα αντιστροφής του Πρακτικού λόγου και της φαντασίας».⁷⁸

Μέσα στο βιβλίο του Davis εμπεδώνεται ο γεωγραφικός και κατ'επέκταση ο κοινωνικός διαχωρισμός στην πόλη του Λος Άντζελες. Η περιοχή του Hollywood απομυθοποιείται και το τελευταίο ίχνος της «Χολιγουντιανής μαγείας» χάνεται με τη δραματική αντίθεση ανάμεσα στον προβεβλημένο κόσμο των διασήμων και τον πραγματικό κόσμο των φτωχογειτονιών και της εξαθλίωσης. Όπως στο κέντρο του LA με τους δακτυλίους φτώχειας και αναρχίας να το περιβάλλουν, έτσι και το Hollywood μετά από μία περίοδο δόξας υποβαθμίζεται, η αγοραστική αξία της περιοχής πέφτει κατακόρυφα και οι μεγαλοϊδιοκτήτες ως σωτήρες εισάγουν σχέδια ανάπλασης και ολικής αναμόρφωσης του χώρου σύμφωνα με τις δικές τους απαιτήσεις.⁷⁹

Αρχίζουν και τίθενται ερωτήματα λοιπόν για το αν θα καταφέρουν οι καινούργιες τεχνολογίες να επιτηρήσουν και να καταστείλουν τον πληθυσμό με κυριώτερο το αν η νεοεισαγόμενη οικολογία του φόβου θα κυριαρχήσει στην Αμερικάνικη πόλη του

⁷⁷ Στο ίδιο, σ.46.

⁷⁸ Mike Davis, ό.π., σ. 64.

⁷⁹ Όπως ορίζει ο Κάντ στο σπουδαίο έργο του *Πρακτικός λόγος και Νεωτερικότητα*, *Νέες προσεγγίσεις στην Καντιανή φιλοσοφία*, ο Πρακτικός λόγος αποτελεί την ελεύθερη βούληση στον κάθε άνθρωπο και του δίνει την δυνατότητα να ερμηνεύσει και να κατανοήσει ανεξαρτήτως της επιστήμης ή των δογμάτων με βάση τη δική του εμπειρία καθημερινά φαινόμενα.

21^{ου} αιώνα.⁸⁰[Το φάντασμα της Παγκοσμιοποίησης και της μετατροπής της κάθε πόλης σε ένα υποτονικό κύτταρο μίας παγκόσμιας υπερπόλης με πολίτες χωρίς προσωπικότητα και ιδιωτικότητα μοιάζει να παίρνει σάρκα και οστά και να είναι πιο κοντά στην υλοποίησή του από ποτέ.] Ο εκφυλισμός της σύγχρονης πόλης και η ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου φαίνεται να προβληματίζουν το συγγραφέα περισσότερο από ο,τιδήποτε άλλο. Δεν παραλείπει να τονίσει ότι η αρχιτεκτονική της πόλης και οι ανακαινισμένοι δημόσιοι χώροι της σχεδιάστηκαν ώστε να εξευτελίζουν τους φτωχούς, να τους απομονώνουν με τη βοήθεια του γενικευμένου ρατσισμού που διέδωσαν τα ΜΜΕ.

Ο Davis μελετώντας το παρελθόν κατανοεί τη σημερινή εικόνα του Λος Άντζελες αλλά και του κόσμου και θέλει να μας προϋδεάσει για το ζοφερό μέλλον των απρόσωπων μεγαπόλεων. Χωρίς να θέλει να παριστάνει κάποιου είδους προφήτη, εισάγει εικόνες μίας όχι και τόσο μακρινής εποχής και προσπαθεί να ευαισθητοποιήσει ώστε να μην επαληθευτούν οι προβλέψεις του. Με αφετηρία την ιδιαίτερη πατρίδα του, την Καλιφόρνια κλείνει το βιβλίο με απαισιοδοξία για το μέλλον που φαντάζει ιδιαίτερα ανησυχητικό για την Αμερικανική κοινωνία και το ‘Αμερικάνικο όνειρο’. Ο ίδιος παροτρύνει το ευρύτερο κοινό της πόλης να αποτινάξει τον ατομικιστικό της χαρακτήρα, να αμφισβητήσει τις παρούσες ‘πολιτικές χώρου’ που το περιορίζουν και το στοχοποιούν και να αγκαλιάσει τις εύθραυστες μειονότητες. Ουσιαστικά, γίνεται μία κλήση επιστροφής στις χαμένες αξίες της πόλης και στον πρότερο ανθρώπινο χαρακτήρα τους.

Μέσω του ‘Beyond the Blade Runner’ ο Davis ασκεί δριμεία κριτική στα εκφυλιστικά αστικά φαινόμενα - την συρρίκνωση του δημόσιου χώρου και του καλλιεργούμενου φόβου που οδηγεί σε υστερία υπέρ της αστικής ασφάλειας και διχασμό. Κάθε φορά όλο και πιο ‘μεγαλειώδεις’ υπερκατασκευές αναγείρονται και όλο και περισσότερο υποβαθμίζεται το τοπίο και η ζωή των κατοίκων της πόλης και αναδύεται ένα καινούργιο Downtown/κέντρο κάθε φορά. Ως υπενθύμιση της μοίρας την οποία φαίνεται να έχει η πόλη, ο Davis δηλώνει άμεσα την απόρριψη του νέο-

80 Mike Davis, ό.π., σ.44.

συγκεντρωτισμού της σύγχρονης αστικής αρχιτεκτονικής που κυοφορεί μέσα του τη βία και την σκόπιμη καταπίεση.⁸¹

Το νεοκατασκευασμένο και προσεκτικά επιμελημένο Downtown έχει ως σκοπό την απόλυτη μηχανοποίηση του ανθρώπου χωρίς να τον αποσπούν οι παραγκωνισμένες κατώτερες τάξεις του δρόμου και ως αντάλλαγμα στους εργαζόμενους προφέρεται η ψυχαγωγία και η ατέλειωτη κατανάλωση.⁸² [Μέσω της εικόνας του Λος Άντζελες παρατίθενται μία ιστορική παράθεση της καπιταλιστικής αστικοποίησης σε όλα τα στάδιά της.]

Σύμφωνα με τους Marx Horkheimer και Theodor Adorno το Λος Άντζελες μεταμορφώνεται σε εργαστήριο του καπιταλισμού, μέσα στο οποίο το άτομο αποθεώνεται και το κοινωνικό σύνολο έρχεται δεύτερο σε μοίρα.⁸³ Ο Mike Davis αναθεωρώντας το πολυτάραχο παρελθόν της πόλης των αγγέλων και έχοντας στο νου το μέλλον, καταλήγει στο συμπέρασμα πως το LA. θα συνεχίσει να εξαγοράζει και να διαλύει προσωπικότητες και συνειδήσεις στο βωμό του θεάματος και του υπέρτατου κέρδους χωρίς να υπολογίζει ποτέ τις πνευματικές και υλικές ανάγκες της πλειοψηφίας των κατοίκων του. [Πάντα θα κυριαρχεί η καλοδιαφημισμένη εικόνα της πόλης των ευκαιριών, των χρημάτων, της δόξας, του LA μύθου, ενός μύθου που όποιος πάει να βιώσει, θα παγιδεύεται και θα χάνει τον εαυτό του.]

Γίνεται αντιληπτό πώς ο χώρος εμπορευματοποιείται στις καπιταλιστικές κοινωνίες με αφετηρία τη στιγμή που η γη άρχισε να μεταβιβάζεται και πώς ο περιβάλλον χώρος και οι υποδομές απέκτησαν μέσω των αρχιτεκτόνων έναν νέο μηχανοποιημένο χαρακτήρα που είχε σχεδιαστεί να εξυπηρετήσει τους νόμους της αγοράς, της ζήτησης, της μαζικής παραγωγής και όχι τον μικροϊδιοκτήτη, τον εργάτη, τον ίδιο τον άνθρωπο.

81 Στο ίδιο, σ.76-81.

82 Στο ίδιο, σ.84-85.

83 Στο ίδιο, σ.102.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η επιδίωξη της ισότητας στις πόλεις

Μέσω του βιβλίου του Λεφέβρ “Δικαίωμα στην πόλη” σκιαγραφείται η εκβιομηχάνιση των πόλεων και όλα όσα ακολούθησαν στην πορεία των τελευταίων δύο αιώνων. Αναλύεται η ιδανική λειτουργία των ανθρώπινων σχέσεων στην πόλη και η επί του παρόντος αλλοιωμένη – μηχανοποιημένη τους σχέση με το κοινωνικό και όχι μόνο περιβάλλον. Ο συγγραφέας φιλοδοξεί να ανακαλύψει κάποια θετικά στοιχεία που έχουν εκλείψει από την σύγχρονη εργαλειοποιημένη κοινωνία και να τα επαναφέρει. Τέλος, στο παρόν κεφάλαιο γίνεται μία σύντομη σύγκριση των νέο-μαρξιστικών προσεγγίσεων του Χάρβει και Λεφέβρ για την αστικοποίηση και τα αστικά ζητήματα.

Η έντονη εκβιομηχάνιση των προηγούμενων αιώνων οδήγησε στη δημογραφική-πληθυσμιακή έκρηξη των αστικών κέντρων από την Αθήνα και τη Ρώμη ως το Λονδίνο, το Βερολίνο και αλλού στριμώνχοντας σε μικρό χώρο εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους. Παράλληλα, τα χωριά ερήμωσαν και η ζωή και στην πόλη και στο χωριό έχασε την αυθεντικότητά της και έγινε μαζικοποιημένη, τυποποιημένη και αντικείμενο εκτεταμένης και μακράς εκμετάλλευσης χωρίς την κάποτε ζωτική ετερότητα που έδινε την ταυτότητα στο κάθε χωριό, στην κάθε μικρή πόλη και κατ'επέκταση στον ίδιο τον άνθρωπο.⁸⁴ Πρόκειται για ένα άτυπο δίκτυο οικοσυστημάτων που έχουν χάσει την «βιοποικιλότητα» τους και έχει διαταραχτεί η οικολογική τους ισορροπία και βασιλιάς της αλυσίδας είναι ο άνθρωπος.

4.1. Εκβιομηχάνιση – αλλοτρίωση πόλης και υπαίθρου

Το οικοσύστημα που μόλις περιγράφηκε δρα με συνεκτικό τρόπο για την πόλη και την υπαίθρο ταυτόχρονα καθώς στοιχεία της υποβαθμισμένης κοινωνικής και «πολιτιστικής» ζωής. Η νεολαία της υπαίθρου αφομοιώνει γρήγορα τις

84 Ανρί Λεφέβρ, Το δικαίωμα στην πόλη, Παπαζήση, Αθήνα 1977, σελ.15-16,23.

προσλαμβάνουσες της πόλης καθώς αλληλεπιδρά έντονα με την αστική νεολαία. Σύντομα η ύπαιθρος χάνει τις πιο δυναμικές της ομάδες, τους νέους και μένουν πίσω οι ηλικιωμένοι οι οποίοι δε μπορούν να συνεχίσουν τις παραδόσεις και την τρόπο ζωής των προηγούμενων γενιών από μόνοι τους χωρίς συνέχεια από τους νεότερους. Παράλληλα, αντί να εξαλειφθεί η σχέση αγροτών και αστών οξύνεται με καθετί αγροτικό και χειρωνακτικό να λαμβάνει υποτιμητικό χαρακτήρα. Σε αυτό το σημείο είναι που η αλλοτρίωση του ανθρώπου σε σχέση με τη φύση φανερώνεται και γίνεται η αποστροφή κάθε φυσικού στοιχείου ως αναχρονιστικού και ξεπερασμένου ενώ το τεχνητό παρουσιάζεται να υπερέχει.⁸⁵

Μέσα σε όλο αυτό το κλιμακούμενο χάος προκύπτουν πυρήνες αντίστασης στους ημι-αλλοιωμένους πυρήνες των πόλεων και αρχίζουν να εκδηλώνονται επεισόδια ανάμεσα τους παρίες και την περιφρουρούμενη από τους δυνητικά επικίνδυνους για την επιβίωσή τους πληθυσμούς. Οι πυρήνες αυτοί, αναφέρει ο Λεφέβρ, επιζούν χάρη στην κατανάλωση των προϊόντων που προσφέρουν και στην κατανάλωση των ίδιων των κατοίκων τους. Μοιάζει να συγκροτούνται ημι-αυτόνομα κέντρα όπως γινόταν επί των Μεσαιωνικών χρόνων. Ωστόσο, στη σημερινή εποχή η ανταλλακτική αξία υπερέχει της παραγωγής και της χρήσης των αγαθών. Λείπει η αυθεντικότητα αλλοτινών εποχών και εδραιώνεται ο συγκεντρωτισμός της εξουσίας και των χρημάτων σε λίγους μέσα στις πόλεις. Εδώ εισάγονται και τα ερωτήματα αν θα πρέπει να ελεγχθεί όλη αυτή κατάσταση και που θα οδηγηθεί αν δεν υπάρχει εποπτεία στο σημερινό εκτεταμένο δίκτυο των πόλεων. Όλα τα παραπάνω συνιστούν την κρίση της πόλης που τα τελευταία χρόνια απασχολεί τον κόσμο σε διεθνές επίπεδο.⁸⁶

Η κριτική ανάλυση του Λεφέβρ διακρίνει τρεις σημαντικές περιόδους στις οποίες η πόλη μετασχηματίστηκε σε καπιταλιστικό:

1. ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Είναι η περίοδος της εκβιομηχάνισης και κατάλυσης του προϋπάρχοντος τρόπου ζωής μέχρι που αντικαθίσταται όλο το ιδεολογικό σύστημα αξιών της προηγούμενης περιόδου. Η κοινωνικότητα και η συλλογικότητα που κυριαρχούσε στην πόλη την

⁸⁵ Ανρί Λεφέβρ, 1977, ό.π., σ.σ. 22-25.

⁸⁶ Στο ίδιο, σ.σ. 25-26.

προηγούμενη περίοδο τώρα δέχεται τα πυρά από τους θιασώτες και εκπροσώπους της αστικής βιομηχανίας.

2.ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Σε αυτή την περίοδο η αστικοποίηση επεκτείνεται, η αστική κοινωνία και ο καινούργιος τρόπος ζωής, η κατεστραμμένη και εκφυλισμένη αστικότητα, παγιώνεται ως η νέα αλήθεια και φυσιολογική τάξη των πραγμάτων. Σε αυτό το σημείο είναι που γίνεται αντιληπτός ο κίνδυνος της έλλειψης της κεντρικής εξουσίας για να οργανωθεί η πόλη πάνω στα νέα δεδομένα. Τίθεται ως στόχος να μην απουσιάζει η σχεδιασμένη οργάνωση καθώς αν εμφανιστεί τέτοιο πρόβλημα θα χτυπηθεί ο κύκλος της παραγωγής και της κατανάλωσης ανεπανόρθωτα.

3.ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Γεννιούνται νέα κέντρα αποφάσεων και μαζί με αυτά η πολεοδομία αλλάζει προσανατολισμό. Η εξουσία των βασιλιάδων, πριγκίπων και του κάθε αφεντικού επάνω στο λαό του δεν είναι πια αρκετή αλλά ούτε και ο πολιτισμός και το στυλ με έργα που συμμετείχε ο λαός. Οι νέες συνθήκες απαιτούν νέες δράσεις και μέσα σε αυτές είναι ο εξωραϊσμός των πόλεων. Η νέα εποχή των αστών γκρεμίζει παραδόσεις που κρατούσαν για 1000 και πλέον χρόνια και ο κόσμος υφίσταται δραματικές ανακατατάξεις. Το ζητούμενο για την επιτυχή εφαρμογή των νέων πόλεων είναι η συνοχή σε ένα κόσμο του χάους. Ο χώρος και η αξία του αποκτά άλλη διάσταση και καταλήγει να εμπορικοποιείται και πρωτεργάτες σε αυτήν την κατεύθυνση είναι οι εργολάβοι που εξυπηρετούν δημόσιους κρατικούς φορείς και ιδιώτες. Στήνεται ένα μεγάλο παιχνίδι κέρδους στο οποίο χαμένος είναι μόνο ο λαός.⁸⁷

Για τον Hegel η διερρηγμένη ενότητα ανάμεσα στο άστυ και την κοινωνία και το κράτος αντικαταστάθηκε από ένα συγκεντρωτικό κράτος που υπέταξε την πόλη και την κατέστησε πειθήνιο όργανό του γεμίζοντάς την με συντεχνίες, ανήθικες συμμαχίες και συνεχή πνευματική τύφλωση και εξαπάτηση του λαού. Αυτό που γίνεται φανερό είναι η αποζύμηση της εργατικής τάξης από τη βιομηχανία που έχει

⁸⁷ Στο ίδιο, σ.36-37.

ανάγκη τις παραγωγικές δυνάμεις και την εργασία. Συνεπακόλουθο είναι η εργατική τάξη να πέφτει έρμαιο των εκάστοτε συγκυριών.⁸⁸

4.2. Η ιδανική ύπαρξη του ανθρώπου στην πόλη και η πραγματικότητα

Για τους φιλοσόφους και στοχαστές των αστικών κοινωνιών, από τον Πλάτωνα στην αρχαιότητα μέχρι και τον Lewis Murnford και τον G. Bardet σήμερα, η πόλη δεν παύει να είναι το ιδεατό άστυ, η Ουτοπία των ελεύθερων πολιτών και όχι μόνο ένας τόπος συγκέντρωσης και κατοικίας των πολιτών.

Ωστόσο, την πόλη του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα την οποία πολλοί ονειρεύονται ταυτίζεται με την πόλη μίας αλλοτινής εποχής, της εποχής της αρχαίας ελληνικής Δημοκρατίας που παρείχε δικαιώματα στους άνδρες πολίτες και απέκλειε τις γυναίκες, τους σκλάβους και τους ξένους από την ίση συμμετοχή σε όλες τις πτυχές της καθημερινότητας. Έτσι, οι συνθήκες που επικρατούσαν 2.000 χρόνια πριν επανέρχονται πιο επίκαιρες από ποτέ και υπενθυμίζουν σε όλους το πόσο βαθιά ριζωμένες είναι κάποιες νοοτροπίες σαν αυτή του ελιτισμού μέσα στη σύγχρονη αστική κοινότητα.

Οι σύγχρονοι αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι θεωρούν όπως και τότε τον εαυτό τους ως συνθέτη των νέων δεδομένων, των νέων αξιών, που θα δημιουργήσει νέες ανθρώπινες σχέσεις και θα επιβάλλει μία νέα ιεραρχία και διαχωρισμό ανάμεσα στις ομάδες των πολιτών. Οι υπεύθυνοι για τις παρούσες και επικείμενες ρυμοτομικές μεταμορφώσεις εκλαμβάνουν το έργο τους ως θείο και αγνό, ως εκπλήρωση επί της γης της θεϊκής αρμονίας και τάξης. Η πολεοδομία και οι εκπρόσωποι και εκφραστές της αντιλαμβάνονται μέσα από τη φιλοσοφική θεώρηση που έχουν κατασκευάσει για τις πόλεις πως είναι αυτοί που θα εξυγιάνουν τους χώρους και τις λειτουργίες τους και θα τις εναρμονίσουν στη σύγχρονη πραγματικότητα.

Από την απαρχή του καπιταλισμού και του ελεύθερου ανταγωνισμού η πολεοδομία ανταποκρίθηκε στην εκάστοτε κρίση που υφίστατο η πόλη, μία κρίση η οποία δεν σταμάτησε ποτέ αλλά αντίθετα οξύνθηκε με τα χρόνια. Όπως γίνεται κατανοητό,

⁸⁸ Ανρί Λεφέβρ, ό.π., σ.σ. 36-44.

υπήρχε και υπάρχει μία σχέση δράσης και αντίδρασης σε συνάρτηση με τα επικρατούντα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα. Αυτό που παραλείπεται συχνά να αναφερθεί όμως, είναι ότι η πολεοδομία υπηρετούσε πάντα και πρωτίστως την ίδια την πόλη ως οργανισμό καθώς και τα θεσμικά της όργανα και ύστερα τις μεσαίες και τις κατώτερες ομάδες πολιτών, δηλαδή το ευρύ κοινωνικό σύνολο. Αυτό συνέβη και με την πόλη του δυτικού Μεσαίωνα που κυριαρχούνταν από τους εμπόρους και τους τραπεζίτες.⁸⁹

Το αξιοσημείωτο είναι πως μέχρι και την εποχή μας υπάρχουν πυρήνες μέσα σε πολλές μικρές ή μεσαίες πόλεις, όπως αναφέρει και ο Λεφέβρ, οι οποίες κρατούν την μορφή του κεντρικού χαρακτήρα των αρχαίων πόλεων αλλά φαίνεται να απειλούνται πλέον με ολοκληρωτική εξαφάνιση από τη δημογραφική έκρηξη των πόλεων και την έντονα εργαλειοποιημένη σχέση μεταξύ της πόλης και της υπαίθρου. Δυστυχώς σήμερα η πόλη πέρα από κάθε άλλη στιγμή της ιστορίας εκμεταλλεύεται ενεργά και ολόκληρη την κοινωνία και δεν είναι παθητικός δέκτης συγκέντρωσης του κεφαλαίου.

Μέσα σε όλες αυτές τις δραματικές αλλαγές, η αλλαγή της σχέσης της πόλης και της υπαίθρου ίσως κατέχει την πιο δραματική μεταμόρφωση. Ενώ παλιότερα η σχέση αυτή μεταφραζόταν σε βίαιη εκμετάλλευση του περιβάλλοντος και της υπαίθρου που συνόρευε με την πόλη, στη σημερινή εποχή η εκμετάλλευση αποκτά νέο προσωπείο, αυτό της ήπιας και αειφόρου ανάπτυξης που είναι πιο εκλεπτυσμένη και «ευαίσθητη» στο περιβάλλον.⁹⁰ Ωστόσο και πάλι η αστική ζωή εξακολουθεί να εκμεταλλεύεται τα πάντα γύρω της. Το χωριό που πάντα ήταν ο διαμεσολαβητής ανάμεσα στην ύπαιθρο και την πόλη χάνει τον παραδοσιακό του χαρακτήρα, την αυτάρκειά του και καθίσταται υπόδουλο της πόλης την οποία πρέπει να θρέψει και να συντηρήσει.⁹¹

Παράλληλα, το καπιταλιστικό σύστημα φαίνεται να είναι για μία φορά ακόμη ευνοημένο από την κρίση στην κοινωνία, κρίση που αυτή τη φορά εστιάζει στην κατάρρευση της αγροτικής παραγωγής και την μαζική μετανάστευση του

⁸⁹ Ό.π., σ.64.

⁹⁰ Στο ίδιο, σ.72.

⁹¹ Στο ίδιο, σ.88.

εξαθλιωμένου αγροτικού πληθυσμού στις πόλεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη γέννηση των υπερπληθών παραγκουπόλεων οδηγώντας λοιπόν σε κρίση και την παραδοσιακή πόλη. Αυτό που αποκτά λοιπόν ως νόημα η πόλη είναι να δημιουργεί εντός της χώρους που είναι τόποι ελεύθερης απόλαυσης, κατανάλωσης και κέρδους όπως έχει ήδη αναφερθεί. Από εκεί που η πόλη κάποτε ήταν εστία του Λόγου και του ορθολογισμού καταντά πεδίο άσκησης παιχνιδιών κέρδους και εξουσίας.⁹² Η πολυφωνία και η ετερότητα εκλείπει και αυτό που παράγεται είναι ένα συνονθύλευμα ετερόκλητων ομάδων μεν, χωρίς ταυτότητα δε. Σε αυτό το πλαίσιο του χάους και του κέρδους είναι που υποθάλπονται εγκληματικές δράσεις και η κατάσταση ξεφεύγει πέρα από κάθε έλεγχο. Η ίδια η πόλη εκτρέφει τέτοια μορφώματα και τα χρησιμοποιεί κατά το συμφέρον της ελέγχοντας καταστάσεις και επηρεάζοντας εξελίξεις. Συνεπώς, η κρατική εξουσία και τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα πασχίζουν να υποδουλίσουν και να καταστρέψουν ολοκληρωτικά την υγιή κοινωνία της πόλης και να την αντικαταστήσουν με τις δικές τους συντεχνίες. Παράλληλα, η πόλη ως επέκταση της κοινωνίας στεγανοποιεί τους χώρους της και διαχωρίζει τους κατοίκους της.⁹³

4.3. Πολεοδομικός στοχασμός για τις πόλεις του μέλλοντος

Ο σύγχρονος πολεοδομικός σχεδιασμός προσβλέπει στην αποκατάσταση της ενότητας της πόλης και την αρχαϊκή εσωτερική τάξη, χωρίς ωστόσο τη σημερινή συγκεντρωτική δομή και ιεραρχία. Στόχος είναι η επανεύρεση της αληθινής ταυτότητας της πόλης που μπορεί να γίνει μόνο από επαναστατικές κοινωνικές ομάδες που δεν έχουν φθαρεί από το κεφαλαιακό σύστημα και τις συντεχνίες του, δηλαδή τα μεσαία και κατώτερα λαϊκά στρώματα. Βέβαια σημειώνει και ο Λεφέβρ πως αυτό «δε σημαίνει ότι η εργατική τάξη θα φτιάξει από μόνη της την κοινωνία πόλης, αλλά ότι χωρίς αυτήν τίποτα δεν είναι εφικτό».⁹⁴ Ο πολεοδομικός σχεδιασμός έχει ως στόχο και οφείλει να θέτει ως στόχο την εγκατάσταση ή επαναδημιουργία οργανωμένων περιοχών με ευέλικτη δομή χωρίς υπερβολική και συγκεντρωτική εξουσία. Αυτές οι δράσεις όμως για να υλοποιηθούν πρέπει να αποκαθλωθούν οι

⁹² Στο ίδιο, σ.93.

⁹³ Στο ίδιο, σ.σ. 96-100,125.

⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 138.

επικρατούσες ιδεολογίες στην κοινωνία ώστε να αποσαρθρωθεί εκ της βάσης του το σημερινό οικοδόμημα των πόλεων.⁹⁵

Επιπλέον, ξεχασμένα δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη, της γυναίκας, των εργαζομένων, των αστέγων και απόρων καθώς και θέματα εκπαίδευσης και υγείας πρέπει να επανέλθουν στο φως και να αναδειχθούν σε μείζονα ζητήματα με πάγια αιτήματα την άμεση διευθέτησή τους από τις κυβερνήσεις και τους επίσημους φορείς στις πόλεις. Αυτή η ολοκληρωτική διαδικασία εξυγίανσης της πόλης πρέπει να επεκταθεί και στην ύπαιθρο όπως τονίζει ο Λεφέβρ και πολλοί σύγχρονοι αρχιτέκτονες, φιλόσοφοι και στοχαστές. Πρέπει να απεξαρτητοποιηθεί η ύπαιθρος από την αστικότητα και καθετί το τεχνητό και να καταστεί ξανά φυσικό καταφύγιο που να προσφέρεται για απόλαυση, αναψυχή και δημιουργικότητα για τον άνθρωπο. Η επαναφορά της αξίας στην παρηκμασμένη ύπαιθρο και η επιστροφή της αληθινής αγροτικής ζωής θα δώσει στον άνθρωπο το στερημένο δικαίωμα στην αρμονική συμβίωση με τη φύση και την ύπαιθρο και θα του προσδώσει και τη χαμένη του ανθρωπιά.

Το δικαίωμα του πολίτη μέσα στην πόλη συνοψίζεται στην επιστροφή στις παραδοσιακές πόλεις, σε πόλεις που θα έχουν σχεδιαστεί με τη συμβολή της τέχνης και των επιστημών σε προαγωγούς ουμανιστικής φιλοσοφίας, ανθρωποκεντρικής και όχι χρηματοκεντρικής. Αυτό τονίζει ο συγγραφέας μπορεί να επιτελεσθεί μόνο μέσα από τη συμμετοχή της εργατικής τάξης σε όλη τη διαδικασία επαναπροσδιορισμού και αναδιαμόρφωσης της πόλης.⁹⁶ Το ζητούμενο δεν είναι η απασχόληση σε εργασία που θα ξεγελά με πενιχρούς μισθούς την πλειονότητα και θα ευχαριστεί την μειοψηφία, χαρίζοντας σε αμφοτέρους μία ψευδαίσθηση τη ευημερίας. Αυτό το γεγονός το μόνο που καταφέρνει είναι να αποπροσανατολίζει την κοινή γνώμη από τη καταδυνάστευση και να εξωραΐζει την υπάρχουσα τραγική κατάσταση. Το ζήτημα για τον Λεφέβρ είναι να αποκτήσει η εργασία και η κάθε αστική δραστηριότητα την αξία και την ανταμοιβή που της αρμόζει, διαπλάθοντας και όχι αλλοιώνοντας ψυχές και συνειδήσεις. Όλη αυτή η νέα κατάσταση πρέπει να στηριχθεί στη δημιουργία μίας κοινωνίας της πόλης, στην προβολή των νέων αναγκών, των αληθινά πνευματικών και υλικών και όχι των τεχνητών και μονάχα καταναλωτικών. Χρειάζεται επαρκώς

95 Στο ίδιο, σ.137.

96 Στο ίδιο, σ.142-144.

οργανωμένη στρατηγική και όχι τα γνωστά ασαφή σχέδια των οικονομολόγων, που δεν οδηγούν πουθενά.⁹⁷

Οι στόχοι που τέθηκαν κατά την εκβιομηχάνιση έχουν αρχίσει να φαίνονται ξεπερασμένοι και η νέα πραγματικότητα εγείρει νέες ανάγκες. Τίθεται ως ζητούμενο ο σοσιαλισμός, αλλά το μόνο σίγουρο από ολόκληρη την προβληματική είναι το σκέλος του σοσιαλισμού που αφορά την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών της πόλης. Οι σχέσεις μεταξύ όλων των φορέων, από το κράτος έως τους φορείς των πόλεων και τους πολίτες να αλλάξουν και να εκδημοκρατιστούν με περισσότερη λαϊκή συμμετοχή σε όλα τα ζητήματα. Η επαναδιαμόρφωση του χρόνου σε μία καθημερινή ευχάριστη ευκαιρία που θα εξυπηρετεί τις εσωτερικές ανάγκες του κάθε ανθρώπου, τίθεται ως στόχος της ζωής στις σύγχρονες πόλεις.. Η παρουσία της παραγωγικής εργασίας, των εορτών, της συλλογικότητας και του ομαδικού πνεύματος είναι κάτι που σίγουρα λείπει από τις σημερινές πόλεις και που ούτε τα φεστιβάλ, ούτε οι γιορτές έχουν καταφέρει να επαναφέρουν.⁹⁸

Η κατάργηση της εμπορευματοποίησης του πολιτισμού, των κατοικιών και η επιστροφή της κεντρικότητας, δηλαδή του ανθρώπου και όχι της ύλης επί του ανθρώπου μοιάζει να δίνει την απάντηση ακόμα και στα πιο σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει η πόλη καθώς αποκαθιστά την πανάρχαια λειτουργία της επικοινωνίας και του λόγου, της ισότητας και των ευκαιριών.

Αναζητείται η αρχιτεκτονική νέου κώδικα αξιών που δε θα διαχωρίζει τις ομάδες από τα άτομα μέσα στην αστική κοινωνία(urbain). Το δικαίωμα στην πόλη μεταφράζεται στην αναδιοργάνωση ενός ενιαίου σώματος πολιτών που θα είναι το ίδιο υπεύθυνο για τη ζωή του.⁹⁹

Ο Λεφέβρ πιστεύει πως η κριτική της αριστεράς πρέπει να εστιάσει στον κεντρικό ρόλο που πρέπει να κατέχει η αρμονία στην αστική ζωή σε αντίθεση με την ψευτοεπαναστατική ιδεολογία των δεξιών παρατάξεων που αφαιρούν τα δικαιώματα της πόλης στους πολίτες και διατυπώνουν γενικόλογες προτάσεις. Η εξέταση της

97 Στο ίδιο, σ.σ. 138, 140-141.

98 Στο ίδιο, σ.158.

99 Ανρί Λεφέβρ, 1977,ό.π., σ.σ..167,246.

μετάβασης της πόλης από το στάδιο της πολιτικής πόλης στο στάδιο της εμπορικής και κατόπιν της βιομηχανικής είναι κρίσιμη για την κατανόηση της τεράστιας αλλαγής που έχει συντελεστεί και να δώσει ιστορική χροιά στην εκάστοτε προσέγγιση όπως και διαχρονικότητα στα συμπεράσματά της.

Τονίζεται με έμφαση από τον Λεφέβρ ότι ο καπιταλισμός εξαπλώθηκε σαρωτικά, υποτάσσοντας την γεωργία, αστικές περιοχές, πολιτιστικά και ιστορικά μνημεία υποκαθιστώντας την μακρόχρονη ταυτότητα και λειτουργία τους με «μοντέρνες» και εμπορευματοποιημένες ζώνες. Αυτά είναι και τα δεδομένα που πρέπει να ληφθούν υπόψη για να αντιστραφεί η παρούσα κατάσταση όπως υπαινίσσεται.¹⁰⁰

Παρόλα αυτά η επιδιωκόμενη ομογενοποίηση των προηγούμενων χρόνων μοιάζει να έρχεται στο τέλος της με ένα νέο ρεύμα αντίδρασης στην ίδια τη διαδικασία της αστικοποίησης. Με την σκέψη του στραμμένη στο παρελθόν, αναδιατυπώνει συμπεράσματα του Μάρξ και της κριτικής του απέναντι στο καπιταλιστικό σύστημα παρμένα από το έργο του «Συμβολή στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας». Ο αγώνας της παλινόρθωσης των παρηκμασμένων μέσων παραγωγής, της απαλοιφής της υπεραξίας (που συνεπάγεται μερική επιστροφή του κέρδους στις επιχειρήσεις), της εκρίζωσης των τεχνοκρατικών συντεχνιών, οι οποίες στο όνομα της χωροταξίας διαιρούν και μοιράζουν τη γη και τα οικόπεδα και τις κατοικίες μοιάζει να είναι το κύριο αγκάθι στο σημερινό πρόβλημα των πόλεων. Η απαλοιφή αυτών των ζητημάτων αποτελεί και το επόμενο βήμα στην επιστροφή σε μία πιο κοινωνικά βιώσιμη λύση για τις πόλεις.

Κλείνοντας, ο Λεφέβρ επιχειρεί να γεφυρώσει τα δεδομένα και τις θεωρίες του παρελθόντος και του παρόντος, παρουσιάζοντας τις απόψεις του Μάρξ για τον χώρο της πόλης και τι τελικά συνέβη. Ήταν κοινά αποδεκτό στους σοσιαλιστικούς κύκλους πως ο καπιταλισμός θα συγκρουόταν με τις παραγωγικές σχέσεις και τις σχέσεις ιδιοκτησίας και θα αδυνατούσε να οργανώσει τον κλάδο της βιομηχανίας ώστε να επιτύχει οικονομική ανάπτυξη. Σήμερα, οι εξελίξεις φανερώνουν μία απόκλιση από αυτές τις προβλέψεις των Μαρξιστικών κύκλων. Μπορεί να μην

100 Στο ίδιο, σ.σ.195,232-233,278.

εδραιώθηκε μία παγκόσμια καπιταλιστική αυτοκρατορία αλλά έχει εισαχθεί ένα πολυπυρηνικό πρόγραμμα οργανισμών που ελέγχουν σε μεγάλο βαθμό την αγορά.

Στην έρευνά του ο Λεφέβρ συναντά πιο ριζοσπαστικές θεωρίες όπως του Λούκατς απορρίπτοντάς τις ως δυνητικά συγκεντρωτικές και εκφυλιστικές στην εφαρμογή τους. Παράλληλα, μοιάζει φανερά προβληματισμένος με την επιμονή του Λούκατς και της σχολής του στη μη ρεαλιστική στόχευση της αυτονομίας της εργατικής τάξης και της ολικής νίκης της. Για τον Λεφέβρ τέτοιες στοχεύσεις είναι καταδικασμένες να αποτύχουν ή να εδραιωθούν καθολικά και πρέπει να επαναδιατυπωθούν λαμβάνοντας υπόψη τα σύγχρονα δεδομένα.¹⁰¹

Όπως τονίζει υπερήφανα, η εργατική τάξη έφτασε σχεδόν στο απόγειο των δυνατοτήτων της το 1968 και ταρακούνησε συθέμελα το σαθρό καπιταλιστικό οικοδόμημα, αλλά μένουν πολλά ακόμα να γίνουν. Νέοι σχεδιασμοί, με ρεαλιστική προσέγγιση μακριά από ενθουσιασμούς της στιγμής και παρορμήσεις από το εκάστοτε φιλοσοφικό ρεύμα πρέπει να ανακύψουν και να προαχθεί η ενότητα και συνεννόηση.¹⁰²

4.4. Παλαιές και σύγχρονες κοινωνικές θεωρίες για την αστικοποίηση και το δικαίωμα στην πόλη

Αντίθετα με τον Λεφέβρ που μοιάζει πιο ανοιχτός σε νέα δεδομένα, ο Χάρβεϊ στο βιβλίο του *Social Justice* περιστρέφεται περισσότερο γύρω από τον Μαρξ και εκφράζει το θαυμασμό του για την προφητική μνεία και διακριτικότητα του σε σχέση με τα σύγχρονα προβλήματα του ανθρώπου και της φύσης. Κάνει ωστόσο και ο ίδιος κριτική σε πολλούς “ψευτομαρξιστές”, όπως τους αποκαλεί, για τη λανθασμένη μέθοδο προσέγγισης του φαινομένου της αστικοποίησης που αναλώνεται σε επιφανειακά ζητήματα. Καλεί σε στροφή της παρατήρησης στον τρόπο που ο Καπιταλισμός προσλαμβάνει τις κοινωνικές σχέσεις και τα στοιχεία της πόλης και τα ενσωματώνει προς δική του εκμετάλλευση. Όπως δηλώνει, μόνο έτσι θα δοθεί η δυνατότητα της αποκωδικοποίησης του τρόπου αναπαραγωγής των παθογενειών και

101 Στο ίδιο, σ. 328.

102 Στο ίδιο, σ.σ. 307,309 - 311.

η διακοπή της συνέχισης της ανισότητας στο χώρο των πόλεων είτε αυτή εμφανίζεται ως υπεραξία είτε ως υπερτίμηση συγκεκριμένων αστικών χώρων και υποβάθμιση άλλων με νικητές και ηττημένους αντίστοιχα. Παρόλα αυτά και οι δύο φαίνεται να κρατάνε μία κοινή γραμμή στο γεγονός πως για να αντιμετωπιστεί η άγριη ομογενοποίηση των πόλεων πρέπει να κατανοηθεί εκ θεμελίων και με ιστορική ματιά. Έτσι φαίνεται να υπάρχει συμφωνία και όχι παρέκκλιση από την θεωρητική γραμμή των Μαρξ- Έγκελς, στους οποίους βασικό στοιχείο μελέτης δεν είναι ο ίδιος ο χώρος και οι μετασχηματισμοί του αλλά οι μορφές των τρόπων παραγωγής και συγκεκριμένα του κεφαλαιοκρατικού μέσα στην ιστορία. Βέβαια η οικονομική αιτιότητα δεν κυριαρχεί στον Λεφέβρ ως αρχή και τέλος για την μελέτη των πάντων. Πάντως όλοι οι προαναφερόμενοι συμφωνούν να καταρτιστεί ένα οργανωμένο σχέδιο για να μετασχηματιστεί η αστικοποίηση από την εκμετάλλευση και τον διαχωρισμό σε μία αληθινά ανθρωπιστική αστικοποίηση που θα επαναφέρει τις χαμένες ισορροπίες στον κόσμο.¹⁰³ Μοιάζει όλη αυτή η εσχατολογική προοπτική να στοχεύει σε μία πόλη που θα είναι παράλληλα μία ομάδα/ αδελφότητα και το κοινό καλό θα προέχει των πάντων.

103 David Harvey, *Social Justice and the city*, Basil Blackell Oxford Publishing, London 1973, σ.σ. 288 – 314.

Κεφάλαιο 5

Ανισότητα και εξουσία στις πόλεις

Το βιβλίο *Εξεγερμένες πόλεις* : Από το δικαίωμα στην πόλη στην επανάσταση της πόλης του David Harvey, εκδόθηκε στην περίοδο αμέσως μετά την εκδήλωση της βαθιάς οικονομικής ύφεσης του 2007 – 2009. Το βιβλίο θίγει θέματα παλαιότερων Μαρξιστικών ρευμάτων όπως αυτό της αυξανόμενης αστικοποίησης κάτι που συνεχώς απασχολούσε από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα τους κοινωνιολόγους και σχεδιαστές των πόλεων. Το κύριο ζητούμενο ήταν να δημιουργηθεί μία πόλη ως ένας θετικός, ενεργός και συλλογικός οργανισμός και όχι ως μία τυχαία ατομικοποιημένη μονάδα. Σε αντίθεση με την αδιάκριτη εργαλειοποίηση της πόλης από τους ελευθεριστές και τους ανησυχίες για την ίδια την πόλη και ό,τι περιλαμβάνει, από τους αριστερούς στοχαστές ο Χάρβεϊ αποτελεί μία εξαίρεση. Φαίνεται να δίνει έναν αποχαιρετιστήριο τόνο τους παλαιότερες απόψεις αμφότερων για την πόλη και κριτικάρει παράλληλα και τις νέες απόψεις της αριστερας δανειζόμενος πρόσφατα άρθρα από περιοδικά όπως ‘Η Άποψη της Αριστεράς’. Η σημερινή κρίση για τον Χάρβεϊ ξεκινά από την αστικοποίηση, με την φούσκα των ακινήτων στις ΗΠΑ το 2007 και μεταφέρθηκε στην Ευρώπη το 2009 χτυπώντας τον αδύναμο Νότο πρώτα. Όπως πιστεύει ο σημερινός καπιταλισμός τώρα κυριαρχείται από μία ειδική απληστία για χρηματική δύναμη. Η αστικοποίηση γενικότερα, όπως αναφέρεται και μέσα στο παρόν έργο, δεν περιορίζεται μόνο στην κατασκευή έργων αλλά αφορά την καθημερινή ζωή της πόλης, από την αλληλόδραση της αγοράς και ζήτησης προϊόντων καθώς και τη δημιουργία υπεραξιών σε γη και ακίνητα σε συνδυασμό με το κοινωνικό και περιβαλλοντικό κόστος. Αυτό που επιχειρεί να σκιαγραφήσει ο Χάρβεϊ είναι η θέση των ανθρώπινων δικαιωμάτων στην μηχανοποιημένη πόλη του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα δίνοντας σαφώς και μελλοντική χροιά τους ανησυχίες του.

5.1. Το δικαίωμα στην πόλη

Κατά τα λεγόμενα και του Ρόμπερτ Πάρκ (Robert Park), η διαμόρφωση της πόλης αποτελεί το απόλυτο επίτευγμα του ανθρώπου να ανακατασκευάσει τον κόσμο που ζει για να ανταποκρίνεται στις επιθυμίες του. Έτσι, δημιουργήθηκε μία νέα πραγματικότητα μέσα στην οποία ο άνθρωπος επαναπροσδιόρισε τη σχέση του με τη φύση, τους υπόλοιπους ανθρώπους και τις αξίες του. Η ελευθερία της δημιουργίας και επαναδημιουργίας της πόλης και του εαυτού του ωστόσο, είναι ένα δικαίωμα το οποίο έχει παραμεληθεί σε μεγάλο βαθμό.¹⁰⁴ Ο Χάρβεϊ διερωτάται εάν συναισθανόμαστε τη διαρκή “ανακατασκευή” μας, ιδιαίτερα στα τελευταία εκατό χρόνια της δραματικής αστικοποίησης καθώς και αν αυτή η διαδικασία μας έκανε καλύτερους ανθρώπους ή μας αποξένωσε και μας απογοήτευσε. Βασικό ερώτημα που απασχόλησε κριτικούς σαν τον Φρίντριχ Ένγκελς (Friedrich Engels), ήδη από το 19^ο αιώνα, αποτέλεσε το αν έχουμε γίνει απλές μονάδες μέσα στη βιομηχανοποιημένη πόλη. Δεν είναι δύσκολο κανείς να παρατηρήσει ότι οι κάτοικοι των πόλεων στη σημερινή εποχή διακρίνονται για την μεγάλη τους οργή, δυσαρέσκεια και ανησυχία που οδηγεί σε διαρκώς εντεινόμενες συγκρούσεις. Η μετουσίωση και ο επαναπροσδιορισμός των πόλεων φαίνεται να δοκιμάζονται από την «τεράστια συγκέντρωση πλούτου και τον άκρατο καταναλωτισμό σε όλες σχεδόν τις πόλεις του κόσμου εν μέσω αυτού που ακόμα και τα Ηνωμένα Έθνη χαρακτηρίζουν ως έξαρση ενός «πλανήτη των παραγκουπόλεων».¹⁰⁵

Για την καλύτερη κατανόηση αυτού του φαινομένου ο Χάρβεϊ ξεκινάει να εξετάζει τις πόλεις εκ καταβολών τους και ερμηνεύει την αστικοποίηση ως ένα ταξικό φαινόμενο που χρησιμοποιείται από τις άρχουσες τάξεις (θρησκευτικές ή πολιτικές) με επεκτατικές βλέψεις. Ωστόσο, στην περίπτωση του καπιταλισμού τα πράγματα διαφέρουν σε αρκετά σημεία. Εδώ (στον καπιταλισμό) δεσπόζει η αναζήτηση της υπεραξίας(κέρδος), η παραγωγή πλεονάζοντος προϊόντος από τους καπιταλιστές μέσω της αστικοποίησης και το αντίστροφο. Δηλαδή οι καπιταλιστές έχουν ανάγκη την αστικοποίηση για να απορροφούν τα πλεονάζοντα προϊόντα που παράγονται.

104 Robert Park. *On Social Control and Collective Behavior*, Chicago University Press. 1967, σ.3.

105 David Harvey, *Εξεγερμένες πόλεις: Από το δικαίωμα στην πόλη στην επανάσταση της πόλης*. ΚΨΜ, Αθήνα 2013, σ.39.

Έτσι δημιουργείται μία άρρηκτη αλυσίδα μεταξύ της ανάπτυξης, του καπιταλισμού και της αστικοποίησης.

Δομείται ένας φαύλος κύκλος, όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενα κεφάλαια και πάντα αναζητούνται επικερδείς πηγές για παραγωγή και απορρόφηση του πλεονάζοντος κεφαλαίου. Για να επιτευχθεί κέρδος, το περιβάλλον υποβάλλεται σε υπερεκμετάλλευση, οι εργατικές τάξεις καταπιέζονται και οι νέες τεχνολογίες διαδέχονται η μία την άλλη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του προβλήματος της απορρόφησης του πλεονάζοντος κεφαλαίου είναι η μεταμόρφωση του Παρισιού στην πόλη του φωτός την περίοδο του 1853 και εξής, ένας τίτλος που το ακολουθεί μέχρι σήμερα, από τον Ζορζ Εζέν Οσμάν (Georges Eugene Haussmann), ως επικεφαλής των δημοσίων έργων στην Γαλλική πρωτεύουσα.¹⁰⁶

Η ανάπλαση της πρωτεύουσας δεν ήταν τίποτα άλλο παρά η επιτυχής προσπάθεια του βασιλέα Λουδοβίκου Βοναπάρτη να αποπροσανατολίσει την κοινή γνώμη και ιδιαίτερα την εξεγερμένη εργατική τάξη από την ανισότητα ευκαιριών μέσω έργων, όπως τη διώρυγα του Σουέζ στο εξωτερικό και την κατασκευή σιδηροδρόμων, λιμανιών, την απόδοση καλλιεργήσιμων εκτάσεων και κυρίως την μεταμόρφωση του Παρισιού στο εσωτερικό της χώρας. Ο Οσμάν κατάλαβε πως η συμβολή του στην επίλυση του προβλήματος του πλεονάζοντος κεφαλαίου και της ανεργίας θα ερχόταν μέσω της αστικοποίησης. Η ανοικοδόμηση του Παρισιού απορρόφησε τεράστιες ποσότητες εργασίας και κεφαλαίου και αποτέλεσε βασικό όχημα κοινωνικής σταθεροποίησης. Οι ριζικά μεταμορφωμένες υποδομές της πόλης απέδωσαν καρπούς για δεκαπέντε τουλάχιστον χρόνια προσδίδοντας νέα ταυτότητα στην πόλη. Η Πόλη του Φωτός, όπως ‘‘βαφτίστηκε’’, έγινε ο κύριος πυλώνας καταναλωτισμού, τουρισμού και διασκέδασης στα επόμενα χρόνια. Το 1868 όλα αυτά κατέρρευσαν, ο Οσμάν εγκατέλειψε την εξουσία και ο Ναπολέων Γ΄ έχασε τον πόλεμο. Τότε αναδύθηκε η Κομμούνα του Παρισιού η οποία έμελλε να επηρεάσει ως κορυφαίο επαναστατικό επεισόδιο τον κόσμο παγκοσμίως ιδίως τον 20^ο αιώνα. Η Κομμούνα τροφοδοτήθηκε εν μέρει από μια νοσταλγία για τον κόσμο της πόλης που είχε καταστρέψει ο Οσμάν και από την επιθυμία να πάρουν πίσω οι Παριζιάνοι την πόλη τους ως εκδίκηση για τους εκδιωγμένους από τα έργα του Οσμάν. Παραδείγματα σαν

106 David Harvey, ό.π., σ.σ. 52, 57-59.

του Παρισιού υπήρχαν και υπάρχουν σε όλες τις πόλεις του πλανήτη από τη Σεούλ και το Λος Άντζελες έως το Πεκίνο και το Γιοχάνεσμπουργκ. Στην αυγή του 21^{ου} αιώνα συντελείται έκρηξη της αστικοποίησης και στηρίζεται και αυτή τη φορά στη δημιουργία νέων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και ρυθμίσεων για τη συντήρηση της. Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν οικονομικές καινοτομίες από τη δεκαετία του 1980 και αργότερα, όπως η δημιουργία ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων με στόχο να πουληθούν σε επενδυτές παγκοσμίως.

Η δημιουργία νέων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στόχευσε στη λειτουργία μιας δευτερογενούς αγοράς ενυπόθηκων δανείων και στη διατήρηση Εγγυημένων Δανειακών Υποχρεώσεων (Collateralized Debt Obligations – CDO). Τα οφέλη που προέκυψαν από αυτή τη διαδικασία ήταν πάρα πολλά: διέσπειρε τους κινδύνους και έδωσε στις πλεονάζουσες καταθέσεις ευκολότερη πρόσβαση στην πλεονάζουσα στεγαστική ζήτηση. Ωστόσο, η διασπορά του κινδύνου εξήγαγε την κρίση και σε άλλες αγορές. Χωρίς επαρκείς ελέγχους αξιολόγησης κινδύνου, η αγορά ενυπόθηκων δανείων βγήκε εκτός ελέγχου, κι έτσι ό,τι συνέβη στους Pereire Brothers το 1867-68 και στη δημοσιονομική σπατάλη της Νέας Υόρκης στις αρχές της δεκαετίας του 1970 επαναλήφθηκε στη συνέχεια το 2008 με τα ενυπόθηκα δάνεια αυξημένου κινδύνου και την κρίση στις αξίες των ακινήτων. Αρχικά, η κρίση επικεντρώθηκε μέσα και γύρω από τις πόλεις των Ηνωμένων Πολιτειών, με ιδιαίτερα σοβαρές επιπτώσεις για τους Αφροαμερικανούς με χαμηλό εισόδημα και τις γυναίκες επικεφαλής μονογονεϊκών νοικοκυριών στα κέντρα των πόλεων. Επηρέασε επίσης όσους, λόγω της αδυναμίας τους να ανταποκριθούν στις τιμές των ακινήτων που στα αστικά κέντρα είχαν εκτοξευθεί στα ύψη, μετακόμισαν στην ημιπεριφέρεια των μητροπολιτικών περιοχών και εγκαταστάθηκαν σε σπίτια μαζικής κερδοσκοπικής κατασκευής με ευνοϊκούς αρχικά όρους αποπληρωμής· στη συνέχεια όμως οι άνθρωποι αυτοί ήρθαν αντιμέτωποι με όλο και μεγαλύτερα έξοδα μετακίνησης λόγω των τιμών του πετρελαίου και με τις δόσεις αποπληρωμής των δανείων που ολοένα αυξάνονταν με την επικράτηση των επιτοκίων της αγοράς. Η κρίση αυτή, έθεσε υπό απειλή ολόκληρη την αρχιτεκτονική του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και επιπλέον πυροδότησε μια τεράστια ύφεση.¹⁰⁷

107 David Harvey, ό.π., σ.σ. 51-53.

Οι αστικές επαναστάσεις του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα (Μάιος του '68) έδωσαν μία ανάσα στην αστική τάξη και της επέτρεψαν να καταλάβει το κέντρο της πόλης. Ωστόσο, το κεφάλαιο βρήκε καινούργιους τρόπους, πιο ύπουλους αυτή τη φορά για να αναδιοργανωθεί και να επιβληθεί. Θεσπίστηκαν εκτεταμένοι δημοσιονομικοί έλεγχοι σε ένα ευρύ πεδίο οργανισμών και δραστηριοτήτων από τις κυβερνήσεις των πόλεων μέχρι τις αγορές της γης. Είναι αυτό που ο Ένγκελς ανέφερε πολλά χρόνια νωρίτερα, δηλαδή ποιος ακριβώς ήταν ο χαρακτήρας αυτής της διαδικασίας: Η επέκταση των σύγχρονων μεγαλουπόλεων, ιδιαίτερα σε κεντρικά τμήματα των πόλεων, προκαλεί μια τεχνητή αύξηση, συχνά κολοσσιαία, της αξίας των οικοπέδων, Η αξία των κτιρίων που είναι χτισμένα σ' αυτά τα οικόπεδα αντί να ανεβαίνει, αντίθετα πέφτει προς τα κάτω επειδή τα κτίρια δεν ανταποκρίνονται πια στις νέες συνθήκες. Έτσι τα γκρεμίζουν και στη θέση τους χτίζουν μαγαζιά, αποθήκες εμπορευμάτων και δημόσια καταστήματα. Προκαλεί θλίψη η σκέψη ότι όλα αυτά γράφτηκαν το 1872, αφού η περιγραφή του Ένγκελς αντιστοιχεί πλήρως στις σύγχρονες διαδικασίες στις πόλεις σε μεγάλο τμήμα της Ασίας (Δελχί, Σεούλ, Βομβάη), καθώς και στο σύγχρονο *gentrification*, για παράδειγμα, του Χάρλεμ και του Μπρούκλιν στη Νέα Υόρκη.¹⁰⁸ Εν ολίγοις, πρόκειται για μια διαδικασία εκτοπισμού και υφαρπαγής στις πόλεις στον καπιταλισμό, το αντεστραμμένο είδωλο της απορρόφησης κεφαλαίου μέσα από την αναμόρφωση της πόλης (Engels, 1872 όπ. αναφ. στο David Harvey, *Εξεγερμένες Πόλεις: Από το δικαίωμα στην πόλη στην επανάσταση της πόλης*). Τέτοια παραδείγματα συναντώνται στην Κίνα και τη Σεούλ όπου οι κάτοικοι ολόκληρων περιοχών έχουν εκτοπισθεί από τις περιουσίες τους και στη συνέχεια αναθεωρείται η αγοραστική αξία των περιοχών προς τα πάνω. Υπάρχει όμως ακόμα μία πιο επικίνδυνη πρόταση για παραχώρηση δικαιωμάτων ατομικής ιδιοκτησίας σε φτωχούς πληθυσμούς ως οικονομική βοήθεια. Σταδιακά, το παγκοσμιοποιημένο κεφαλαιοκρατικό σύστημα εφαρμόζει σε τις ίδιες τακτικές σε όλες τις πόλεις ανά την υφήλιο. Έτσι, πείθονται να ανταλλάξουν τις περιουσίες τους με ένα υποτιθέμενα ικανοποιητικό ποσό. Αυτό το μοντέλο ήδη εφαρμόζεται στις Φαβέλες του Ρίο. Όπως αναφέρει και ο Χάρβεϊ σίγουρα θα υπάρξουν περιπτώσεις κατά τις οποίες η παραχώρηση τέτοιων δικαιωμάτων θα βοηθήσει αρκετούς ανθρώπους και επιχειρήσεις αλλά θα μειώσει τη συλλογικότητα και κοινωνική αλληλεγγύη.

108 Στο ίδιο, σ.σ. 61-62.

5.2. Τι μέλλει γενέσθαι. Η αντίδραση των πολιτών

Η απάντηση των πολιτών προς τις έντονες δημοσιονομικές αλλαγές θα είναι σίγουρα περισσότερο περίπλοκη στην εποχή μας καθώς οι παθογένειες της πόλης είναι πλέον ορατές σε παγκόσμια εμβέλεια. Λόγω του παγκοσμιοποιημένου χαρακτήρα του προβλήματος πρέπει να υπάρχει και παγκόσμια και οργανωμένη αντίδραση. Στην περίπτωση που διάφορες ομάδες αντίστασης ενώνονταν διεκδικώντας την ίση μεταχείριση και διαβίωση στην πόλη, τότε θα ζητούσαν μεγαλύτερο έλεγχο στην εργασία και την ποιότητα ζωής τους στο αστικό τοπίο. Ο πολίτης, όπως διαπιστώνει ο Χάρβεϊ, πρέπει να διεκδικήσει ενεργότερο ρόλο στο μερίδιο των πλεονάζοντων αγαθών και συγκεκριμένα να επιτύχει την αξιοποίηση των πλεονασμάτων που παράγονται μέσω της αστικοποίησης προς οφελός του.¹⁰⁹ Ο Χάρβεϊ τονίζει ότι η ύπαρξη πλεονάζοντος προϊόντος δεν είναι κάτι κακό καθώς αρκετές φορές είναι απαραίτητο για ικανοποιητική επιβίωση. Το ζητούμενο όμως είναι να μην αποκλεισθεί η πλειοψηφία της αστικής τάξης από αυτό το πλεόνασμα και να συγκεντρωθεί ο έλεγχός του από μια περιορισμένη ιδιωτική ομάδα. Δυστυχώς στη σημερινή εποχή το πλεόνασμα συγκεντρώνεται στα χέρια δισεκατομμυριούχων μεγιστάνων επαναφέροντας εικόνες αλλοτινών εποχών ελέγχου του αστικού χώρου από μία ολιγαρχία γαιοκτημόνων, κάτι που φαίνεται να επαναλαμβάνεται και τώρα. Μέχρι στιγμής στον 21^ο αιώνα δεν έχει παρατηρηθεί οργανωμένο κίνημα που να αντιμάχεται την αλλοτρίωση των πόλεων και την περιθωριοποίηση των πολιτών στον βωμό του κέρδους. Ωστόσο, σημάδια αντίδρασης και ρωγμές στο συνολικό οικοδόμημα φαίνεται να εμφανίζονται σε πολλές χώρες ανά τον κόσμο και ο χρόνος θα δείξει πως θα μετασχηματιστεί όλη αυτή η αντίδραση. Ίσως, όπως σε παλαιότερες εποχές, τον καταλύτη για μία κοινωνική επανάσταση που θα στηρίζεται από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο να αποτελέσει πάλι μία κρίση του καπιταλιστικού συστήματος.

109 David Harvey, ό.π., σ.σ. 97.

5.3. Ο ρόλος των ακινήτων στην κρίση των πόλεων

Ένας είναι ίσως ο βασικός παράγοντας που θα οδηγήσει σε νέες γενικευμένες αντιδράσεις και με τον οποίο άμεσα σχετίζεται το κέρδος του κεφαλαίου στις πόλεις: τα ακίνητα. Έχει επανειλημμένα διαπιστωθεί ότι οι περίοδοι κρίσης της αγοράς ακινήτων είναι στενά συνδεδεμένες με τις κερδοσκοπικές χρηματοπιστωτικές ροές και γενικά έχουν σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομία. Επιπλέον, εξαντλούν τους πόρους και συμβάλλουν στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Παράλληλα, μεγάλο ποσοστό των αγορών ακινήτων συνδέει την χρηματοδότηση των επενδύσεων με το δομημένο περιβάλλον δηλαδή τα κτίρια της πόλης και μακροπρόθεσμα γίνεται πηγή οικονομικών κρίσεων.¹¹⁰ Πιο συγκεκριμένα, το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα δημιουργεί νέους όρους όταν φανερά πουλά διαμερίσματα και συγκροτήματα κατοικιών, πριν ανεγερθούν. Επομένως το κεφάλαιο χειραγωγεί και ελέγχει απροκάλυπτα τόσο την προσφορά όσο και τη ζήτηση σε μεγάλο εύρος νεόδμητων χώρων από εμπορικά κτίρια έως συγκροτήματα κατοικιών (κάτι που είναι ασυμβίβαστο με την ιδέα των ελεύθερων αγορών του σήμερα. Όμως η σχέση της προσφοράς και ζήτησης δεν είναι ισορροπημένη καθώς «ο χρόνος παραγωγής και κυκλοφορίας για τις οικίες και τα εμπορικά κτίρια είναι μεγαλύτερος από αυτόν άλλων αγαθών».¹¹¹ Αυτό φαίνεται πως είναι και η Αχίλλειος πτέρνα του κεφαλαιακού συστήματος, δηλαδή η απουσία μακροπρόθεσμης οικονομικής πολιτικής ικανής να το συντηρήσει εσαεί. Αυτό είναι και το γεγονός που οδήγησε στην κρίση των ακινήτων το 2007 και την παγκόσμια οικονομική κρίση το 2008-2009.

Εξίσου σημαντικοί είναι οι χρόνοι παραγωγής, κυκλοφορίας και κύκλου εργασιών, τους οποίους τόσο εύστοχα αναλύει ο Μαρξ στον δεύτερο τόμο του Κεφαλαίου. Η χρηματοδότηση των οικοδομικών κατασκευών αρχίζει πολύ πριν την πώληση ενώ τα ταξικά συμφέροντα που εμπλέκονται στην παραγωγή είναι επίσης άνισα κατανομημένα, κι αυτό επηρεάζει τους αδύναμους. Φορείς της πόλης τους οι τραπεζίτες, εργολάβοι και κατασκευαστικές εταιρείες εύκολα δημιουργούν μια ταξική συμμαχία που συχνά κυριαρχεί τόσο πολιτικά όσο και οικονομικά στην ανάπτυξη των πόλεων.¹¹²

110 Ό.π., σ. 97.

111 Στο ίδιο, σ.σ. 103.

112 Κάρλ Μάρξ, *Το Κεφάλαιο*, Σύγχρονη εποχή, Αθήνα 1979, τ. Β', σ.σ. 34-46.

Όπως έχει αναφερθεί και στο προηγούμενο κεφάλαιο, το καπιταλιστικό σύστημα βρίσκει τρόπους να απομυζήσει νόμιμα τους πόρους των μεσαίων και κατώτερων λαϊκών στρωμάτων μέσα στην πόλη και ο Χάρβεϊ υποστηρίζει πως αυτές οι μορφές εκμετάλλευσης του μισθού των εργατών και άλλων αστικών ομάδων αποτελούν, ένα πεδίο συσσώρευσης πλούτου μέσω της υφαρπαγής.¹¹³

5.4. Σημερινή κατάσταση στην Αμερική και παγκοσμίως

Τα τωρινά σημάδια στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν είναι θετικά. Ο τομέας των ακινήτων δεν ανακάμπτει, ενώ η κατασκευή νέων ακινήτων βρίσκεται σε ύφεση. Υπάρχουν ενδείξεις ότι οδηγούμαστε σε μια «διπλή ύφεση», κατάρρευσης των ομοσπονδιακών ταμείων και διαίωνισης της ανεργίας. Η κατάρρευση της στεγαστικής αγοράς και η μείωση των τιμών των ακινήτων έχει καταφέρει σοβαρό πλήγμα στις τοπικές οικονομίες. Συντελείται μία δημοσιονομική κρίση στις πόλεις καθώς οι πολιτειακές και οι δημοτικές κυβερνήσεις εφαρμόζουν περικοπές και ασκείται εντεινόμενη πολιτική λιτότητας με πρόφαση οικονομικούς λόγους. Οι ρεπουμπλικανικές κυβερνήσεις των ΗΠΑ και σε τοπικό επίπεδο χρησιμοποιούν τη κρίση χρέους για να αναιρέσουν κυβερνητικά προγράμματα και να μειώσουν την απασχόληση.

Η περίπτωση της Κίνας και άλλων χωρών

Η ανάπτυξη της Κίνας μοιάζει και φαίνεται να ξεπερνά την ανάπτυξη των Ηνωμένων Πολιτειών μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Κατασκευάζεται εκτεταμένο διαπολιτειακό οδικό δίκτυο, συντελείται επέκταση των προαστίων και αυξάνεται η απασχόληση καθώς και η συγκέντρωση κεφαλαίου. Παράλληλα η εκμετάλλευση της ενέργειας της γης οδηγεί σε μεγάλες ανισότητες και εξεγέρσεις στις πόλεις και αναγκάζει την κυβέρνηση και τις εκάστοτε αρχές στην εισαγωγή και εφαρμογή πολυάριθμων δημοσιονομικών πολιτικών όπως συνέβη στις ΗΠΑ κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Βέβαια, όλα αυτά υποχώρησαν μετά την οικονομική κατάρρευση

113 Μια διαδικασία μέσω της οποίας τα χρήματα απορροφώνται στην κυκλοφορία πλασματικού κεφαλαίου για να στηριχθούν οι περιουσίες που δημιουργήθηκαν εντός του πλαισίου του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

του 1973, όταν ο πρόεδρος Νίξον με πρόφαση το τέλος της κρίσης της πόλης απέσυρε την ομοσπονδιακή χρηματοδότηση. Το αποτέλεσμα ήταν να ξεσπάσει, από τα τέλη τους δεκαετίας του 1970 και μετά, κρίση στις υπηρεσίες σε επίπεδο δήμων, με αντίκτυπο στη δημόσια εκπαίδευση, στη δημόσια υγεία και στη διάθεση προσιτής οικονομικά κατοικίας.¹¹⁴

Η επιταχυνόμενη στρατηγική επενδύσεων στην ανάπτυξη της πόλης και στις υποδομές που εφαρμόζεται στην Κίνα προκαλεί κατάρρευση αυτών των δύο τάσεων πολύ πιο γρήγορα. Για παράδειγμα, υπερσύγχρονα τρένα που ενώνουν τη Σαγκάη με το Πεκίνο εξυπηρετούν επιχειρηματίες και τα μέλη της μεσαίας και της ανώτερης τάξης, χωρίς να μεταφέρουν φθηνά τους εργάτες στα χωριά τους και αντίστροφα. Αντιστοίχως, τα εξώροφα κτίρια διαμερισμάτων, οι περιφραγμένες κοινότητες ή τα ακριβά εμπορικά κέντρα, δεν συντείνουν σε ένα αναβαθμισμένο καθημερινό βιοτικό επίπεδο του λαού. Αυτό το φαινόμενο συναντάται από την Κίνα μέχρι την Ινδία και άλλες αμέτρητες πόλεις σε όλο τον κόσμο όπου περιθωριοποιούνται οι πληθυσμοί ενώ μία μειοψηφία υπερκαταναλώνει. Το μείζον πολιτικό πρόβλημα της εποχής είναι η ανεύρεση τρόπων για την αντιμετώπιση των εξαθλιωμένων και αποκλεισμένων εργατών που εξεγείρονται. Γι' αυτό το λόγο ο στρατιωτικός σχεδιασμός επικεντρώνεται στην αντιμετώπιση αστικών επαναστατικών κινημάτων.

Η περίπτωση της Κίνας είχε μία ιδιόζουσα διαφορά σε σχέση με όλο τον υπόλοιπο κόσμο. Η ανάπτυξη από τότε που ξεκίνησε η φιλελευθεροποίηση, το 1979, βασίστηκε στην αποκέντρωση ως ένα βασικό μέσο για την άσκηση συγκεντρωτικής εξουσίας. Η ιδέα ήταν να μπορούν ακόμα και τα χωριά και οι κωμοπόλεις, να βελτιώνονται μέσα σε ένα πλαίσιο συγκεντρωτικού ελέγχου και συντονισμού της αγοράς. Η επιτυχία τοπικών πρωτοβουλιών συνέβαλε στην κινητοποίηση των ανώτερων κυβερνητικών οργάνων στην προώθηση τέτοιων δράσεων σε όλη την επικράτεια.¹¹⁵

Η παγκοσμιοποίηση και η μηχανοποίηση στα μέσα παραγωγής καθώς και η συντονισμένη καταπίεση εναντίον του λαού δεν αφήνουν ανεπηρέαστη την Γηραιά Ήπειρο. Όσο η Ευρώπη μετατρέπεται σε ένα φανταστικό πάρκο θεάματος όπως στη

114 David Harvey, ό.π., σ. 131.

115 Στο ίδιο, σ.132.

Disney World, τόσο χάνει την ταυτότητά της και την αντικαθιστά με τεχνητές αξίες που είναι ανούσιες και εμπορευματοποιημένες και κυριαρχεί η νόθα αστικοποίηση στην οποία δημιουργούνται ιδιωτικές ή δημόσιες συντεχνίες με μονοπώλια που στέφουν με επιτυχία την απομύζηση της εργατικής δύναμης και της παραγωγής του ευρύτερου αστικού πληθυσμού. Η αναπαραγωγή και αστικοποίηση του κεφαλαίου προϋποθέτει την κυριαρχία της καπιταλιστικής τάξης όχι μόνο τους κρατικούς μηχανισμούς αλλά και σε ολόκληρους πληθυσμούς, π.χ. τις πολιτισμικές και πολιτικές τους αξίες, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον κόσμο. Αυτό το επίπεδο ελέγχου κατά τον Χάρβει είναι εξαιρετικά δύσκολο, έως αδύνατον, να επιτευχθεί. Ως εκ τούτου η πόλη και η διαδικασία που την παράγει αποτελούν βασικά πεδία πολιτικών, κοινωνικών και ταξικών αγώνων.¹¹⁶

Εκποίηση του κοινού στις πόλεις

Όπως τονίζει ο Χάρβει, το κοινό δεν ορίζεται με μία συγκεκριμένη έννοια αλλά πρέπει να ερμηνευτεί ως μία μεταβλητή κοινωνική σχέση ανάμεσα σε μια κοινωνική ομάδα και στο απαραίτητο για αυτήν φυσικό περιβάλλον.

Η προσοχή που έχει δοθεί τελευταία στις συνέπειες της απώλειας των κοινών αγαθών στην πόλη, λόγω του πρόσφατου κύματος ιδιωτικοποιήσεων και του άκρατου ελέγχου, δείχνει το πόσο έχει σοβαρέψει το πρόβλημα στα αστικά κέντρα. Ο έλεγχος τους, κυριαρχείται από τα συμφέροντα της καπιταλιστικής τάξης και φτάνει ως και το πεδίο κοινωνικών σχέσεων των ομάδων της πόλης. Παρόλο που ο Χάρβει καταδικάζει τον αυστηρό προστατευτισμό μέσα στην πόλη από το καπιταλιστικό κατεστημένο, αναγνωρίζει την ανάγκη να υπάρχει μία ιεραρχία και έννομη τάξη στην πόλη με τη μορφή της περίφραξης και προστασίας των ιδιοκτησιών. «Η παραγωγή και η περίφραξη μη εμπορευματοποιημένων χώρων σε έναν ανηλεώς εμπορευματοποιούμενο κόσμο είναι σίγουρα καλή».¹¹⁷ Βέβαια αυτά τα μέτρα έχουν δραματικές συνέπειες όπως συμβαίνει στον Αμαζόνιο με την εκδίωξη ιθαγενών πληθυσμών από τις πατρογονικές εστίες τους στο δάσος και γίνεται έτσι φανερό πως όταν ένα κοινό αγαθό προστατεύεται μπορεί να αποδειχτεί επιβλαβές για κάποιο άλλο. Υπάρχει και μία άλλη εκδοχή που προκύπτει από τη διερεύνηση

116 Στο ίδιο, σ.176.

117 Στο ίδιο, σ. 143.

προγραμμάτων κοινής διαχείρισης δασών. Τα στοιχεία υποδηλώνουν ότι η βελτίωση των Βιοτόπων και η επέκταση των δασών μπορεί να επιτευχθεί με την συνέχιση της πρόσβασης και της εκμετάλλευσής τους από τους γηγενείς πληθυσμούς, δείχνοντας στη διεθνή κοινότητα ότι για να υπάρχει το κοινό καλό δεν συνεπάγεται καταστροφή του περιβάλλοντος και κατά συνέπεια ρήξη στις σχέσεις των ανθρώπων. Η απάντηση λοιπόν στο πρόβλημα της ευημερίας και του κοινού καλού θα μπορούσε να είναι η σύνταξη της αντικαπιταλιστικής στρατηγικής με στόχο την τοπική αυτονομία από τις αριστερές συνιστώσες της διεθνούς κοινότητας. Αυτό ωστόσο οδηγεί και πάλι σε ένα είδος περίφραξης. Συνεπώς, τα ζητήματα που αφορούν τα κοινά είναι αντιφατικά θέματα που πολώνουν τους ειδικούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι πλούσιοι που κλείνονται σε περιφραγμένες κοινότητες με πλήρη παροχή αγαθών χωρίς να τα μοιράζονται με κανέναν άλλον. Δυστυχώς, στις μέρες μας τα κοινά αγαθά του πολιτισμού εμπορευματοποιούνται και μετατρέπονται σε φθηνά θεάματα κατανάλωσης ενώ η παροχή γνώσης καθίσταται και πάλι προσιτή σε λίγους.

5.5. Πιθανή λύση και παραδείγματα από το παρελθόν

Όλα τα παραπάνω προβλήματα οδηγούν στην αναζήτηση λύσεων για ενίσχυση του αγώνα της διεκδίκησης μεγαλύτερης ισότητας στον εξανθρωπισμό καθώς και στο δικαίωμα χρήσης της πόλης. Πώς θα οργανωθεί ο αγώνας στο πλαίσιο της πόλης και για ποιο λόγο; Η ανάδειξη των κοινών μπορεί να ευδοκιμήσει σε τοπικό επίπεδο όπως αυτό της γειτονιάς αλλά χρειάζεται να ηγηθεί η ιδιωτική πρωτοβουλία καθώς και παράγοντες εκτός της αγοράς και του κεφαλαίου. Σε αυτό το σημείο είναι που προκύπτει μεγάλος κίνδυνος για την πόλη καθώς η αποκέντρωση και η αυτονομία παράγουν μεγαλύτερη ανισότητα με το χαρακτηριστικό παράδειγμα τους δήμους της Νέας Υόρκης όπου υπάρχει η άνιση παροχή υπηρεσιών δημόσιας εκπαίδευσης σε περιοχές λιγότερο εύπορες από άλλες. Για άλλη μία φορά ο αποκλεισμός και η κοινωνική απομόνωση φαίνεται να έχουν φωλιάσει για τα καλά έως και τις πιο απόμακρες γωνιές των πόλεων και να αποτελούν μάλιστα του 21^{ου} αιώνα.

Η διάλυση των προστατευτικών ρυθμίσεων και ελέγχων απελευθέρωσε την ανεξέλεγκτη κερδοσκοπία που χρησιμοποιεί για να εδραιωθεί την αστικοποίηση. Μόνο με την καθιέρωση ενός νέου κοινού του πλούτου, ανοιχτού σε όλους μπορεί να αναχαιτιστεί η καπιταλιστική λαίλαπα του κεφαλαίου στις πόλεις. Η

κοινωνικοποίηση αγαθών θα είναι ικανή να βοηθήσει την καθιέρωση του κράτους δικαίου που θα καλύπτει και θα προστατεύει τους πολίτες του. Όταν οι ομάδες των αστικών κέντρων οδηγηθούν στην αυτοσυνειδησία της δύναμής τους και κατά συνέπεια στην αυτοοργάνωσή τους θα μπορέσουν κατά τον συγγραφέα να χειραφετηθούν. «Το ζήτημα είναι να χρησιμοποιηθούν οι δυνάμεις της συλλογικής εργασίας για το κοινό καλό και να διατηρήσουν οι εργάτες τον έλεγχο της αξίας που παράγουν».¹¹⁸

Η ιστορία μας αποκαλύπτει το εν δυνάμει επαναστατικό αίσθημα των πόλεων. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα κλονίζεται το κεφαλαιακό σύστημα ώσπου το 1848 κλιμακώνονται οι κοινωνικές συγκρούσεις ενάντια στα υπάρχοντα καταπιεστικά πολιτικά καθεστώτα και στη συντελούμενη βιομηχανοποίηση που συνοδεύονταν από τις πρώτες οικονομικές κρίσεις του καπιταλισμού.¹¹⁹

Αυτές οι εξεγέρσεις ποτέ στην μελετώμενη ιστορία δεν είχαν μεμονωμένο χαρακτήρα αλλά συχνά οι διαμαρτυρίες εξαπλωνόταν μεταδοτικά μέσα στα αστικά δίκτυα. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η επανάσταση του 1848 που αν και ξεκίνησε στο Παρίσι επεκτάθηκε στη Βιέννη, στο Βερολίνο, στο Μιλάνο και σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις μέχρι τη Ρωσία και την επανάσταση των μπολσεβίκων, στον απόηχο της οποίας σχηματίστηκαν τα εργατικά συμβούλια και «σοβιέτ» στο Βερολίνο, Μόναχο και αλλού.

Η πρόσφατη ιστορία έρχεται να μας θυμίσει την 15^η Φεβρουάριου του 2003, όταν πολλά εκατομμύρια άνθρωποι κατέβηκαν στους δρόμους της Ρώμης, της Μαδρίτης, της Αθήνας, στη Νέα Υόρκη και σε ακόμα 200 πόλεις παγκοσμίως σε μια διαδήλωση ενάντια στον επικείμενο πόλεμο της Αμερικής με το Ιράκ.

Φαίνεται πως η πόλη δεν είναι απλώς ένας παθητικός τόπος αλλά ένα μέρος έκφρασης πνευματικών και πολιτικών ρευμάτων που συνιστούν απειλή για την παγκόσμια καπιταλιστική κυριαρχία. Ιδιαίτερα σημεία μέσα στις πόλεις είναι κατάλληλα για επαναστατικές διαδηλώσεις π.χ. η κεντρική θέση πλατειών

¹¹⁸ Στο ίδιο, σ.169.

¹¹⁹ Michel Foucault, *Επιτήρηση και Τιμωρία*, Η γέννηση της φυλακής, Ράππα, Αθήνα 1979, σ. 359.

(Σύνταγμα). Γι' αυτό το λόγο η πολιτική εξουσία συχνά ανασκευάζει τις πόλεις ώστε να ελέγξει τους δυνητικά εξεγειρόμενους πληθυσμούς π.χ. με το σχεδιασμός του Οσμάν για το Παρίσι και την αναδιοργάνωση των πόλεων των Ηνωμένων Πολιτειών μετά τις εξεγέρσεις του '60 με τα ακριβά μαγαζιά της πόλης (downtown) και των υποβαθμισμένων γειτονιών του κέντρου (inner-city).

Κατά τον Χάρβει ο αντικαπιταλιστικός αγώνας στοχεύει στην αποκαθήλωση του ταξικού διαχωρισμού και για να επιτύχει πρέπει να φτάσει βαθιά μέσα στην καρδιά του καπιταλιστικού συστήματος ώστε να το αποδομήσει, ξεκινώντας από τις συνθήκες παραγωγής μέχρι το ελεύθερο εμπόριο στην παγκόσμια αγορά.

Δίνονται ως παράδειγμα, τα αναβιωμένα κοινοτικά συμβούλια της Ν.Υόρκης και οι συνελεύσεις στις γειτονιές που με τον δικό τους καταρτισμένο προϋπολογισμό παρείχαν μεγαλύτερη ισότητα στα εισοδήματα, στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και στη στέγαση. Έτσι δινόταν το αίσθημα του ανήκειν στον κόσμο ενώ παράλληλα κυριαρχούσε η κοινωνική και περιβαλλοντική ευαισθησία σε αντίθεση με τα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος και του πολίτη που εφάρμοσε ο άκρατος καπιταλισμός.

Για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα πρέπει πρώτα να το κατανοήσουμε. Πρέπει η πόλη να εξανθρωπιστεί και το τεχνητό και μηχανοποιημένο αστικό περιβάλλον να αποκτήσει τη λειτουργική και ζωτική σημασία που είχε κάποτε για τον άνθρωπο. Όπως τονίζει και ο Giddens, αν το «τεχνητό περιβάλλον» είναι κομμάτι της καπιταλιστικής κοινωνίας, τότε η ανάλυση και συνεπώς η κατανόησή του μπορεί να προέλθει άμεσα από την κατανόηση αυτής της μορφής κοινωνίας στο σύνολό της και όχι αποσπασματικά».¹²⁰

120 Anthony Giddens, ό.π. , σ.σ. 65-68.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η μελέτη αυτή προσεγγίζει τις κοινωνικές θεωρίες ελέγχου του αστικού χώρου και κατόπιν μίας αντιπροσωπευτικής εννοιολόγησης στην εισαγωγή του έργου, παρουσιάζεται η δομή της βιομηχανικής πόλης σε πέντε κεφάλαια. Η ιστορική περίοδος που εξετάζουμε, εκτείνεται από το 18^ο ως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η οικολογική θεωρία της σχολής του Σικάγο με πρωτεργάτη τον Park, ως κυρίαρχη φιλοσοφία στο διάστημα του μεσοπολέμου και ως το 1950. Παράλληλα, κάνουμε μία ανασκόπηση στον Burgess και στη θεωρία των Ομόκεντρων κύκλων που συνέθεσε για να αποτυπώσει την ανθρωπογεωγραφία της πόλης και επηρέασε τον πολεοδομικό σχεδιασμό στον δυτικό κόσμο μαζί με τον κοινωνικό Δαρβινισμό. Στο δεύτερο κεφάλαιο συγκρίνουμε τις αμερικάνικες οικολογικές προσεγγίσεις με τις ευρωπαϊκές που είναι και πιο κριτικές στη βιομηχανοποίηση και έλεγχο των κοινωνικών ομάδων στις πόλεις. Εδώ γίνεται φανερό η οντολογική διαφορά ανάμεσα στις δύο αναλύσεις περί της παρατήρησης και παρέμβασης στον βιομηχανικό εξαστισμό και την ιδιότητα του αστού. Κατά τον Μαρξ και τους νεομαρξιστές η πιο ορθή προσέγγιση του φαινομένου είναι η ιστορική εξέταση των αντιθέσεων ανάμεσα στις προ-αστικές κοινωνίες και τις μεταμορφώσεις που έλαβαν χώρα και άλλαξαν εξ ολοκλήρου τις ανθρώπινες σχέσεις με το περιβάλλον και τον άνθρωπο. Αντίθετα, η άλλη πλευρά και σε αυτήν εντάσσεται η σχολή του Σικάγο βλέπουν τις εξελίξεις ως μία φυσιολογική εξέλιξη, μία εξελικτική διαδικασία προδικασμένη να συντελεστεί που η κοινωνία πρέπει να προσαρμοστεί. Κατά τους θεωρητικούς του Σικάγο η πόλη και η υψηλή συγκέντρωση πληθυσμού που την χαρακτηρίζει, δεν είναι αιτία εκδήλωσης ψυχοπαθολογικών καταστάσεων και αποτελεί πρόσφορο έδαφος για συλλογικότητα.

Στο τρίτο κεφάλαιο το ενδιαφέρον απομακρύνεται από το θεωρητικό πλαίσιο και μεταφέρεται στα τεκταινόμενα εντός των πόλεων της Αμερικής σήμερα και ιδιαιτέρως στο Λός Άντζελες. Ο Mike Davis μέσα από τη ρεαλιστική επιστημονική φαντασία του Blade Runner επιχειρεί πρωτότυπα σαν ένας νέος Όργουελ να προτείνει μία προληπτική αντιστασιακή πολιτική στον μελλοντικό κυβερνοφασισμό και επαναδιατυπώνει την ανθρώπινη οικολογία του Σικάγο αυτή τη φορά μέσα από τις ζώνες επιβίωσης των διαφόρων κοινωνικών τάξεων μέσα στην πόλη.

Κατόπιν στο τέταρτο κεφάλαιο ο Λεφέβρ παρουσιάζει την βασική επιδίωξη της ισότητας όλων των τάξεων και προσβλέπει στην ιδανική ποιότητα των ανθρώπινων σχέσεων στις πόλεις. Ανακεφαλαιώνεται η ιστορική περίοδος της εκβιομηχάνισης των πόλεων και επιχειρείται να ανοίξει ένα παράθυρο στην προσπάθεια της παλινόρθωσης και αποκατάστασης του ανθρώπου και της χαμένης του ταυτότητας, την επανένωση με το φυσικό περιβάλλον.

Η μελέτη κλείνει με το υλικό του πέμπτου κεφαλαίου στο οποίο αναδεικνύονται οι παθογένειες των ευρωπαϊκών πόλεων και η μεταμόρφωση των αστικών κέντρων για να εξυπηρετηθούν ανώτερα συμφέροντα. Ο Χάρβει εμφανίζεται ως ο πιο κριτικός από όλους τους διαφαινόμενους κοινωνιολόγους στην παρούσα έρευνα γιατί δε διστάζει να θίξει παραδοσιακές αντιλήψεις των αριστερών και των συντηρητικών παρατάξεων ως προς τα ζητήματα του ελέγχου στις πόλεις. Δίνει μία μετανεωτερική χροιά στην προσέγγισή του καθώς διακρίνει θετικές αλλαγές από την εμφάνιση νέων επαναστατικών κινημάτων σαν τους αγανακτισμένους.

Το βασικό θέμα που προκύπτει από τη συνολική έρευνα για την πόλη, είναι κατά πόσο η κοινωνική τάξη διαδραματίζει μεγάλο ρόλο στη στέγαση, στην παροχή ή στέρηση υπηρεσιών για μία κοινωνική ομάδα. Επιπρόσθετα, αναλύονται οι σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων, με τις γυναίκες να επωμίζονται το βάρος των νοικοκυριών και τον σύζυγο να απασχολείται σε μακρινές αποστάσεις από το σπίτι. Το ιδανικό διαφαίνεται να είναι η κατάργηση του ανταγωνισμού πόλης και υπαίθρου ώστε να εδραιωθεί η κοινοτική ζωή αν και φαντάζει αδύνατο τώρα.

Στη μελέτη αυτή, μπορεί να δόθηκε λίγο περισσότερη έκταση στην Μαρξιστική θεωρία και τους νέο-μαρξιστές για την ανάλυση της πόλης και της ανισότητας που επικρατεί στον αστικό χώρο αλλά αυτό δεν σημαίνει πως οι κοινωνικές θεωρίες αυτού του ιδεολογικού ρεύματος είναι υπερτιμημένες και δεν εξακολουθούν να είναι επίκαιρες. Η δυναμική τους φύση και η ενεργή τους ανάμειξη στα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα της πόλης και υπαίθρου, ασχέτως εάν μπορούν να εφαρμοσθούν κατά γράμμα, συνεχίζει να εμπνέει τους σύγχρονους κοινωνιολόγους, φιλοσόφους και στοχαστές. Μέσα από την απόταξη της παθητικότητας ξεπερνώνται οι παθογένειες του καπιταλιστικού συστήματος και η επίτευξη μίας περισσότερο ουμανιστικής και λειτουργικής πόλης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Γιαουντζή Μαρία & Καύκαλας Γρηγόρης, *Μαρξ, Ένγκελς, Βέμπερ, Παρκ, Μπερτζες, Κάστελς, Λόζκιν, Σίμι, Λεφέβρ, Η πόλη στο Κεφαλαιοκρατικό σύστημα*, Οδυσσέας, Αθήνα 1977

Δρίτσα Μαργαρίτα, *Θέματα οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας της Ευρώπης*, ΕΑΠ, Πάτρα 2008

Κανελλόπουλος Παναγιώτης, «*Ο Φερδινάνδος Τöennies και η Κοινωνιολογία*», Αρχείο Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, Αθήνα 1926, Τόμ.Στ'.

Λεφέβρ Ανρί, *Το δικαίωμα στην πόλη*, Παπαζήσης, Αθήνα 1977

Λεφέβρ Ανρί, *Μαρξισμός και πόλη*, Οδυσσέας, Αθήνα 2006

Μαρξ Κάρλ, *Κεφάλαιο, Τόμος Β΄: Το πρότερες κυκλοφορίας του κεφαλαίου*, Σύγχρονη εποχή, Αθήνα 1979

Νικολαΐδου, Σήλια, *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1993

Πανούσης Γιάννης, *Αντικοινωνική συμπεριφορά σε γκρίζο φόντο – Εγκληματικό περιβάλλον*, στο: *Κοινωνιολογία και Κοινωνικός Μετασχηματισμός στη σύγχρονη Ελλάδα*, τόμος Αφιέρωμα στον κοινωνιολόγο Δ.Γ.Τσαούση, Gutenberg, Αθήνα 2013, σ.σ.159,161-162

Πίρεν Ανρί, *Οι πόλεις το Μεσαίωνα*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003

Στεφανάτου, Ρ., *Φαινόμενα Gentrification: Διερεύνηση του Αστικού Εξευγενισμού στο Γκαζοχώρι και Σύγκριση με τη Διεθνή Εμπειρία*, Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Τμήμα Γεωγραφίας, Αθήνα 2010

Τάτσης Νικόλαος & Θανοπούλου Μαρία, *Η Κοινωνιολογία της Σχολής του Σικάγου*, Παπαζήσης, Αθήνα 2009

Χαστάογλου Βίλμα, *Κοινωνικές Θεωρίες για τον αστικό χώρο, Κριτική Ανάλυση*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1982

Davis Mike, *Πέρα από το Blade Runner, Αστικός Έλεγχος: Οικολογία του φόβου*, Future, Αθήνα 1998

Foucault Michael, *Επιτήρηση και Τιμωρία, Η Γέννεση της φυλακής*, Ράππα, Αθήνα 1989

Harvey David., *Εξεγερμένες Πόλεις: Από το δικαίωμα στη πόλη στην επανάσταση της πόλης*, ΚΨΜ, Αθήνα 2013

Knox Paul & Pinch Steven, *Κοινωνική Γεωγραφία των πόλεων*, Σαββάλας, Αθήνα 2009

Ritzer George, *Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία*, Κριτική, Αθήνα 2012

Savage Mike & Warde Alan, *Αστική Κοινωνιολογία, Καπιταλισμός και Νεωτερικότητα*, Παπαζήσης, Αθήνα 2005

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Harvey David, *Social Justice And the City*, Arnold, London 1973

Park Robert, & Burgess Ernest. & McKenzie R. *The City*, University of Chicago Press, Chicago and London 1925

Park Robert, *On Social Control and Collective Behavior* Chicago University Press. Chicago 1967

Schnore F. Leo, *On the Spatial Structure of Cities in the Two Americas, in the Study of Urbanization*, John Wiley & Sons, New York 1965

Slatter Tom, *Gentrification of the City*,. In Wiley-Blackwell, *The City*, Blackwell Publishing, New Jersey 2011

Sojia Edward W., *Taking Los Angeles apart*, *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*, Verso, London & New York 1989

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Κωνσταντίνος Κουτσοθανάσης, (2014). *Αστικοποίηση – προαστιοποίηση και πόλη: Κοινωνιολογική και κοινωνικοχωρική ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης*, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο: <http://ikee.lib.auth.gr/record/134993/files/KOYTSOTHANASHSee.pdf>

Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της παρέκκλισης και του εγκλήματος (2013, Μάϊος 10) Ανακτήθηκε από: http://crimevssocialcontrol.blogspot.gr/2013/05/blog-post_3331.html

Μάρκου Μ. (2010-2011) Η σχολή και το Σικάγο, Ανακτήθηκε από: [http://courses.arch.ntua.gr/fsr/135823/H%20Sxoli%20kai%20to%20Sikago%20\(A\).doc](http://courses.arch.ntua.gr/fsr/135823/H%20Sxoli%20kai%20to%20Sikago%20(A).doc)

Φραγκόπουλος, Ιωάννης. (2008). Για μια κοινωνιολογική προσέγγιση του χώρου της πόλης μέσα απο το έργο των κλασικών: Marx, Weber, Durkheim. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 126, Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/9888>

Durkheim και Νεωτερικότητα, Ανακτήθηκε από: www.academia.edu/1493970/Durkheim_και_Νεωτερικότητα

Νεωτερικότητα, Ανακτήθηκε από: <https://el.wiktionary.org/wiki/Νεωτερικότητα>

Ο Κοινωνικός Δαρβινισμός, Ανακτήθηκε από: <http://www.efsyn.gr/arthro/o-koinonikos-darvinismos>

Οι κοινωνικές διαστάσεις της σύγχρονης αστικότητας (χωρίς ημερομηνία) , Ανακτήθηκε από: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ggvoAfMeaI8J:https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/181>

Τζώρτζ_Όργουελ, Ανακτήθηκε από: https://el.wikipedia.org/wiki/Τζώρτζ_Όργουελ